

GÜNEY-
DOĞU
AVRUPA
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

THE JOURNAL OF SOUTH-
EASTERN EUROPEAN STUDIES

HAKEMLİ DERGİ | SAYI//ISSUE 31 | YIL//YEAR 2017-1

RUSYA'NIN BALKANLAR POLİTİKASI
RUSSIAN POLICIES TOWARDS THE BALKANS

İSTANBUL - 2019

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ
İSTANBUL UNIVERSITY FACULTY OF LETTERS

Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi = The Journal of South-Eastern European Studies.-- İstanbul : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1972-

c. : resim, harita, tablo; 24 cm.

Yılda iki sayı.

ISSN 0378-3863

Elektronik ortamda da yayınlanmaktadır:

<http://dergipark.gov.tr/iugaad>

1. TARİH – AVRUPA – SÜRELİ YAYINLAR. 2. DIŞ SİYASET – AVRUPA. 3. BALKANLAR.

Telif Hakları Kanunu çerçevesinde makale sahipleri ve Yayın Kurulu'nun izni olmaksızın hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz. Yazıların bilim, dil ve hukuk açısından sorumluluğu yazarlarına aittir.

The contents of the journal are copyrighted and may not be copied or reproduced without the permission of the publisher. The authors bear responsibility for the statements or opinions of their published articles.

Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi Türkologischer Anzeiger tarafından taranmakta ve indekslenmektedir.

The Journal of South-Eastern European Studies is indexed in Türkologischer Anzeiger.

İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü
Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanlığı
tarafından bastırılmıştır.

İLETİŞİM | CORRESPONDENCE

Prof. Dr. Mustafa H. SAYAR
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü

POSTA ADRESİ | POSTAL ADDRESS

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi
Ordu Cad. No: 196, 34459 Laleli/İstanbul

E-POSTA | E-MAIL

gaad@istanbul.edu.tr

İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
34459 Beyazıt, İstanbul

BASKI-CİLT

İlbey Matbaa
www.ilbeymatbaa.com.tr
Sertifika No: 17845

**GÜNEY-
DOĞU
AVRUPA
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ**
THE JOURNAL OF SOUTH-
EASTERN EUROPEAN STUDIES

YAYIN KURULU | EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. İdris BOSTAN
Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR (Sorumlu)
Prof. Dr. Mahir AYDIN
Prof. Dr. Arzu TERZİ
Prof. Dr. Ebru ALTAN
Prof. Dr. Birsal KÜÇÜKSİPAHİOĞLU
Doç. Dr. Neriman E. HACISALİHOĞLU
Doç. Dr. Metin ÜNVER
Dr. Öğr. Üyesi Özgür KOLÇAK

YAYINA HAZIRLAYANLAR

EXECUTIVE EDITORS

Doç. Dr. Metin ÜNVER
Dr. Öğr. Üyesi Özgür KOLÇAK

SAYI EDITÖRLERİ | ISSUE EDITORS

Dr. Olga AGANSON
(Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesi)
Dr. Mustafa TANRIVERDİ
(İstanbul Üniversitesi)

HAKEM KURULU | 31. SAYI

BOARD OF REVIEWING EDITORS | ISSUE 31

Prof. Dr. Zaza Tsutsumia
(Gürcistan Patrikhanesi St. Tamar Mepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Mahir Aydın
(İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Darina Grigorova
(Sofya Üniversitesi)
Doç. Dr. Hayri Çapraz
(Süleyman Demirel Üniversitesi)
Doç. Dr. Metin Ünver
(İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Oktay Kızılkaya
Kafkas Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Bilge Karbi
(Beykent Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Özgür Oral
(İstanbul Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Özhan Kapıcı
(Hacettepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Yalçın Murgul
(Gazi Üniversitesi)

**GÜNEY-
DOĞU
AVRUPA
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ**
THE JOURNAL OF SOUTH-
EASTERN EUROPEAN STUDIES

İÇİNDEKİLER | TABLE OF CONTENTS

Birinci Aleksandr ve 1821 Rum Ayaklanması'nın Birinci Aşaması <i>Aleksandr I and the First Phase of the Rebellion of 1821</i>	
OLEG AYRAPETOV	1-10
Rusya-Türkiye Sınır Kavramı (1696-1829) <i>Concept of Russia-Turkey Border (1696-1829)</i>	
MAHİR AYDIN	11-21
The Eastern Question and the Russian Society in the Late 1850s - Early 1870s <i>Doğu Sorunu ve 1850'lerin Sonu-1870'lerin Başında Rus Toplumunu</i>	
ANDREY BOLDYREV	23-33
Byzantine Dream of Athenian Politicians (XIX-XX Centuries) <i>Atinalı Politikacıların Bizans Rüyası (XIX-XX. Yüzyıllar)</i>	
OLGA PETRUNINA	35-47
The Balkan Curse: Austria-Hungary's Policy in the View of the Entente Powers on the Eve of World War I <i>"Balkan Laneti: I. Dünya Savaşı Öncesinde İtilaf Devletlerinin Gözünde Avusturya-Macaristan'ın Politikası"</i>	
OLGA AGANSON	49-61

KİTABİYAT | BOOK REVIEWS

Tudor Salagean, *Transylvania In The Second Half Thirteenth Century: The Rise Of The Congregational System*, Brill, 2016.

ÜMRAN KAÇAR 63-65

Е.Г. Кострикова, *Геополитические интересы России и славянский вопрос: Идеиная борьба в российском обществе в начале XX века*, Москва: Кучково поле, 2017. 384 с.

DENIS RODIN..... 67-68

Димитар Димески, *Македонското национално-ослободително движење во Битолскиот вилает (1893–1903)*, Скопје: Студентски Збор, 1981.

BURAK KOLOT 69-70

BİRİNCİ ALEKSANDR VE 1821 RUM AYAKLANMASI'NIN BİRİNCİ AŞAMASI

Oleg Ayrapetov*
Çeviren: Mustafa Tanrıverdi**

Öz

Birinci Aleksandr tahta çıktığında, reformlara öncelik vereceğini ilan etti ve bu bağlamda bir savaş başlatmak niyetinde değildi. Çünkü ülke, pek çok büyük ve oldukça yıkıcı savaşlar geçirmişti. I. Aleksandr, Rum Ayaklanmasının başladığı haberini aldığıında Laybah'daydı. Bu haber, Avusturya askerinin Napoli'de, Karbonari Derneği'nden olanları mahvettiği gün ulaştı. Kongreye katılanlar ve bilhassa Metternich, İpsilanti'nin rol oynadığı bu organizasyonda, Rusya'dan şüphelendi. Metternich, Avusturya'nın İtalya'da mücadele verdiği bir zamanda, Rusya İmparatoru'nun planlarına engel olmayarak, doğu sorununu kendi lehine çözemeyeceğinden endişe duyuyordu. Esasında böyle bir plan mevcut değildi. Birinci Aleksandr Türkiye'deki Rus elçisine, Avusturya ile birlikte ortak bir çalışma yapması emrini verdi. Rus-Türk sınırında Rusya'ya ait önemli bir gücün olmayışı, Rusya'nın aldığı tutumun bir kanıtıydı.

Bu çalışmada Rum İsyanı'nın gelişimi ve I. Aleksandr'ın isyana yönelik politikası incelenmektedir. Çalışmanın temel Rusça literatüre dayanmaktadır.

Birinci Aleksandr'ın hükümdarlığı döneminde (1801-1825), ordu mevcudu 924.000 kişiye ulaşarak, üç kat artmış oldu.¹ Böyle bir orduyu beslemek için, savaşın devam ettiği 1812-1814 yıllarında, her yıl için ortalama 52 milyon 483.570 ruble gerekiyordu.² Üstelik 1815 yılında ülke ekonomisi oldukça zor durumdaydı. Savaş Bakanlığı'nın giderleri 214 milyon rubleye ulaşmıştı. Bu miktar, tüm giderlerin ancak yarısından fazlası anlamına geliyordu.³ Kısaca ülke, bir iflâsın eşiğinde bulunuyordu. Bu durumda imparator, barışın gerekliliği konusunda kararlıydı. Ancak onunla aynı fikirde olmayanlar da vardı. 1817'de yayınlanan Russskiy Vestnik dergisi, bu durumu şöyle değerlendiriyordu: "Yaklaşık 25 yıldır süren silahların gürültüsü kayboldu, Avrupa özgürlüğünü ve bağımsızlığını kutluyor. Ama ruhun ve aklın endişesi henüz dinmedi. İnsanların istekleri bitmek bilmez."⁴

Bu bitmek bilmeyen istekler, tüm Avrupa'yı sardı ve kısa bir süre sonra da, Osmanlı topraklarına ulaştı. Bunun göstergesi olarak ilk isyan, 1814 yılında Odessa'da Nikolay Skufas tarafından gizli olarak kurulan, "Filik-i Eteryâ" örgütünün organizasyonunda hazırlandı. Bir mason örgütlenmesi olarak seçildi.⁵ Örgütün üyelerinin sayısı çok değildi. Buna karşın, özellikle Karadeniz kıyısındaki Rus şehirlerinde yaşayan Rum toplumu arasında pek çok

* Doç. Dr. Moskova Devlet Üniversitesi Tarih Fakültesi

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

¹ Ячменихин К.М. Армия и реформы: военные поселения в политике российского самодержавия. Чернигов. 2006. С.36.

² Блюх И.С. Финансы России XIX столетия. История-статистика. СПб. 1882. Т.1. СС.135-136.

³ Там же. С.135.

⁴ Иностраннные известия. Нравственное обозрение областей Европейских, Русский Вестник.1817. №11-12. С.51.

⁵ Арш Г.Л. Этеристское движение в России.Освободительная борьба греческого народа в началеXIX в. и русско-греческиесвязи. М.1976. СС.167-168.

tarafı kazanmakla birlikte Paris, Marsilya ve Londra'da taraftar bulma çabaları sonuçsuz kaldı. Az da olsa güneyde birkaç taraftar bulundu. Örgüte Viyana'da bir, Napoli'de beş, Trieste'de iki ve Pisa'da bir üye katıldı.⁶ Fenerli Rumlar, güvenilirliği sağlamak adına, ara sıra örgütün başına Ioannis Kapodistrias'ı getiriyorlardı. Bazen de İstanbul Patriği'nden gelen dua okunuyordu. Bütün bu söylentiler, isyancılara başarılı bir şekilde yardım etti.⁷

"Filik-i Etery"dan bir yıl önce, "Filomuzos Etery" (İlham Derneği) kurulmuştu. Merkezi Atina olan bu derneğin kurucuları arasında Kapodistrias da bulunuyordu. Başlangıçta dernek, eğitimin yaygınlaşmasını amaç edindi ve bunun gerçekleşmesi için de, Birinci Aleksandr'ın himayesini ve cömert yardımlarını kullandı.⁸ Yaklaşık 80 bin üyesi olan bu derneğin yardım parası, Münih'te tutuluyordu. Çünkü Bavariya Kralı, Rumlara sempati duyduğundan, onlara yardımını esirgemiyordu.⁹ İmparator da, Kapodistrias taraftarlarının kendisine ilettiği şekliyle, aydınlanma yönündeki gelişmeleri yakından izliyordu.¹⁰ "İlham Derneği"nin armasında, bilgeliğin sembolü olan baykuş ile birlikte, Antik Yunan'a ilişkin pek çok kahraman eğiticinin resimleri vardı. Bunlar arasında, Sentor Hiron ve ellerinde bir bebeği tutan öğretmen Ellada öne çıkar.¹¹

Bu derneğin etkinlikleri, Petersburg ve İstanbul arasındaki ilişkilerde sorun teşkil etmiyordu. 1815'te Birinci Aleksandr Paris'te iken, orada görevli bir Türk temsilci ile görüştü. Bu görüşmesinde, Sırlar için elde edilecek bir ayrıcalığa karşın, Rus-Türk sınırında bir taviz vermeye hazır olduğundan söz etti.¹² 29 Kasım 1815'te İstanbul'da bulunan İtalinskiy, İmparatorun bu düşüncesinin, Türkler tarafından olumlu karşılandığını belirtti. Ayrıca Türklerin, artık Bükreş Antlaşması'ndan dolayı Sırlara karşı kendilerini yükümlü hissetmediklerini, ancak görüşmelere açık olduklarını bildirdi. Sırp delegeler ise Rus elçisine, aydınlık bir gelecekte başarıya ulaşmayı umduklarını iletti.¹³

1816 ilkbaharında Birinci Aleksandr, Türkiye'de bulunan İtalinskiy'i geri çağırıldı ve onun yerine, çok güvendiği asilzade G. A. Straganov'u tayin etti. 1 Haziran'da yeni diplomat Straganov'a, ne yapacağına ilişkin ayrıntılı bir talimat verildi: "*Rusya, tıpkı diğer Avrupa devletleri gibi şimdi sükûnete ihtiyaç duyuyor. Bütün insanlığın şimdi mutluluğunu yaşadığı barış uğruna gösterilen büyük fedakârlıklar, eğer adil olmayan bir savaş doğuda yeniden başlamış ve güçlü-*

⁶ Francos G.D. *The Philiki Etaria. Aprematurenational coalition.*// The struggle for Greek independence. Essays to mark 150-th anniversary of the Greek war of independence. Lnd.1973. P.94.

⁷ Dakin D. *The Greek struggle for independence*, University of California Press.1973. P.46.

⁸ Богданович [М.] [И.], *История царствования императора Александра I и Россия в его время*, М.1871. Т.6. С.19.

⁹ Теплов В.А. *Граф Иоанн Каподистрия, президент Греции.*// Исторический Вестник. 1893. №8. С.328.

¹⁰ *Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы российского министерства иностранных дел(далее ВПР)*. М.1979. Сер.2. 1815-1830. Т.3(11). Май 1819 г. – февраль 1821 г. С.220.

¹¹ *Замечания о Греции.*// Вестник Европы. М.1821. №11. С.233.

¹² ВПР. М.1974. Сер.2. 1815-1830. Т.1(9). Ноябрь 1815 – сентябрь 1817. С.10.

¹³ Там же. СС.11-13.

nün hakkını savunmuş olsaydı, halklara hiçbir fayda sunmayacaktı. Osmanlı İmparatorluğu'nu desteklemek veya Fransa, Almanya ve Hollanda'da karışıklık çıkarmak farklı politik ilgileri bir uğurda birleştirebilirdi ve bütün devletler Rusya'nın karşısında yer alabilirdi. Bunun yansıması olarak Rusya hemen dikkat verebilir ve kendi askeri güçlerini bölmek durumunda kalabilirdi. Eğer Türkiye'de adil olmayan bir savaş Rusya'nın eylemlerine karşı olan tepkiyi aklasaydı, adil savaşın kendisi bu durumda böyle bir etkiyi ortaya çıkarabilirdi. Ancak bunun bir aklama olduğu söylenemez."¹⁴

Bu konuya bağlı olarak, Rusya Dışişleri Bakanlığı'nın Straganov'a yüklediği sorumluluk, görünüşte basit uygulamada oldukça zordu. Buna göre kendisi, adil olmayan bir savaşın gerçekleşmesine yol açacak her şeyden uzak durmalıydı. Bununla birlikte Sultan'ın hakimiyeti altında yaşayan Hıristiyanları da, kendi kaderi ile baş başa bırakmamalıydı.¹⁵

1816 yılında "*Filik-i Etery*" yöneticilerinden Nikolay Galatis Petersburg'a geldi. Kendisinin soylulardan ve Kapodistrias'ın akrabası olduğunu söyleyerek, Straganov ile görüştü. Hatta ona, ayaklanmanın başına geçmesini önerdi. Ancak bu, ayaklanma planlayanların gözünde, Kapodistrias hakkında olumsuz bir izlenim oluşmasına neden oldu. Bu, keskin bir karşı çıkış ile sonuçlandı.¹⁶ Straganov da çıkabilecek bir ayaklanmanın, yalnızca anlamsız bir kan akışına sebep olacağına ikna oldu.

1818 yılında "*Dostlar Derneği*"ne Nikolay İpsilanti katıldı ve kendi kardeşlerini de buraya çekmeyi başardı. 1820'de Rum milliyetçilerden oluşan Eteristler; Epir, Teselya ve Mora bölgesinde bağımsız gibi davranan Tepedelenli Ali Paşa ile Sultan arasındaki gerginliği fırsat bilerek, harekete geçmeye karar verdi. Bu arada A. K. İpsilanti'ye, isyanın başına geçmesi önerildi. Çünkü İpsilanti, babasının Rusya'ya kaçmasından sonra, orada eğitim almış ve Birinci Aleksandr kendisine, 12 bin ruble aylık bağlatmıştı. Bu aylık daha sonra, ömür boyu aylığa dönüştüğü gibi, bu sayede çok iyi bir kariyer yapmıştı.¹⁷

İlk zamanlar Knez İpsilanti, Kapodistrias karşı kuşku içindeydi. Çünkü Rum milliyetçiler ile konuşmalarında, sürekli olarak Kapodistrias'ın "*Rusya'nın büyük oluşundan dolayı Rumlarla ilgilenemeyeceği ve yalnız kendi gücü ile zaferrin kazanılacağına dair bir mucize ile halk uyandırılmaz*" sözünü tekrarlıyordu. Ancak derneğin üyeleri, Knezi kendi tarafına çekmeyi başardı. Ayrıca onun, halkı ayaklanmaya hazırlaması ve başlatması için, sahte bir biçimde düzenlenmiş, bin kişilik imzanın yer aldığı bir dilekçeyi, kendisine ilettili. 12 Nisan 1820'de Knez, "*general-efor*" ilan edildi. Bunun anlamı, "*iktidarın muhafızı*" demektir. 1820 Temmuz'unda Aleksandr İpsilanti, sağlık sorunlarını bahane ederek, Rusya'nın güneyindeki Odessa'ya gitti ve burada, İmparator adına Rum temsilcileri ile

¹⁴ ВПР. М.1974. Сер.2. 1815-1830. Т.1(9). Ноябрь 1815 – сентябрь 1817. С.174.

¹⁵ Там же. С.176.

¹⁶ Dakin D. Op.cit. PP.42-43.

¹⁷ Арш Г.Л. *Материалы к истории русско-греческих связей начала XIX в.* // Балканские исследования. М.1982. Вып.8. Балканские народы и европейские правительства в XVII – начале XX века. СС.56; 67.

buluştu. Odessa, Moskova, Yaş, Bükreş ve İstanbul'da; Etery'a'nın işleri ve kaynaklarını planlamak üzere görev yapacak kişileri belirledi. Ayrıca ajanlar için, talimat gönderdi. Önceleri ayaklanmanın, Mora'da çıkarılması planlandıysa da, bu plan bir süre sonra değişti.¹⁸

Birinci Aleksandr, Varşova'da parlamentonun kapatılmasının ardından, 1820 Ekim'inde Besarabya'yı ziyaret etti. Onunla görüşmek için Eflak ve Boğdan gospodarı (yöneticileri) Kişinev'e geldi. Burada kendilerine, Rus askerinin knezliklere müdahale olasılığının artık ortadan kalktığı iletildi. Kapodistrias da knezliklerde isyan çıkması halinde hiçbir desteğin yapılmayacağını ve artık İmparatorun, Türkiye ile sağlanan barışı güçlendirme taraftarı olduğu konusunda gospodarı uyardı.¹⁹ İsyancılar ile yakınlığı bulunan bazı kaynaklara göre, Boğdan gospodarı Aleksandr Sutso, Türklere karşı yapılacak komployu ortaya çıkarmaya çalışıyordu. Ancak kendisi, 13 Ocak 1821'de öldürüldü. Doğu geleneklerine göre misafir, reçel ve su ile karşılanırdı. Kendisi bir Rum okulunu ziyareti sırasında, böyle bir sunum ile zehirlendi. Ardından 18-19 Ocak gecesi, Knezlikte Tudor Vladimiresku isyanı başladı.²⁰

25 Ocak'ta isyancılar, Sutso idaresindeki gospodar ve boyarlardan gördükleri tüm adaletsizlikleri anlatan bir mektup ile Birinci Aleksandr'a başvurdu. Vladimiresku İmparator'dan, hamilik ve destek isteğinde bulundu.²¹ Bu sırada knezlikteki İbrail'de, çok büyük olmayan, 700 kişilik bir Türk garnizonu bulunuyordu. Tuna'nın sağ kıyısındaki Türk kaleleri ise, Ali Paşa ile cepheye gönderilenlerden dolayı, hemen hemen askerden arındırılmıştı.²² Kendi yönetimini sınırsız bir şiddet üzerine kuran Ali Paşa'nın kellesi, çok geçmeden İstanbul'a gönderildi ve sarayın kapısına asıldı.²³ Eteristler ise Vladimiresku ile işbirliği sağlamayı umuyordu. 22 Şubat'ta Aleksandr İpsilanti, kardeşi Georgiy'in eşliğinde ve Rus general üniforması ile buz tutmuş Prut'u geçti ve oradan 24 Şubat'ta, Yaş'a yöneldi. Burada "Büyük Kuzey Devleti"nin, yani Rusya'nın, isyancılara yardım göstereceği konusunda ikna olmuş Hıristiyanlara bir çağrıda bulundu.²⁴

General İpsilanti: "Harekete geçin arkadaşlar. Ve siz bizim haklarımızı savunana haşmetli gücü göreceksiniz; bu düşmanların arasında bizden olanlar, bizim adil doğamız gereği ikna olacaklar ve bizimle düşmanlarımıza karşı birleşecekler ve o zaman vatanımız içtenlikle onları kollarına alacak." çağrısında bulundu.²⁵ Odessa'daki Rum toplumu, bu çağrıya büyük bir heyecan ile karşılık verdi. Şehirde

¹⁸ Сборник биографий кавалергардов 1724-1899. Под ред. Панчулидзева С. СПб.1906. Т.3. 1801-1826. СС.195-196.; Богданович [М.] [И.] Ук.соч. М.1871. Т.6. СС.21-22.

¹⁹ Записка графа Иоанна Каподистрия о его служебной деятельности.// Сборник Русского Исторического общества(далее Сборник РИО). СПб.1868. Т.3. С.228.

²⁰ Иовва И.Ф. Бессарабия и греческое национально-освободительное движение. Кишинев. 1974. С.79.

²¹ Там же. С.84.

²² Палаузов С.Н. Румынские господарства Валахия и Молдавия в историко-политическом отношении. СПб. 1859. С.175.

²³ Ильинский В. Русские у берегов Эпира.// Русская Старина. 1915. Том 161. Вып.2. СС.259-260; 263.

²⁴ Палаузов С.Н. Ук. соч. С.175.

²⁵ Воззвание к грекам князя Ипсиланти.// Русский Архив. М. 1868. Вып.2. Ст.295.

gönüllü ve silah toplanmasına başlandı.²⁶ Knezin bu dönemde topladığı özel güçler, yalnızca 800 kişiydi. Bunlardan 600'ü gönüllü, 200'ü ise kendini Kazak olarak tanımlayan ve Rusya'nın güneyinden toplanan, paralı askerlerdi. İpsilanti, Yaş'ta kendisini yerli boyarlara karşı yüksek bir konumda göstererek, güç ve zorbalıkla tüccar ve bankerlerden yardım topladı. Bu zorbalık çabuk genişledi ve Knezin emri ile ilk gün, 50 Türk tüccar tutuklanarak idam edildi.²⁷ Türklerin idamı, ayaklanmanın temel nedeni oldu.²⁸ İpsilanti'nin en etkili yandaşlarından Aleksandr Sturdza bunu, "anlamsız ve kısır" bir eylem olarak değerlendirdi.²⁹

Bununla birlikte Knez Aleksandr, Rus İmparatoruna ve Graf Kapodistrias'a birer mektup göndererek, Rumların bağımsızlığı için yardım istedi. Birinci Aleksandr'a gönderdiği mektupta, sadece etkili bir yardım talebinde bulunmuyor, aynı zamanda olan bitenlerin bir özetini de anlatıyordu: *"Tanrı'dan kaynaklı halkların soylu hareketi, şüphesiz yine onun verdiği ilhamla şimdi Rumların 400 yıllık boyunduruktan kurtarılmalarına vesile oluyor. Vatana karşı olan borç ve son aile iradesi, kendini bu işe adamaya sevk ediyor. Birkaç yıl önce Rumlar arasında, bağımsız bir Yunanistan gibi tek bir amacı olan gizli bir dernek teşekkül etti. Çabuk büyüdü ve onun dalları Rumların olduğu her tarafa yayılıyor. Yüce İmparator hazretleri, sizi temin etmeye cesaret ederim ki, hiçbir insan gücü Rumların bu soylu atılımını durduramaz. Bu halkın ortak dileğine direnmek, halkı sonsuza kadar yok edebilir. Öyleyse onun coşkuluğuna destek vererek, onu kurmayı dilemeliyiz. Hükümdarım, siz acaba Rumlara himayenizi sunmaz mısınız? Tiranlara karşı kendi ilahi kefaretlerini ödeme inancıyla nefretleri uyanan 10 milyon Hristiyan'ın yalvarışına kulak verin. Kurtarın bizi Hükümdar, kurtarın dini, ona eziyet çektirenlerden... Kurtarın bizi Hükümdar! Avrupa'yı bu hunhar canavarlardan temizleyin ve size Avrupa'nın minnettarlıkla verdiği yüce isimlere, Yunanistan'ın kurtarıcısı adını eklemelerini de layık görün".³⁰*

Mektup, Knez Aleksandr'ın kardeşleri ile birlikte, Rusya devlet hizmetinden alınması isteğiyle son buluyordu. Bu, Ocak ayından itibaren Knezlikten yapılan ikinci yardım başvurusuydu. 1820 kışında İpsilanti'nin Kapodistrias ile buluştuğunu ve ona isyancıların projesini sunmaya kalktığını belirtmek gerekir. Kapodistrias bu projeyi reddetti ve *"aslında bu projenin planlayıcıları herkesten daha suçludur; onlar Yunanistan'ı felakete sürüklemektedir. Onlar, kendi kötü huylarının bir sonucu olarak, acınası tüccar tezgahlar gibi, sahip olmadıkları vatanları adına sıradan insanlardan para topluyorlar. Yaptıkları planlara anlam vermek için, sizi kendi düşüncelerine bağlamak istiyorlar."*³¹ diye ekledi. İpsilanti, Kapodistrias'ın desteğini alamayacağını anladı.

²⁶ Письма Павла Дмитриевича (впоследствии графа) Киселева к Арсению Андреевичу (впоследствии графу) Заревскому. 14-го марта 1821 г. Тульчин. // Сборник РИО. СПб. 1891. Т.78. СС.63-4.; Арш Г.Л. Этеристское движение в России... С.301.

²⁷ Палаузов С.Н. Ук. соч. С.176.

²⁸ Новости политические. Молдавия. // Сын Отечества. 1821. №15. С.49.

²⁹ Стурдза А.С. Воспоминания о жизни и деятельности графа И.А.Каподистрии, правителя Греции. М.1864. С.109.

³⁰ Сборник биографий кавалергардов 1724-1899. Под ред. Панчулидзева С. СПб.1906. Т.3. 1801-1826. С.198.

³¹ Записка графа Иоанна Каподистрия о его служебной деятельности. // Сборник РИО. СПб.1868. Т.3. С.256.

Birinci Aleksandr, Rum İsyanı'nın başladığına dair haberi aldığı anda, Laybah'da bulunuyordu. Bu haber, Avusturya askerinin Napoli'de, Karbonari Derneği'nden olanları mahvettiği gün ulaştı. Kongreye katılanlar ve bilhassa Metternich, İpsilanti'nin rol oynadığı bu organizasyonda, Rusya'dan şüphelendi. Bu yüzden Metternich, Kapodistrias'ın görev yetkisini, Rum İsyanı'na duyduğu sempati ile aştığını ima etti. Aleksandr'ın gözünde onu karalamış olmasaydı, Metternich Metternich olmayabilirdi.³² Ayrıca Metternich, Avusturya'nın İtalya'da mücadele verdiği bir zamanda, Rusya İmparatoru'nun planlarına engel olmayarak, doğu sorununu kendi lehine çözemeyeceğinden endişe duyuyordu. Esasında böyle bir plan mevcut değildi. Birinci Aleksandr Türkiye'deki Rus elçisine, Avusturya ile birlikte ortak bir çalışma yapması emrini verdi. 7 Mart 1821'de buna uygun bir talimat, Laybah'dan dışişleri kurulunun başında bulunan K. V. Nesselrode'ye gönderildi. Talimat içeriğinin özünde, Rusya'nın isyan ile ilgili bir müdahalesinin olmadığına dair, Sultan'a verilecek teminat ve sorunun çözümünde ılımlı bir politika yürütülmesi tavsiyesi yer alıyordu: *"İsyanı planlayanlara karşı yürütülen çok sert uygulamalar, bir yandan adaletli ve sağlıklı bir yönetim sistemini ve diğer yandan farklı bölgelerde huzuru sağlayacak araçlara olan güvene karşı şüphe uyandırabilir"*.³³

Rus-Türk sınırında Rusya'ya ait önemli bir gücün olmayışı, Rusya'nın aldığı tutumun bir kanıtıydı. Güney yönüne doğru, beş tümenlik iki piyade kolordusunun oluşan İkinci Ordu ve bir süvari tümeni ile dokuzuncu Kazak Alayı konuşlanmıştı. Bu birliklerin dışında; Kiev, Podolski, Herson, Yekaterinoslavski, Tavriçeski guberniyaları (vilayet) ve Besarabya Oblastı (sancak) gibi büyük bir bölgede, toplam olarak 60 bin asker bulunuyordu.³⁴ Birinci Aleksandr, Rum İsyanı'nı kınadı ve İkinci Ordu komutanı olan süvari sınıfından General Graf P. H. Vitgenşteyn'a, Tuna knezliklerindeki olaylara karşı oldukça tarafsız bir tavır almasını emretti.³⁵ 20 Mart 1821'de General Knez P. M. Volkonskiy de, İpsilanti'nin isyanı hakkında *"İmparator, devlet hizmetinden men edilmesini emretti ve hiçbir şekilde bu olaya müdahil olmak istemiyor"* diye yazdı.³⁶ 21 Mart 1821'de Knez İpsilanti'nin Rusya devlet görevinden alındığına ve Rusya'ya geri dönme hakkından mahrumiyetine dair resmi bir yazı yayınlandı.³⁷

8 Nisan'da Kapodistrias, İmparatorun emri ile Aleksandr İpsilanti'ye şu yazıyı gönderdi: *"Mektubunuzu aldıktan sonra İmparator büyük bir üzüntü hissetti. Her zaman sizin yaptığınız hizmetleri takdir ediyordu. İmparator, sadece din ve ahlak gereği yerine getirilen hayırlı olanı arama gibi esas görevlerde varlık göstermeyen insanları uyandıran zamanın ruhunu yakaladığınız için, size karşı bir endişe taşııyordu. Şüphesiz, insanın kendi hislerini iyileştirme isteği doğaldır"*

³² Шильдер Н.К. Император Александр Первый. Его Жизнь и царствование. СПб. 1905. Т.4. С.198.

³³ ВПР. М.1980. Сер.2. 1815-1830. Т.4(12). Март 1821 г. – декабрь 1822 г. С.39.

³⁴ Заблоцкий-Десятовский А.П. Граф П.Д. Киселев и его время. Материалы для истории императоров Александра I, Николая I и Александра II. СПб.1882. Т.1. СС.81-82.

³⁵ Новости политические. Молдавия.// Сын Отечества. 1821. №15. СС.50-51.; Шильдер Н.К. Уж.соч. СПб. 1905. Т.4. С.200.

³⁶ Письма князя Петра Михайловича Волконского к Арсению Андреевичу(впоследствии графу) Закревскому. 8(20) марта 1821 г. Лайбах.// Сборник РИО. СПб.1890. Т.73. С.57.

³⁷ Сборник биографий кавалергардов 1724-1899. Под ред. Панчулидзева С. СПб.1906. Т.3. 1801-1826. С.199.

ve şüphesiz birçok gereklilik Rumları sonsuza kadar kendi özel işlerine yabancı kalmamayı dilemeye zorluyor. Ama onlar acaba bu amaçlarına isyan ve karşılıklı katliam sonucunda ulaşabileceklerini mi umuyorlar? Acaba bir halk komplonun karanlık yollarında bağımsızlığını alıp diriliş göstererek yükselebilir mi? İmparatorun böyle bir düşüncesi yok. O, Rusya ve Babiali arasında imzalanan antlaşmalar yoluyla kendi himayesini Rumlara göstermeye çalıştı. Şimdi bu barış kazanımları kabul edilmiyor. Yasal yollar bir kenara bırakıldı ve siz kendi adınızı, İmparator hazretlerinin onaylamayacağı olaylara karıştırdınız. Siz nasıl yüce Gosudar'un (imparator), Knezliğin halkını destekleyeceğine dair söz verme cesaretini gösterdiniz? Eğer siz burada Rusya'yı düşündüyseniz, o halde sizin yurttaşlarınız onu tepkisiz görecekları ve yakında onların adaletili seslenişleri size yönelecek. Sadece anlamsız ihtirasları tavsiye eden girişimler için sorumluluk tüm ağırlığıyla, sizin üzerinize olacaktır. İmparatordan doğrudan ya da dolaylı olarak hiçbir yardım alamayacaksınız. Biz bir kez daha tekrar ediyoruz ki, Türk İmparatorluğu'nun temelini ahlaksız ve canice gizli bir örgüt yoluyla kazmak, İmparatora göre bir iş değildir. Eğer siz bize Türkiye ile Rusya arasında var olan antlaşmalara aykırı olmayacak şekilde, karışıklığı önlemek için bir yol sunarsanız, o zaman İmparator Türk Hükümeti'ne, Eflak ve Boğdan'da sakinliği sağlamak için gerekli önlemleri almayı teklif etmekten geri durmayacaktır. Her türlü durumda Rusya, yalnızca olayların seyircisi olarak kalacaktır ve İmparatorun birlikleri müdahil olmayacaktır. Ne siz ne de sizin kardeşleriniz artık Rusya hizmetinde bulunmuyorsunuz ve siz hiçbir zaman Rusya'ya geri dönüş izni alamayacaksınız."³⁸

30 Mart'ta Nesselrode, yurtdışındaki bütün Rus diplomatik temsilcilerine, olan bitenler hakkında bir bilgilendirmede bulundu: "Yaş'a vardıktan sonra, Knez İpsilanti, bağımsızlıkları için en küçüğünden en büyüğüne, mücadeleye hazır olan Rum halkını savunmak ve yardım için İmparator'a bir mektup gönderdi. Siz, çok iyi biliyorsunuz, İmparatorun hangi kurullarla yönettiğini ve cevabın ne olduğunu bu anlamda tahmin edebilirsiniz."³⁹ Rusya, isyancılara yardım etmeyerek, sultana manevi bir destek sunmaya karar vermişti. Bu nedenle Türkiye'de bulunan elçi G. A. Stragonov'un, bütün bu önlemler hakkında Babiali'yi bilgilendirmesi gerekmektedir. Ancak Rusya'nın bu tutumu, Türk yetkililer üzerinde etki uyandırmalı ve barışçıl Hıristiyan halkın üzerinde de, kaba kuvvet kullanımına izin verilmemeliydi. İmparator, 31 Mart 1821'de gönderdiği yazısında Stragonov'a şunları yazdı: "Babiali bilsin ki, benim prensiplerim hiçbir zaman isyanı teşvik edici olmaya izin vermeyecektir. Öte yandan geçmiş olaylara maruz kalanlar, sizden destek bekliyorlar. Böyle bir sefalet, ne zaman halkın üzerinde olsa, dindaşlığın aziz hatırası bizi bağlamaktadır."⁴⁰

Nesselrode, 13 Nisan 1821'de İmparator'un tebliğini aldı. Bundan dokuz gün sonra da, kendi faaliyetleri hakkında, şöyle bir rapor gönderdi: "Başlayan isyan hakkında alınan ilk haberler üzerine, hükümetin manevi destek isteği, tam anlamıyla benim daha önce belirlediğim tutuma uyuyordu. İmparatorun alacağı

³⁸ Жигарев С.[А.] *Русская политика в восточном вопросе(ее история в XVI-XIX веках, критическая оценка и будущие задачи)*. Историко-юридические очерки. М.1896. Т.1. С.306.

³⁹ *Внешняя политика России XIX и начала XX века...* М.1980. Сер.2. 1815-1830. Т.4(12). Март 1821 г. – декабрь 1822 г. С.71.

⁴⁰ *История внешней политики России. Первая половина XIX века(От войн России против Наполеона до Парижского мира 1856 г.)*. М.1995. С.191.

kararı tahmin edip, ulaşmam gereken ilk hedefi, bahtsız ve masum halka karşı insanlık borcu olarak, adalet sözleşmelerine ve yapılan antlaşmalara uygunluğu sağlamak, Türklerin Rusya'dan şüphe duymalarının önüne geçmek için onların eylemlerinde yardımcı olmak, hatta bazı isteklerini onlardan önce tahmin edip yerine getirmek, onların bana olan güvenini sağladıktan sonra, gerektiği zamanda onların yararına gerekli merhamet ve barışsever duygularını öne çıkarmak olarak belirladım. Bundan böyle kanlı bir şekilde kaba kuvvet kullanımı ve intikamın en korkunç uygulamalarıyla, yolunu kaybetmiş insanların varlıklarını korumak konusunda küçük umutlarından da mahrum etme yoluyla, çaresiz durumdaki bütün halkı sakinleştirme imkanı artık şüpheli görünüyor. Benim her olayda yorulmadan tekrarladığım öğütlerin içeriği de bu yöndeydi. Sizin aracılığınızla aldığım yazılı emirler bana bu düşünceyi geliştirmek için bir fırsat verdi."⁴¹

Yaşanan gelişmeler üzerine Eflak ve Boğdan'daki isyanlar, sert bir şekilde bastırıldı ve bu iki prenslik yıkıma maruz kaldı. İsyanın sonucunda prensliklerdeki yönetime, artık Fenerli Rumlar değil, yerel temsilciler atanacaktı.⁴² Bu süreçte Rus-Türk ilişkileri mevcut haliyle devam etti. Ancak kısa bir süre sonra bu ilişkiler, ciddi bir sınanmaya maruz kaldı. 22 Nisan 1821'de Paskalya Pazarı günü Patrik V. Grigoriy ve beş piskopos, Fener Patrikhanesi'nin kapısında idam edildi. Daha sonra bunlara, Ortodoks azizler de dahil edildi.⁴³

3 Haziran'da Straganov, sadrazama bir nota göndererek, Rumlara karşı alınan tedbirleri ve onlara yönelik yer değiştirme planını, protesto etti.⁴⁴ Ancak bu protestonun, sonuca herhangi bir etkisi olmadı. Artık geri adım atılmayacağı yanıtını veren sadrazam, müdahil olmayı istemeyen Rus monarşisini, harekete geçmeye zorladı. Birinci Aleksandr'ın konuya ilk yaklaşımı, tek yönlü idi: "Eğer biz Türklere savaş ile yanıt verirse, ihtilalciler ve masonlardan oluşan⁴⁵ Paris Komünü galip gelecek ve hiçbir hükümet, ayakları üzerinde duramayacak. Türkiye ile savaşı bertaraf etmek için her türlü yolu bulmalıyız".⁴⁶ Ancak bu yaklaşım, sonsuz ve kayıtsız şartsız bir tutum değildi. İmparator, Rusya'nın geleneksel olarak himaye ettiği birilerinin, ezilmesi karşısında tepkisiz kalamazdı.

Rus elçisi ne söylerse söylesin, Petersburg hangi politikaya sahip olursa olsun, Osmanlı Devleti Rus isyanını Rusya'nın kıskırttığından emindi.⁴⁷ Bu anlaşmazlık ileride daha da arttı ve sonuçta yeni Rus-Türk savaşı kaçınılmaz hale geldi.

⁴¹ Внешняя политика России XIX и начала XX века... М.1980. Сер.2. 1815-1830. Т.4(12). Март 1821 г. – декабрь 1822 г. С.116.

⁴² Письмо из Бухареста.// Вестник Европы. М.1822. №20. СС.306-307.

⁴³ Новости политические. Турция.// Сын Отечества. 1821. №22. С.112.; Феоктистов Е.М. Русская дипломатия в борьбе Греции за независимость.// Русский Вестник. 1868. Том 68. №5. С.202.; Современные бумаги о кончине и погребении патриарха Григория. 1821. Секретное письмо графа А.Ф. Ланжерона к князю А.Н. Голицыну от 10 мая 1821 г.(получено 19 мая 1821 г.).// Русский Архив. М. 1871. Вып.11. Ст.1920.; Жмакин В. Погребение Константинопольского патриарха Григория V в Одессе.// Русская Старина. 1894. Том 82. Вып.12. СС.199.

⁴⁴ ВПР. М.1980. Сер.2. 1815-1830. Т.4(12). Март 1821 г. – декабрь 1822 г. С.159.

⁴⁵ Oleg Ayrapetov'un notu.

⁴⁶ Записка графа Иоанна Каподистрия о его служебной деятельности.// Сборник РИО. СПб.1868. Т.3. С.269.

⁴⁷ Турецкий документ из эпохи греческого восстания. Произведение покойного Акифа-паши. 1238 хиджры=1822.// Русский архив. М.1886. Вып.6. С.173.

Abstract

Aleksandr I and the First Phase of the Rebellion of 1821

Before acceding to the throne Emperor Alexander I was far from the desire to lead any war having declared the priority of the reforms. In fact, the country was drifted into a number of glorious and rather ruinous wars. The news about the Greek revolt caught Alexander I in Laibach unawares. The news came the very day when the Austrian troops dispersed Carbonarists in Naples. The participants of the Congress particularly Metternich started to suspect Russia of the organizing the munity of Ipsilanti. Metternich had a fear that at the time when Austria found itself enmeshed in Italy it could not prevent the Russian Emperor's plans from solving the Oriental Question in its favour. In fact, there were no such plans at all. Alexander I agreed to give the instruction to the Russian Ambassador in Turkey to issue a joint statement with Austria. The indicator of the sincerity of the attitude taken up by Russia was the lack of forces of any great numbers at the Russian-Turkish boundary.

The article is concerned with the evolution of the Greek Revolt and the policy of Alexander I on this revolt. The work is based on the Russian sources.

KAYNAKÇA

- Арш Г.Л. Материалы к истории русско-греческих связей начала XIX в.// Балканские исследования. М.1982.
- Арш Г.Л, *Этеристское движение в России.Освободительная борьба греческого народа в началеXIX в. и русско-греческиесвязи*, М. 1976.
- Блиох И.С. *Финансы России XIX столетия. История-статистика*. СПб. 1882. Т.1.
- Богданович [М.] [И.], *История царствования императора Александра I и Россия в его время*, Т.6. М. 1871.
- Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы российского министерства иностранных дел(далее ВПР)*. М.1974. Сер.2. 1815-1830. Т.1(9). Ноябрь 1815 – сентябрь 1817.
- Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы российского министерства иностранных дел(далее ВПР)*. М.1979. Сер.2. 1815-1830. Т.3 (11). Май 1819 г. – февраль 1821 г.
- Внешняя политика России XIX и начала XX века...* М.1980. Сер.2. 1815-1830. Т.4(12). Март 1821 г. – декабрь 1822 г.
- Воззвание к грекам князя Ипсиланти*.// Русский Архив. М. 1868. Вып.2.
- Ильинский В. *Русские у берегов Эпира*.// Русская Старина. 1915. Том 161. Вып.2.
- Иностранные известия. Нравственное обозрение областей Европейских*, Русский Вестник.1817. №11-12.
- История внешней политики России. Первая половина XIX века(От войн России против Наполеона до Парижского мира 1856 г.)*. М.1995.

- Жигарев С.[А.] *Русская политика в восточном вопросе(ее история в XVI-XIX веках, критическая оценка и будущие задачи)*. Историко-юридические очерки. М.1896. Т.1.
- Жмакин В. *Погребение Константинопольского патриарха Григория V в Одессе*.// Русская Старина. 1894. Том 82. Вып.12.
- Заблоцкий-Десятовский А.П. *Граф П.Д. Киселев и его время. Материалы для истории императоров Александра I, Николая I и Александра II*. СПб.1882. Т.1.
- Замечания о Греции*.// Вестник Европы. М.1821. №11.
- Записка графа Иоанна Каподистрия о его служебной деятельности*.// Сборник Русского Исторического общества(далее Сборник РИО). СПб.1868. Т.3.
- Иовва И.Ф. *Бессарабия и греческое национально-освободительное движение*. Кишинев. 1974.
- Новости политические. Молдавия*.// Сын Отечества. 1821. №15.
- Письмо из Бухареста*.// Вестник Европы. М.1822. №20.
- Письма князя Петра Михайловича Волконского к Арсению Андреевичу(впоследствии графу) Закревскому. 8(20) марта 1821 г. Лайбах*.// Сборник РИО. СПб.1890. Т.73.
- Письма Павла Дмитриевича (впоследствии графа) Киселева к Арсению Андреевичу (впоследствии графу) Заревскому. 14-го марта 1821 г. Тульчин*.// Сборник РИО. СПб.1891. Т.78.
- Сборник биографий кавалергардов 1724-1899. Под ред. Панчулидзева С*. СПб.1906. Т.3. 1801-1826.
- Современные бумаги о кончине и погребении патриарха Григория. 1821. Секретное письмо графа А.Ф. Ланжерона к князю А.Н. Голицыну от 10 мая 1821 г.(получено 19 мая 1821 г.)*.// Русский Архив. М. 1871. Вып.11.
- Стурдза А.С. *Воспоминания о жизни и деятельности графа И.А Каподистрии, правителя Греции*. М.1864.
- Палаузов С.Н. *Румынские государства Валахия и Молдавия в историко-политическом отношении*. СПб. 1859.
- Теплов В.А. *Граф Иоанн Каподистрия, президент Греции*.// Исторический Вестник. 1893. №8.
- Феоктистов Е.М. *Русская дипломатия в борьбе Греции за независимость*.// Русский Вестник. 1868. Том 68. №5.
- Шильдер Н.К. *Император Александр Первый. Его Жизнь и царствование*. СПб. 1905. Т.4.
- Ячменихин К.М. *Армия и реформы: военные поселения в политике российского самодержавия*. Чернигов. 2006.
- Dakin D, *The Greek struggle for independenc*, University of California Press, 1973.
- Francos G.D, *The Philiki Etaria. Aprematurenational coalition*.// The struggle for Greek independence. Essays to mark 150-th anniversary of the Greek war of independence. Lnd. 1973.

RUSYA-TÜRKİYE SINIR KAVRAMI (1696-1829)

Mahir Aydın*

Öz

Türk-Rus ilişkilerinin genel çizgisi, Moskova Knezliği'nin Çarlık Rusya oluşu ve yeni topraklar kazanarak gelişmesi ile doğru orantılıdır. Türkler için; başlangıçta uzaktan algılanan bu gelişim, daha sonra sınır dokunuşuna varan ve sonrasında, onu da aşan dönemlerden geçer. Bu dönemler, dört ayrı süreçtir. Bunlar, iki imparatorluk arasındaki sınırın, doğrudan yapısal özelliğini de oluşturur. Bunlar: a) Uzaklık Süreci (1473), b) Uyarı Süreci (1615), c) Çatlama Süreci (1696) ve d) Dağılma Süreci (1768)'dir.

Bunların son ikisi, Rusya ile doğrudan ilgilidir. Ancak, gerek konuya giriş özelliğinde olması ve gerekse sonraki dönemleri etkileri açısından, ilk iki sürece de değinmek istiyoruz.

Gelişmekte olan her canlının, kabuğu incedir. Çünkü sürekli büyüdüğü için, kabuk gelişime engel olmamalıdır. Eğer gelişme durursa, o zaman kabuk kalınlaşır. Bu konuda en iyi bilinen örnek, ağaçlardır. İmparatorluklar da böyledir. Gelişmekte olan bir imparatorlukta, sınır kavramı, yok gibidir. Bu süreci, Türkler 14-17. yüzyıl ve Ruslar ise, 16-19. yüzyıl arasında yaşar.

Sınır boylarını ise, askeri garnizonlar, yani kale ve palanka belirler. Ancak bu birimler, ileri doğru savaşmaz. Savaşı yapan, hareket halindeki ordudur. Kale orduya, yalnızca destek verir ve bu desteğin Türklerdeki oranı, 10'da birdir. Kalenin savaşa katılması ise, savunma zorunda kalmak demektir. Bu durumda, gelişim bitmiş ve artık sıra, geriye yaslanmaya, yani kendini korumaya gelmiştir.

1696'da Türk İmparatorluğu, iki önemli konunun temsilcisi ve koruyucusudur: Türklük ve Müslümanlık. Rusya'nın bu tarihte, henüz misyonu yoktur. O yalnızca, güçlü bir Avrupa Devleti olma çabasıdadır. Bu ülküsünü, kısa sürede başaracak ve sonrasında, büyük güç de olacaktır. İşte o zaman, 1774'te Hıristiyanlık, 1858'de de Slavlık adına, misyon üstlenecektir.

Türk-Rus ilişkilerinin genel çizgisi, Moskova Knezliği'nin Çarlık Rusya oluşu ve yeni topraklar kazanarak gelişmesi ile doğru orantılıdır. Türkler için; başlangıçta uzaktan algılanan bu gelişim, daha sonra sınır dokunuşuna varan ve sonrasında, onu da aşan dönemlerden geçer. Bu dönemler, dört ayrı süreçtir. Bunlar, iki imparatorluk arasındaki sınırın, doğrudan yapısal özelliğini de oluşturur. Bunlar: a) Uzaklık Süreci (1473), b) Uyarı Süreci (1615), c) Çatlama Süreci (1696) ve d) Dağılma Süreci (1768)'dir.

Bunların son ikisi, Rusya ile doğrudan ilgilidir. Ancak, gerek konuya giriş özelliğinde olması ve gerekse sonraki dönemleri etkileri açısından, ilk iki sürece de değinmek istiyoruz.

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

a) Uzaklık Süreci (1473)

İmparatorluk düzeyine II. Mehmet ile erişen Türkler, Karadenizin en güzel limanları bulunan Kırım'ı¹ 1475'te alınca, doğrudan başkente bağlamadı. Bu Tatar Ülkesi'nde, başka örneği Eflak ve Boğdan'da görülen, *bağlı beylik* yönetimini kurdu. Böylece Karadeniz'in kuzeyindeki topraklar, Bahçesaray'da oturan Kırım Hanları ile yönetildi. Ukrayna olarak da tanımlanan bu steplerde, sınırı nehirler çizer. Bunun batıdaki adı Özi Nehri, doğudaki ise Don Nehri'dir.

Kazaklar Ülkesi Ukrayna'nın halkı, Hıristiyandır. Bu bölge, 300 yılı aşkın süre, Kırım Tatarları'nın yağma alanı olur. Mallarından başka, kendileri de esir alınıp, satılır. İstenen vergi, gücünün üstünde olsa da, zorla alınır. Dinlerine bile karışılıp, zorla Müslüman olmaları istenir. Ayaklandıkları zaman da, akın düzenlenir ve katı bir biçimde haklarından gelinir.² Bu akınların nedeni, ekonomik zorunluluktur. Çünkü yağma, bu ulusun varoluş nedenidir. Öyle ki 1699 yılına kadar, 164 akından ve yalnız 17. yüzyılın ilk yarısı için, 200 bin esirden söz edilir.³

Bu sürecin başında, Ruslar için yalnızca, Moskova Knezliği vardı. Onun gücü, Litvanya ve Polonya düzeyinde bile değildi. Onlar ile de, ancak seyrek bir diplomatik temas söz konusu oldu.⁴ Türkler için bu süreç, *durgun dönem* olmaktan fazla bir anlam taşımadı. Buna karşın ilk ilişki, 1496 yılında gerçekleşti.⁵

Kıyı Ülke anlamındaki Ukrayna'da güç dengesi, *su üzerine yazı yazmak* kadar, değişkendi. Türk İmparatorluğu'nun doğrudan ilgi alanı dışında kalan Kırım ve Ukrayna'da, güçlü bir kalesi olmadı. Oysa, yüzyıllar süren Türk-Avusturya ve Türk-İran savaşları yüzünden, batıda Belgrad ve doğuda Bağdat, iki büyük kale oldu. Karadeniz'in kuzeyindeki boşluğun bedelini Türkler, 1768'de başlayan 60 yıl sonunda, Rusya'nın Anadolu sınırına dayanması ile ödeyecektir.

Bu süreçte Rusya, IV. İvan ile birlikte, Moskova Knezliği'nden Rus Çarlığı boyutuna geçti. İlk Rus Çarı'nın, 1526'da Volga Havzası'nı ele geçirmesi üzerine, Türkler ile *dolaylı komşuluk* da başladı. Böylece; aşağıda, büyüme hızı azalan Türkler'e karşın, yukarıda, gittikçe yükselen bir Rusya belirdi. Ancak Rusya'nın, Türkler'in karşısına tam olarak çıkmasına, yaklaşık 200 yıl vardır.

Burada Tatar etkisine değinmek gerekir. Çünkü Moskova Knezliği, içeride bütünlüğünü sağlamaya çalışırken, yakasını onlardan kurtaramayacaktır. Bu yüzden onları, dönemin en tehlikeli ve salgın hastalığı olan, *veba* ile tanımlarlar.⁶ Bu konuda, *beş-baş* deyimi bile vardır. Yedeğine beş at alan Tatar, gruplar halinde yağmaya gider. Ele geçirdiği kadın, çocuk veya değerli eşyayı, atlara yükleyerek

¹ Cevdet Paşa, Tarih, İstanbul 1309, c. III, s. 125

² Uğur Demir, "Muhayyel Bir Kırım Tarihçisi Kefevi İbrahim Efendi ve Humbaracı Ahmed Paşa'nın Rusya'ya Dair Raporu", Türkiyat Mecmuası (2014), c. XXIV, s. 31

³ Omeļjan Pritsak, "İlk Türk-Ukrayna İttifakı (1648)" (çev. Kemal Beydilli), İlmî Araştırmalar 7, İstanbul 1999, s. 256; Ahmet Nezihî Turan; "Kölelik, Bahçesaray Köleleri (17.-18. Yüzyıllar), Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (Kış 2009), sayı 48, s.241-254.

⁴ Omeļjan Pritsak, Aynı makale, s. 255

⁵ Friedrich Giese, Die Altosmanischen Anonymen Chroniken, Text, Breslau 1922, I, 177

⁶ Evliya Çelebi, Seyahatname (haz. Komisyon), İstanbul 2003, c. VII, s. 200; Şirvanlı Fatih Efendi; Gülzar-ı Fütihat (haz. Mehmet Ali Beyhan), İstanbul 2001, s. 66

döner.⁷ Bu konuda 1650 yılı için ölçü belirtmek gerekirse; 60 bin altın değerinde kürk, 40 bin altın verip ve yıllık vergiden söz edebiliriz.⁸

Bu akınların sıklığı ve bezdiriciliği, karşı taraf için, *yüzyılların travması* olacaktır. Daha sonra Ruslar, bu kez Türkler'in üstüne, *kara bulut* gibi ve *denizin dalgaları gibi çalkalanarak* gelecektir.⁹

b) Uyarı Süreci (1615)

Henüz çok güçlü olmayan Rus Çarlığı, 17. yüzyılın ilk yarısında Avrupa arenasına çıktı. Bu yüzyılın ortasında Ukrayna'yı ele geçirerek, Rusya adını aldı. Bundan önce Polonya ve İsveç orduları, sürekli olarak Moskova Knezliği'nin sınırlarını zorlamıştı. Artık Rusya, alan genişleterek, Polonya-Kazak-Tatar savaşları ile ilgilenmeye başladı.

Polonya ile Rusya arasında kalan Kazaklar, kendilerini Rusya'ya daha yakın gördü. Aynı coğrafya özelliği yüzünden, Tatarlar gibi, yağma ile geçiyorlardı. Tatar ve Türk ülkelerine, karadan ve denizden saldırı yaptılar. Bunlar, Tatar baskınlarının, bir bakıma rövanşidir.

1606 yılında Kazaklar, Türk kaleleri olan Kili, Akkırman ve Varna'ya saldırdı. 1613'teki saldırı, Karadeniz'in karşı kıyısındaki Sinop ve Trabzon'a yapıldı. Ardından, şaşılacak biçimde, başkent İstanbul'a üç ayrı saldırı, 1615, 1620 ve 1624'te gerçekleşti.¹⁰ Burada konu, doğrudan Rusya ile ilgili değildir. Ancak, Türk sınır güvenliği açısından önemli ve Rusya için de, cesaret örneğidir. Aradan 200 yıl geçmeden Türkler, Rus donanmasının başkente girişini engellemek için, İstanbul Boğazı bile değil, daha da ötesinde, Çanakkale Boğazı'na zincir çekmeye çalışacaktır.¹¹

Çayka adlı hafif ve hızlı kayıklardan oluşan Kazak Filosu, Türkiye'ye karşı girişilen koalisyonun, önemli bir faktörü oldu. Bu konuda kendileri ile işbirliği yapmak isteyenler arasında, 1594 yılı için, Rus Çarı I. Fedor da vardır.¹²

Burada, iki konuya değinmek gerekir. Birincisi; Kiyef Rus Devleti'nin torunları olan Rutenler / Ukraynalılar, 17. yüzyılda kendilerini, Rus olarak adlandırır ve bunlar, Moskov'dan ayrı ayrı tutulurdu. İkincisi; Türkler, Tatarların yetersizliği yüzünden, Ukrayna ile 1648'de anlaşma yaptığı gibi, Kazaklara da önem vermeye başladı.¹³ Buna Kırım hanları gücenecek ve II. Viyana Kuşatması'nda "*Osmanlı şimdi bizim kadr ü kıymetimizi bilecektir*" diyerek, yardıma gitmeyecektir.

⁷ Evliya Çelebi, Aynı eser, c. VII, s. 199-200

⁸ Cevdet Paşa, Aynı eser, c. I, s. 271

⁹ Cevdet Paşa, Aynı eser, c. VIII, s. 99, 100

¹⁰ Omeljan Pritsak, Aynı makale, s. 258

¹¹ Cabi Ömer Efendi, Cabi Tarihi (haz. Mehmet Ali Beyhan), Ankara 2003, s. 122

¹² Omeljan Pritsak, Aynı makale, s. 258

¹³ Omeljan Pritsak, Aynı makale, s. 269, 273

c) Çatlama Süreci (1696)

Ukrayna, *sınır ülkesi* anlamındadır. Bunun kanıtı olarak, Rus-Türk-Polonya üçgeni arasında kalır. 1654'te Rusya, Ukrayna'yı topraklarına kattınca, Avrupa Devleti olma yolunda, önemli bir adım attı. Bu durum Rusya'yı, Türk İmparatorluğu ile sınır komşusu da yaptı. Bundan sonraki gelişmeler, iki sınırdış devletten, birinin öbürü aleyhinde büyümesi biçiminde olacaktır. Bunun ilk örneği, Azak'tır. Öyle ki, Petersburg'un İsveç'ten alınışı bile, Azak'tan yedi yıl sonradır.

Bundan önce, ilk büyük Türk-Rus Savaşı vardır. 1676-1681 arasındaki bu savaş, Türk kaynaklarında Çehrin Seferi olarak anılır. Bu, Rusya'nın Türkler karşısındaki ilk yenilgisidir. Rusya, Çehrin'i Türkler'e vermek zorunda kaldı.

Bu olayın ardından, 1683-1699 yılları arasında *Büyük Türk Savaşları* yaşanacaktır. Bu dönemde Rusya, Türklere karşı 1684'te kurulan ve Avusturya, Polonya, Litvanya, Venedik, Papalık ve Malta'dan oluşan, *Kutsal İttifak*'a katıldı. Bu tarihte Kamaniçe, Podolya ve Ukrayna'nın bir kısmı, Türklerin elindeydi. Rusya'nın Kırım Hanlığı'na ödediği yıllık vergi, ağırına gidiyor ve bu yetmiyormuş gibi, Tatar yağmasına uğruyordu.¹⁴

Rusya'nın *Birinci Kırım Seferi*, 1687-1700 Türk-Rus Savaşları sürecinde yaşandı. Türkler batı yönünde, Avusturya ve Polonya ile savaşıyordu. Bu, iyi bir fırsattı. Galitsin komutasında 150 bini aşkın Rus-Kazak ordusu, 8 Mart 1687'de yola çıktı, Haziran'da dönmek zorunda kaldı. Çünkü; susuzluktan, ordunun beşte birini kaybettiği gibi, Kırım Hanı Selim Giray, steplerdeki hayvan yemi olan her şeyi yaktırınca, ilk başarısızlık yaşandı.¹⁵

İkinci Kırım Seferi, yine Galitsin komutasındaki 200 bin asker ile yapıldı. Yaz susuzluğuna kalmamak için, Şubat 1689'da yola çıkıldı. Ancak bu kez de, yoğun kar ve soğuk ile başa çıkmak gerekti. Yine de Rus ordusu, Mayıs sonunda, *Kırım'ın Kapısı* olan Or Kapısı'na ulaştı ve Or Kalesi'ni kuşattı. Çok sayıda tüfek ve topu olan Rus ordusu karşısında, kale kuvveti yetersiz, Tatarların elindeki silahlar, ok ve kılıçtı. Ancak Ruslar, su kaynaklarını koruyamadı. Asker ve hayvanlar, Karadeniz'den su içmek zorunda kalınca, çok sayıda ölümler oldu.¹⁶

Bu iki yenilgi, Rusya için ağır ancak, çok önemli bir deneyim oldu. 100 yıl sonra aynı asker, 400 saatlik yol alacak, açlık-susuzluk karşısındaki direncini, Türk Sultanı dile getirecektir. Ayrıca, Ekim ayı ile birlikte Türk askeri kışlaka çekilirken, Rus askeri ise, *kış askeri* tanımı ile örnek olacaktır. Böylece Rusya, savaş kavramının, biraz da lojistik olduğunu öğrenecektir. Bu konuda Türkler, yüzyılların deneyimine sahiptiler.

Rusya, Kırım'daki ilk başarısını, Çar I. Petro ile kazandı. Bu bile, iki aşamada gerçekleşti. Çünkü 1695'teki ilk Azak Kuşatması, başarısızlıkla sonuçlandı. Oysa bu konuda çok şey yapılmamıştı. Türk kalesi kendini savunmuş ve denizden de yardım gelmişti. Ancak Rusların öğrendiği, koşulların nasıl zorlanacağı oldu.

¹⁴ Muhammet Şen, "Rusya'nın Kırım'ı İşgal Teşebbüsleri Karşısında Kırım Hanlığı Kuvvetlerinin Perekop Zaferi (1689)", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* (Yaz 2012), c. XII, sayı 1, sayfa 507

¹⁵ Muhammet Şen, Aynı makale, s. 509

¹⁶ Muhammet Şen, Aynı makale, s. 513-514

Azak Kalesi, donanma olmadan alınamazdı. Bu nedenle Çar I. Petro, *Mısır Piramitleri* için çalışan köleler gibi, Rus köylüsünü bu işe koşturdu. 1695/96 kışında, Voronej'de tersane kurup, baharda 30 savaş gemisi hazırladı. Don Nehri'nin eriyen kar suları ile birlikte, donanma Azak'a yöneldi. Kara ordusu da, karadan ilerledi. Rusların hemen geri gelmesi, hazırlıksız yakalanan Türkler için şaşırtıcı oldu. Bir önceki kuşatmada kalenin hasar gören yerleri henüz onarılmamıştı. Temmuz 1696'da Azak Kalesi, vere ile Ruslara teslim oldu. Bu başarı Moskova'da, daha önce örneği görülmemiş bir biçimde kutlandı.¹⁷

Bu başarı, herşeyden önce, Rusya'nın geldiği aşamayı gösterir. Daha önce Türklerle sınır komşusu olan Rusya, böylece sınırdaki önemli bir çatlak açtı. Bundan sonraki süreç, derin düzlemde, Rus kazançları yönünde gelişecektir. Ancak Ruslar, barış için, Azak Denizi'nin *çıkış kapısı* olan Kerç'i istedi. Kabul edilmeyince, 14 Temmuz 1700'de İstanbul Antlaşması yapıldı.

Böylece Ruslar, Karadeniz'e açılmak için, önemli bir *köprü-başı* elde etti. Buna ek olarak, İstanbul'da sürekli olarak Rus elçisinin bulunması kabul edildi. Türkler için bu konu, yaklaşık 100 yıl sonra, gündeme gelecektir.

Ancak bu kayıp, Türkler üzerinde yeterli derecede etkili olmadı. Buna, 1699 Karlofça Antlaşması ile Avusturya, Polonya ve Venedik'e karşı yaşanan, kayıplar da dahildir. Çünkü bunlar, *düzelebilecek yanlışlıklar* gibi algılandı. Türkler için sınır kavramının önem kazanması ve kalelerin güçlendirilmesi, ancak 1718 Pasarofça Antlaşması'ndan sonra başlayacaktır.

Bu gecikmede, Türklerin kazandığı Prut Savaşı da etkili olmuştur. Çar I. Petro, İsveç yayılmasına karşı; Prusya, Danimarka, Norveç ve Polonya ile birlikte, *Kuzey İttifakı*'nı oluşturmuş ve 1709 Poltava'da büyük bir başarı kazanmıştı. İsveç Kralı XII. Karl'ın Türklerle sığınması üzerine, yeni bir Türk-Rus Savaşı yaşandı.

Prut Nehri kıyısında, bataklık ve uçurum sınırında kısırılan Rus ordusu, barış istedi. Kendi askerine güvenemeyen Türk komutan, bu isteği kabul edince, 21 Temmuz 1711'de Prut Antlaşması yapıldı. Rusya, 10 yıl önce elde ettiği kazanımlardan vazgeçti.

Prut Savaşı, derin düzlemde, ne Türkler için kazanç, ne de Ruslar için kayıptır. Çöküş dönemine giren Türkler için, ancak *aldatıcı zaferdir*. Yükseliş dönemine giren Ruslar için de, *kazanım gecikmesidir*. 100 yıl sonra bile Türk kamuoyunda, *Prut'taki Rus askerinin, açlık yüzünden ağaç kabuğu yediği* anlatılacaktır.¹⁸ Ancak Ruslar, Prut'un üstünden 30 yıl geçmeden, Belgrad Antlaşması ile Azak'ı geri alacaktır. Asıl önemlisi 1768 yılında, çok büyük bir istek ve güçlü biçimde, Türk İmparatorluğu'nun karşısına dikilecektir.

d) Dağılma Süreci (1768)

Bu süreç öncesinde Karadeniz, son kez Türk Gölü'dür. Çevresinde; Akkerman, Bender, Özi, Hotin, Azak, Taman ve Anapa kaleleri yer alır. Ancak 1768-1774 Savaşı, en büyük Türk-Rus Savaşı'dır. Sonraki savaşlar, bunun uzantısı olacaktır. Ayrıca bu savaş, iki ülke sınırları için de, dağılma sürecidir.

¹⁷ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi*, Ankara 1987, s. 253

¹⁸ Cabi Ömer Efendi, *Aynı eser*, s. 415

Rusya, Doğu Avrupa'nın güçlü devleti olarak, 100 yıllık amacına ulaşmak istiyordu. Bunun göstergesi olarak Rus ordusu, üç ayrı yönde ilerledi: Hotin, Tuna ve Kırım. Ayrıca Baltık Donanması, Akdeniz'e indi. Mora'da ayaklanma çıkaran Ruslar, 7 Temmuz 1770'te Türk Donanması'nı, Çeşme'de yaktı. Ege Denizi'ni kontrol altına aldı. Rus kara ordusu ise, bir yanda Tuna Nehri'ni geçti, öbür yanda Kırım'a yerleşti.¹⁹ 300 binden fazla Tatar'ı, Kırım'dan çıkarıp sürgün etti.²⁰

Artık iki ülke arasında, sınır kavramı kaybolmuştu. Türk İmparatorluğu, dağılma olmasa da, en büyük darbeyi yaşadı. Barış görüşmelerinin, ilki 1770 ve ikincisi 1772 yılında yapıldı. Rusların Kırım için bağımsızlık isteği, barışı engelledi. Onlar, kendi gücüne güvenip direnirken; Türk sultanı, Rus delegeleri etkilemek için, Fokşani'ye büyü gönderdi. Üçüncü sonuçsuz görüşme ise, Fokşani'den üç ay sonra Bükreş'te yapıldı.

Bu büyük savaş, iki imparatorluğu da çok etkiledi. Rusya'daki sorunlar, savaşın para ve insan kaynakları açısından. Buna karşın, yenileri de; Rus topraklarının sesinden korkan ve kendi ordusunu yağmalayanlar yüzünden, karşı duramıyordu. Sonunda Türkler için, *Balkanlarda tutunacak yer kalmadı*.

1774 Küçük Kaynarca Antlaşması, Prut yenilgisini gölgeleyecek biçimde, 21 Temmuz'da yapıldı. Rusya'nın kazancı, saymakla bitmeyecek gibidir. Kırım, Kuban, Bucak, Yedisan, Yediçül ve Canboyluk Tatarları ile Kılburun, Kerç, Yenikale (Samarra) ve Azak kaleleri, Türk İmparatorluğu'ndan koparıldı. Bundan başka; ekonomik kazanım ve siyasal yansımalar, bir bu kadar önemlidir.

Bu başarı, özde Alman Prenses II. Katerina'yı, Rus azizeleri düzeyine çıkarır. Onun amacı, sanıldığından daha büyüktür: *Üçüncü Roma Projesi*. Diğer bir söylem ile Roma, İstanbul, Moskova. Yani; Roma İmparatorluğu'nun başkenti Roma, Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul ve düşünülen Son Roma İmparatorluğu'nun başkenti, Moskova.

Rusya için bundan sonrası, çok kolaydı. 80 yıl önce Baltık Denizi'ne açılan Rusya, 1783'te Kırım'ı aldı. Böylece tüm Karadeniz kıyıları, iki ülke arasında sınır oldu. Bu durum, başkent İstanbul için de geçerlidir. Oysa 40 yıl önce Sultan Mahmut: "*Dışarıdan bir kayığın bile Karadeniz'e geçmesine iznim yoktur*",²¹ Cevdet Paşa, *imparatorluğun havuzu* diyordu.²²

Savaşın içinde Sultan Mustafa, Rus askerini şöyle değerlendirir: "*Devleti için, yaz-kış, aç-soğuk demeden, her türlü zorluğa katlanır. 300-400 saat uzaktan, Tuna kıyılarına değin varır. Aç-susuz komutanlarına bağlı olarak, ülkeme zarar verir.*"²³ Ancak kendi askeri için; "*Birlikte Kuran-ı kerim, kılıç, ekmek ve tuza el basıp, yemin etmek*"ten başka, özendirici söz söyleyemez. Ayrıca onları, "*Rus askerinin top-tüfek atışından kaçıp saklandığı*" için ayıplar.²⁴

¹⁹ Akdes Nimet Kurat, Aynı eser, s. 290

²⁰ Vidin Sicil Defteri, nr. 63, s. 169

²¹ Kemal Beydilli, "Karadeniz'in Kapalılığı Karşısında Avrupa Küçük Devletleri ve Miri Ticaret Teşebbüsü", Belleten (1991), LV/214, s. 687-755

²² Cevdet Paşa, Aynı eser, c. III, s. 125

²³ Vidin Sicil Defteri, nr. 63, s. 172

²⁴ Vidin Sicil Defteri, nr. 63, s. 171

Artık Türk İmparatorluğu, kendi ayakları üstünde duracak güçte değildir. Bundan sonra varlığı; Avrupa Devletleri'nin kuvvet ve menfaat dengelerine bağlı kalacaktır. Ancak Türkler, Kırım'ın kaybını, bir türlü kabullenemez. Türkler, daha önce de toprak kaybetmişti. Ancak sultan, aynı zamanda halife olduğu için, Müslüman beldenin elden çıkışı, çok sarsıcı olur.

Türkler için bundan sonrası, "Kırım geri alınmadıkça, kılıç kınına girmeyecektir" ülküsü ile geçer. Bu ülkü uğrunda dört yıl sonra, yeni bir Türk-Rus Savaşı yaşanır. Ancak iki devlet arasındaki fark, daha da açılmıştır. 1787-1792 Savaşı'nda Rus askeri, Tarihçi Cevdet Paşa'nın deyimi ile *kara bulut* gibi gelir. Ayrıca Rusların, *kış askeri* gündemdedir. Yeniçeri ise, *kış geldi durmaz* kolaylı-ğindedir.²⁵ Savaş sonunda Rusya; Özi ve Hocabey'i almakla yetindi. Çünkü 1789 Fransız Devrimi, Türklerin daha çok kayıp vermesini engelledi.

1792 Yaş Antlaşması, Türklerin Kırım'ı sonsuza dek kaybettiğinin kanıtı oldu. Buna karşın; Bender, Akkerman, Kili ve Anapa kaleleri, Türklerde kaldı. Artık Rusya, kolaylıkla geri alabileceği toprağı veriyor; uzun erimli, siyasal ve ekonomik çıkarlar alıyordu.²⁶ Karadeniz sınırını parçaladıktan sonra, sıra Kafkasya'ya geldi. *Kafkas Dağları Rusya ile Osmanlı arasında bir sed iken*,²⁷ bu çetin dağ üzerinden, dişi-tırnağı ile yol açarak, 1801'de Gürcistan'a kadar uzandı. Bu süreci Cevdet Paşa: "Rusyalı bir yere bir kadam tırnak iliştiirdikten sonra, onun pençesinden kurtulmak ihtimali yoktur." olarak açıklar.²⁸

Ancak genel nedeni, ayrıntılı olarak Cevdet Paşa verir: "Türk ordusunun çoğu atlı, azı yaya. Savunma eksik, askerinin çoğu başıbozuk. Karşısındaki düzenli askerinin üstün gelmesi olağanüstü bir şey değildir. Her ordu; yaya, atlı ve topçu ve teknik uzmandan oluşur. Komutanlar öngörülü, yiyecek yeterli, silahları iyi, askerinin ruhu denilen disiplin yerinde olmalıdır. Maddi konular Türklerde yok. Söz sahibi çoğalıp, iş bir elden çıkmaz oldu. Bu kadar noksanı olan bir ordudan, bu kadar büyük başarı nasıl beklenir."²⁹

Bundan sonra Rusya, Türk İmparatorluğu'nun iç dengeleri ile oynayacak ve Müslüman olmayan ulusları kullanacaktır. Bu amaçla; Eflak-Boğdan'ı sorun yapınca, 1816-1812 Savaşı yaşandı. Bu savaş Ruslar için, 40 yıl öncesine göre *su içmek kadar kolay* oldu. Ordusu Bulgaristan'a girdiği gibi, savaş sırasında Türk ticaret gemileri, Karadeniz'de Rus bayrağı açarak, kendilerini güvenceye aldı.³⁰ 1812 Bükreş Antlaşması'nda Basarabya'yı almakla yetindi. Bir önceki savaşta Fransız Devrimi, bu kez de Napolyon tehlikesi, Rusya'nın daha büyük kazanımını engelledi.

Bir sonraki Türk-Rus Savaşı'nda, artık sınırdan söz edilemez. Rum Ayaklanması'nı destekleyen Rusya, 1827 yılında Navarin'de Türk Donanması'nı ikinci kez yaktı. Ardından 1828/29 Savaşı'nda, batıda eski başkent Edirne'ye, doğuda ise Anadolu içlerine kadar girdi.

²⁵ Cabi Ömer Efendi, Aynı eser, s. 824

²⁶ Cevdet Paşa, Aynı eser, c. I, s. 369

²⁷ Cevdet Paşa, Aynı eser, c. IV, s. 32

²⁸ Cevdet Paşa, Aynı eser, c. III, s. 243

²⁹ Cevdet Paşa, Aynı eser, c. IV, s. 26-29

³⁰ Cabi Ömer Efendi, Aynı eser, s. 651

Ruslar, bu savaşı sonlandıran 1829 Edirne Antlaşması ile batıda herhangi bir şey kazanmadı. Çünkü sıra, Balkan uluslarını *beşinci kol* olarak kullanmaya gelmişti. Doğuda ise, Anadolu'nun sınırına kadar dayandı.

e) Değerlendirme

Türk ve Rus imparatorlukları arasında ortak payda, Avusturya ve İran'a oranla, yok gibidir. Öncelikle; Avusturya, Batı Roma'nın ve Türkler de, Doğu Roma'nın ardılıdır. İran ile de arasında, İslam paydası vardır. Ayrıca Türkler için Avusturya ve İran, yüzyıllardır hem düşman hem de komşudur. Özellikle Avusturya ile arasında, kadim bir hukuk oluşmuştur.³¹ Hatta bir açıdan, çağdaşlık benzerliği de vardır. Oysa Rusya, aynı düzlem ve değerlerde değildir.

Bu yüzden Türkler, Ruslar'ı kabullenmekte isteksizdir. Bunda; Rusya'nın, daha önce Kırım Hanlığı'na vergi veren bir ülke olmasının, etkisi az değildir. Bu yüzden başlangıçta Rusya'yı, Moskov Devleti, yani bir *şehir devleti* gibi görür. Rusları da, *Moskov* veya *Moskovlu* olarak adlandırır. Örneğin bir Türk kaynağı, 1788-1834 yılları arasındaki 46 yılda, 36 kez Rus ve 265 kez Moskov sözcüğünü kullanır.³² Devlet dilinde bu adlar, daha sonra *Rus* ve *Rusya* olarak değişse de, halk dilinde bu adlar, neredeyse aynı kalır.

Rusya'nın 250 yıllık yükseliş süreci, Türk İmparatorluğu'nun, *doğunluktan dağılmaya* geçiş dönemidir. Türkler her 50 yılda biraz daha; askerin disiplini bozulacak, bürokrasi hantallaşacak, devlet adamı sayısı azalacak, yenilgiler artacak, sınırlar gevşeyecek ve kayıplar kanıksanacaktır. Yeryüzünün en güzel coğrafyasında oturan Türk İmparatorluğu, rehavete kapılacaktır. Örneğin Sultan III. Selim'in "*Yeniçeri demek, yaya demektir, atlı değildir. Yeniçerinin atı yanında olduğu gibi, gözü ardındadır.*" sözlerine karşın,³³ yeniçerinin: "*Padişahımız Moskov Devleti ile sefer açtı. Bu sefer, bir oyundur. Bu seferden murad, yeniçerileri kırdırmaktır.*" dediğine, inanmak zordur.³⁴

Oysa Rusya, XIII. yüzyılda Avrupa Devletleri arasında yapılan bir karşılaştırmaya göre, *buz ülkesidir*. Bu durumdan kurtulmak için, sıcak ülkelere inmek ve bu nedenle de, kazanmak zorundadır. Bu yüzden de; reformlar yapacak, çağdaş kurumlar açacak, insan kaynaklarını iyi kullanacak, uzun erimli politikalar izleyecek, ordu ve donanmasını; güçlü, modern ve disiplinli tutacaktır. Örneğin Rus askeri İsmail Kalesi'ne, *ölenlerin yerini geriden başkaları alarak tabur tabur kırılıp dökülerek* sonunda girecektir.³⁵ Sıcak ülkelerin zengin toprakları, önemli bir çekim oluşturacaktır. Bu nedenle, Türk-Rus ve Avusturya savaşlarında yeniçeri bile, zengin Avusturya cephesine gitmek istiyordu.

Moskova Knezliği'nin Rus Çarlığı'na dönüştüğü 1547'de, Türk İmparatorluğu kendi tarihinin zirvesindeydi. Rusya kendi zirvesine çıkarken, çeşitli Türk ülkelerinden de kazanımlar elde etti. Bunun en büyük örneği, Kırım'dır. Ancak

³¹ Ahmed Cavid, *Hadika-i Vekayi* (haz. Adnan Baycar), Ankara 1998, s. 120

³² Cabi Ömer Efendi, *Aynı eser*, tümü.

³³ Ahmed Cavid, *Aynı eser*, s. 61, 64

³⁴ Cabi Ömer Efendi, *Aynı eser*, s. 455

³⁵ Cevdet Paşa, *Aynı eser*, c. V, s. 94

Türkler, 40 yıl boyunca, Kırım'ı geri almayı umdular. Bu sürede Rusya ile yaptıkları savaşlar için, öteki devletlerden farklı olarak, çok kez *cenk* ve *kavga* sözcüklerini kullandılar.³⁶ Bunun karşılığı, *görülecek hesabımız var* demektir. Rusya'ya karşı kaybedişte, *geri alınmadıkça, kılıç kınına girmeyecektir* biçiminde, çok intikam yemini ettiler.³⁷ Ancak *bu intikamın bir hayal olduğu*, 1812 yılında anlaşıldı.³⁸

Oysa Türkler, Avusturya için aynı düzlemde söz söylemez. Avusturya İmparatoru için, Avusturya Sezarı hatta *Roma İmparatoru* tanımını kullanır. Böylece hem onu, hem de onunla aynı düzlemde gördüğü kendisini, yüceltir.³⁹

Rusya güçlenip etkisini artırdıkça, Türk ülkesinde Ruslar ile ilgili değerlendirmeler de yapılır. Bunlar, Rusya'yı kabule yanaşmayan, biraz küçümseyen ve duygusal tanımlardır. Örneği 1736'da; yalancı, hilekar, sözünde durmayan, iğrenç topluluk ve hristiyanların kötü temsilcisi tanımları yapılır.⁴⁰ 1772'deki tanımlar, öncekinden çok başka değildir: İslam düşmanı, devlet düşmanı, kafir, sözünde durmayan, istilacı.⁴¹

Bu tanımların nedeni, biraz Türklerin duygusallığı ise, biraz da Rusların, barış antlaşmasını kısa sürede bozmasıdır. Örneğin Küçük Kaynarca Antlaşması'nın ilk maddesi: "*İki devlet arasındaki her türlü düşmanlık ve çekişme şimdiden sonsuza kadar yok olacaktır.*" der.⁴² Ancak Ruslar, aradan 15 yıl geçmeden, ansızın Türk topraklarına girip, Hotin, Bender, Akkerman kalelerini alır, İsmail Kalesi'ni kuşatır, Varna ve Isakça'yı yağmalar, Rusçuk ve diğer yerlere baskı yapar.⁴³ Bu konuda Tarihçi Cevdet Paşa, sözcüklere istediği anlamı vererek, kendi çıkarı için kullanmanın, Rus geleneği olduğunu söyler.⁴⁴ 1809 yılında tüm tanımlar, tek bir örneğe iner: *Eski Büyük Düşman*.⁴⁵

Sonuç olarak; Türkiye ve Rusya'nın imparatorluk olmaları arasında, yaklaşık 250 yıl vardır. Türklere oranla Rusya'yı, *yeni kuşak imparatorluk* olarak sayabiliriz. Çünkü Türklerin iniş düzlemine girdiği dönemde, Rusların yükselişi başlar. Başlangıçta; uzak ülke Rusya, sınırdış olduktan sonra, Türk İmparatorluğu aleyhine topraklarını büyütür. Bunun yansıması, başkentte de duyulur ve hatta İstanbul halkı arasında, *Moskov Kralı İstanbul'u alsa* türünden, espriler yapılır.⁴⁶

Ruslar İstanbul'u, biraz da Çargrad olarak tanımlar. Bu özlemi en vurgulu olarak, 1916'da Sazonov dile getirir. Ancak İngiltere, Türk İmparatorluğu'nu kısılcasına alarak, Rusya'yı uzak tutacak ve gelişmeleri kendi çıkarlarına göre yönlendirecektir.

³⁶ Cevdet Paşa, Aynı eser, III, 32; Ahmed Cavid, Aynı eser, s. 94; Seydi Vakkas Toprak, Nuri Tarihi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi (2011), s. 465

³⁷ Vidin Sicil Defteri, nr. 63, s. 171

³⁸ Cabi Ömer Efendi, Aynı eser, s. 822

³⁹ Vidin Sicil Defteri, nr. 8, s. 76; 43/52; 67/16

⁴⁰ Uğur Demir, Aynı makale, s. 30

⁴¹ Vidin Sicil Defteri, nr. 37, s. 64

⁴² Cevdet Paşa, Aynı eser, c. I, s. 369

⁴³ Cabi Ömer Efendi, Aynı eser, s. 532

⁴⁴ Cevdet Paşa, Aynı eser, c. IV, s. 14

⁴⁵ Cabi Ömer Efendi, Aynı eser, s. 527

⁴⁶ Cabi Ömer Efendi, Aynı eser, s. 307

Tarih biliminin bir görevi de, günü iyi değerlendirmek ve geleceği sağlıklı öngörmektir. Bugün Türkiye ve Rusya, hem iki önemli komşu ve hem de iki “*kültür dünyası*”dır. Bu komşuluğun doğru değerlendirilmesi, her iki ülke insanı için de, büyük yararlar sağlayacaktır.

Abstract

The Notion of a Border Between Russia And Turkey

After the creation and expansion of Imperial Russia, the relationship between Turks and Russians increased in parallel. Although Turks did not take into account Russia's development, the Russian Empire was the predominant power in the region. The evolution of the relationship between Romanov Russia and the Ottoman Empire can be categorized in four steps. 1) Stability (1473). 2) Awakening (1615). 3) Conflict (1696). 4) Disintegration (1768). The last two of these steps are directly related to Imperial Russia's behavior. However, the first two steps have also been evaluated because those two steps help us to comprehend the latter events.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Vidin Sicil Defteri, nr. 37.

Kitap ve Makaleler

Ahmed Cavid, *Hadika-i Vekayi*, (haz. Adnan Baycar), Ankara 1998, s. 120.

Beydilli, Kemal, "Karadeniz'in Kapalılığı Karşısında Avrupa Küçük Devletleri ve Miri Ticaret Teşebbüsü", *Bellekten* (1991), LV/214, s. 687-755.

Cabi Ömer Efendi, *Cabi Tarihi*, (haz. Mehmet Ali Beyhan), Ankara 2003, s. 122.

Cevdet Paşa, *Tarih*, İstanbul 1309, C. III, s. 125.

Demir, Uğur, "Muhayyel Bir Kırım Tarihçisi Kefevi İbrahim Efendi ve Humbaracı Ahmed Paşa'nın Rusya'ya Dair Raporu", *Türkiyat Mecmuası*, C. XXIV, s. 31.

Evlia Çelebi, *Seyahatname*, (haz. Komisyon), İstanbul 2003, C. VII, s. 200.

Giese, Friedrich, *Die Altosmanischen Anonymen Chroniken Text*, Breslau 1922, I, 177.

Kurat, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi*, Ankara 1987, s. 253.

Pritsak, Omeljan, "İlk Türk-Ukrayna İttifakı (1648)", (çev. Kemal Beydilli), *İlmi Araştırmalar* 7, İstanbul 1999, s. 256.

Şen, Muhammet, "Rusya'nın Kırım'ı İşgal Teşebbüsleri Karşısında Kırım Hanlığı Kuvvetlerinin Prekop Zaferi (1689)", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* (Yaz 2012), C. XII, S. 1, s. 507.

Şirvanlı Fatih Efendi, *Gülzar-ı Fütuh*, (haz. Mehmet Ali Beyhan), İstanbul 2001, s. 66.

Toprak, Seydi Vakkas, *Nuri Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi (2011), s. 465.

Turan, Ahmet Nezih, "Kölelik: Bahçesaray Köleleri (17. ve 18. Yüzyıllar)", *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (Kış 2009), S. 48, s. 241-254.

THE EASTERN QUESTION AND THE RUSSIAN SOCIETY IN THE LATE 1850S - EARLY 1870S

Andrey Boldyrev*

Abstract

In the late 1850s - early 1870s, the Eastern question was still relevant to the Russian society. Meanwhile, events related to the Crimean War, a need to overcome consequences of the defeat and carry out domestic reforms led to a decrease in the importance of the Eastern problem from the point of view of Russian public interest compared to a previous period. However, with the strengthening of Russia's internal and external position in the mid-sixties, public interest in the Eastern question revived. Foreign policy issues drew special attention of conservatives and Slavophiles.

Keywords: The Eastern question; the Balkans; the Black Sea Straits; the Russian society; conservatives; Slavophiles.

At the time being, disputes within Russian public circles have taken form of discussions about new priorities in terms of solving a central aspect of the Eastern question – augmentation of Russian influence in the Balkans and the Black Sea Straits. It should be noted that a public vision of the priorities in this issue did not remain unchanged. One part of the society believed that the problem of the Balkans was only a means for solving the key problem of the Straits. Others believed that a resolution of the Straits issue was inseparable from the incorporation of the Balkan region in one form or another into the sphere of Russia's political and spiritual influence. Still the third denied the need to put the Bosphorus and the Dardanelles under Russia's control, insisting on strengthening the indirect (economic and cultural) influence of Russia in the Balkan region.

Despite the fact that the views of representatives of the above-mentioned groups were not always opposite to each other, they belonged to different social trends. Thus, the purpose of this article is to elucidate ideas about the Eastern question, ways to solve it and interests of Russia from the point of view of the main socio-political trends: conservative, Slavophil and liberal.

After the defeat in the Crimean War, Russia faced the problem of forming a new foreign policy concept. It was briefly formulated by Alexander Gorchakov, the Minister of Foreign Affairs of Russia, in two circular dispatches sent to Russian embassies and missions abroad. It suggested a rejection of the "inheritance" of the Holy Alliance and a revision of the attitude towards Austria, which had pursued a policy hostile to Russia during the Crimean War of 1853-1856.¹

* Senior researcher, Institute of Oriental Studies of the Russian Academy of Sciences (RAS),
boldirew.andrei2011@yandex.ru.

¹ *Восточный вопрос во внешней политике России в конце XVIII – начале XX века*, Москва: Наука, Главное издательство восточной литературы 1978, с. 153.

It was proclaimed that the main attention was to be paid to internal problems, and foreign policy was to be subordinated to the solution of these problems.

On the international arena, Russia had to be cautious, healing wounds and gathering strengths. Gorchakov's famous phrase from the circular of 2 September 1856² proclaimed: "Russia is blamed for self-isolation and keeping silence. It is said that Russia is exasperated. Russia is not exasperated. Russia is concentrating."³

The tendency to pursue a policy of the status quo (with the exception of territorial advancement in the North Caucasus, Central Asia and the Far East) prevailed in the government circles of Russia until the mid-1870s. Gorchakov, in his report to Emperor Alexander II in 1865, still insisted on the necessity to subordinate foreign policy to the tasks of internal development.⁴

In the eastern direction, the Russian government and society agreed that the immediate goal of Russian diplomacy was the elimination of the consequences of defeat in the Crimean war. According to the Treaty of Paris and the Russian-Turkish Convention of 30 March 1856, the Black Sea was declared open "for commercial navigation of all nations", and therefore Russia and Turkey were forbidden to have fleets and naval arsenals in the Black Sea basin.⁵

Thus, Russia was in a worse position than the Ottoman Empire, which retained the right to have naval forces in the Marmara Sea, near Constantinople (Istanbul). The convention on the Bosphorus and the Dardanelles attached to the Treaty of Paris, was directed against Russia. It banned a presence of all warships in the Black Sea only for a time when the Ottoman Empire was in a state of peace. It meant that in the event of a war between Russia and the Ottoman Empire an enemy's fleet could pass through the Straits and threaten the unprotected Black Sea coast of Russia.

As a result, despite the fact that liberalization of the Black Sea had greatly contributed to Russia's success in trade and postal communication in the region, the Black Sea security problem remained crucial in Russia's foreign policy.⁶

At that time this problem caused a lively response of the Russian society. In a short period of time, from 1858 to 1860, Peter Chikhachev, a responsible officer of the Ministry of Foreign Affairs and a well-known Russian geographer, traveler and publicist, published three articles in which he analyzed the prospects of the Treaty of Paris, its implications for Russia and the great powers of Europe, as well as the fate of the Eastern question and the Ottoman Empire. Assessing the outcome of the Paris Congress (1856), the Russian scientist pointed out that the concessions made by Russia to the great powers were temporary. The

² All dates are given according to the Gregorian calendar.

³ *Россия и Черноморские проливы (XVIII-XX столетия)*, Москва: Международные отношения 1999, с. 169.

⁴ *Восточный вопрос во внешней политике России в конце XVIII – начале XX века*, с. 153.

⁵ *Сборник договоров России с другими государствами, 1856-1917*, Москва: Издательство политической литературы 1952, с. 26, 28.

⁶ С. Ф. Орешкова, Н. Ю. Ульченко, *Россия, Турция и проблема формирования границ*, Москва: Гуманитарий 2006, с. 77-78.

analysis of the international situation and the geopolitical position of Russia pushed Chikhachev to a conclusion about the inevitable restoration of the Russian Black Sea Fleet. Noting that concessions made by Russia to Europe were not a national catastrophe, he nevertheless stressed that from the point of view of security and political status those concessions were offensive to Russia:

It is therefore impossible that it (Russia – A. B.) agreed to recognize this position other than as a temporary settlement. Russia reserves the right to abandon it immediately, as soon as the political situation in Europe presents a suitable chance.⁷

Turning to the immediate tasks of Russia for the next period, Chikhachev stressed that an active policy in the Eastern question was impossible, and a pause had to be taken for carrying out internal reforms. According to Chikhachev, the defeat in the Crimean War was even a boon for Russia, since it allowed the Russian government to concentrate on carrying out necessary reforms: “The policy of further conquests has become meaningless for Russia. We accepted the defeat and the Treaty of Paris with relief.”⁸

Thus, after the defeat in the war, the prevailing view among a significant part of the Russian society (predominantly liberal) was the rejection of Russia's active policy in the traditional Balkan-Near East direction. This was due to both the natural result of the defeat, and to the certainty that Russia had reached a maximum level of territorial expansion. The policy of expansion seemed not only unnecessary, but, as the experience of the Crimean War showed, even dangerous, since Russia had remained alone, provoking creation of a hostile coalition of the European great powers against itself.⁹

At the same time, the authorities and the society were in solidarity regarding the need to abolish the restrictive articles of the Treaty of Paris, which belittled not only the great-power dignity of Russia, but also created a potential threat to its national security. The same unanimity of views could be seen in understanding of the need for a peaceful respite. In general, after the Crimean War, the priority of national interests in foreign policy was realized by everybody in Russia.

At the same time, the fragility of the Paris Peace was also recognized by Russian intellectuals because of its unfair nature and the contradictions within the Crimean coalition of powers that were guarantors of the observance of the Paris Treaty. Chikhachev believed that the main reason for the fragility of the Paris system was the existence of the Ottoman Empire, whose artificial nature, in his opinion, only prolonged its agony, but did not solve any of the problems accumulated in this state. Having made another trip to Asia Minor in July–October 1858, he came to the conclusion that Turkey was completely incapable of modernizing its state structure.¹⁰ The Porte failed to implement

⁷ П. А. Чихачев, *Великие державы и Восточный вопрос*, Москва: Наука 1970, с. 70.

⁸ Там же, с. 178.

⁹ Там же, с. 184.

¹⁰ Там же, с. 113-131.

reforms which had been proclaimed by the Sultan's decree of 18 February 1856 (*Hatt-i-Humayun*). This program of reforms was one of the conditions for the adoption of the Ottoman Empire into the concert of the European great powers at the Paris Congress.¹¹

According to Chikhachev, the very principle of the existence of the Ottoman state, based on the domination of the Muslim population and centuries-old traditions, made impossible any drastic reforms aimed at alleviating the situation for the Christian population of the Ottoman Empire. All this, according to the scientist, was:

A natural consequence of the age-old system, invariably preserved in a thousand-different species. You cannot touch any part of this chain without breaking it all, shake at least one column without destroying the whole building.¹²

In these conditions, continued Chikhachev, the further existence of Turkey would depend mainly on external factors, namely on the degree of readiness of the great powers to begin its partition:

The great powers, relying on the right of the strongest, consider themselves legitimate heirs of Turkey ... Therefore, since there is a question of a hopeless patient (Ottoman Empire – A. B.), each of the five great powers is primarily concerned with the shares that rivals can get, and while it seems that a neighbor will get more, they could not and still cannot agree.¹³

Thus, the idea of European equilibrium prevailing in the European diplomacy was, according to Chikhachev, the main factor prolonging the existence of the "despotic" Ottoman state. From his point of view, such a policy only postponed the solution of the Eastern question, but it could not ensure a long-lasting peace in Europe and the Near East. All this forced the Russian government and society to work for the most acceptable solution of the Eastern question for Russia.

The weakening of Russia in the Crimean War made adjustments to its foreign policy line in the Balkans. The strengthening of the national liberation movement of the Balkan peoples and the possible prospect of the collapse of the Ottoman Empire did not correspond with the interests of Russia in those circumstances. As it was mentioned above, this point of view, widespread in the second half of the 1850s and 1860s, was repeatedly expressed by Gorchakov. In this regard, the Russian government planned to stabilize Russian positions in the Near East through bilateral relations with the Ottoman Empire and improvement of the Russian-French relations, using a rivalry between France and Austria in Northern Italy. At the same time, Russia was not going to give up patronage over the Slavic population of the Balkans. In his report for 1861

¹¹ *Сборник договоров России с другими государствами*, с. 25.

¹² П. А. Чихачев, *Великие державы и Восточный вопрос*, с. 125.

¹³ Там же, р. 174.

to Alexander II, Gorchakov stressed that “the Slavic element in the East is the most solid base of our influence there”.¹⁴

Petersburg was going to restore its influence in the Balkans through joint actions of Russia and France, using the Sultan’s decree of 1856 on the equality of the Christian and Muslim population. Thus, from the very beginning, Russia has sought to support national movements within a legal framework.¹⁵

The interest of Russian society in eastern affairs in the late 1850s - early 1860s was weakened by the defeat in the Crimean War, as well as by the understanding of the primacy of internal problems. A well-known public figure, a representative of the so-called “Moscow” trend of Slavophilism Ivan Aksakov noted in 1860 that the Slavic question interested only a narrow circle of Slavophiles in Russia.¹⁶ In the summer of the same year, he traveled through the lands of Krajina, Dalmatia and Croatia (Austria), Montenegro and Serbia (the Ottoman Empire) in order to prepare himself for future editorial work to promote Slavophile ideas. He also wished to know a situation existing in the Slav-populated provinces of the Austrian Empire and the Ottoman Empire to define the prospects for Russian influence in the Balkan region. The result of this trip was the beginning of the publication of the weekly newspaper “Den” (“Day”), which actively popularized the Slavic cause in Russia and abroad.

However, it cannot be said that during the period under consideration the Eastern question lost its significance for the Russian society. Interest to the East, especially to the traditional way of life and culture of the Ottoman peoples continued to be preserved in Russia.¹⁷ Ivan Aksakov’s newspaper “Den” enjoyed a steady demand not only in Russia, but also in the Slavic countries, where he had a high reputation.¹⁸ In the late 1850s, Russia’s policy of extending the rights of the Christian population of Turkey brought into life nongovernmental organizations in the form of Slavic committees, which operated in Moscow, St. Petersburg and Kiev. They were headed by renowned Slavophiles – Ivan Aksakov, Nil Popov, Fedor Chizhov and others. These were political organizations that, not limited to the aid of Orthodox schools and churches, also supported activists of the national liberation movement.¹⁹ During the period of the Cretan uprising of 1866-1869 many Russian newspapers sympathized with the desire of the people of the island to unite with Greece.²⁰ In the newspaper “Moskva” (the

¹⁴ *Восточный вопрос во внешней политике России в конце XVIII – начале XX века*, с. 159.

¹⁵ *История внешней политики России, вторая половина XIX века*, Москва: Международные отношения 1997, с. 61.

¹⁶ С. С. Беляков, “Южные славяне глазами московского славянофила: путешествие И.С. Аксакова по славянским землям: май-август 1860”, *Славянский альманах*, 2002, Москва, 2003, с. 107.

¹⁷ К. А. Жуков, *Восточный вопрос в историософской концепции К.Н. Леонтьева*, Москва: Алетейя 2006; К. А. Жуков, “Леонтьев и русский ориентализм”, *TURCICA et OTTOMANICA, сборник статей в честь 70-летия М. С. Мейера*, Москва, 2006.

¹⁸ С. С. Беляков, “Южные славяне глазами московского славянофила: путешествие И.С. Аксакова по славянским землям: май-август 1860”, *Славянский альманах*, 2002, Москва, 2003, с. 95.

¹⁹ *История внешней политики России, вторая половина XIX века*, с. 62.

²⁰ In 1866 on the island Crete the uprising broke out. The main demand of the insurgents was separation from the Ottoman Empire and unification with Greece. Among the great powers, only

editor of this newspaper was Aksakov) there were articles calling for help to “martyrs of Crete”.²¹ At that time, there was no complete unanimity among the Russian ruling elite and the social circles close to it with regard to the country’s foreign policy. Supporters of the so-called “national policy” (Mikhail Katkov, a well-known publicist of the conservative direction, editor of the newspaper “Moskovskie Vedomosti”, Nikolai Ignatiev, a Russian ambassador to Constantinople, etc.) insisted on a more resolute policy in the Balkan-Middle East direction to defend Russian interests.²² Nevertheless, considering unfavourable international situation of that time, the prudent foreign policy of Chancellor Gorchakov (he received this post in 1867) was more in line with the demand of the moment. Thus, the problems related to the Eastern question were constantly at the center of attention of the Russian public opinion. At the same time, in the mid-1860s the policy of the Russian government in the region was undergoing changes and becoming more active. This was facilitated by the strengthening of Russia’s influence in Serbia and Montenegro (Russian influence in Montenegro was completely restored in the early 1860s) due to Russia’s contribution to the achievement of practically independent status by these principalities. In 1867, the remaining Ottoman troops in Serbia were evacuated from the country.²³ On the other hand, since the mid-1860s the Russian-French relations had been gradually deteriorating because of France’s unwillingness, as the main guarantor of the Paris system, to admit strengthening of Russia’s positions in the Near East. Russia also failed to ameliorate significantly the living conditions the Christian population of the Ottoman Empire within the framework of bilateral relations, using the “sacred decree” of the Sultan (*Hutt-i-Humayun*).²⁴ The hostile attitude of the great powers to the Cretan uprising, which allowed the Ottoman government to localize and suppress the uprising, showed Russia the futility of hope for the great powers’ mediation in a regulation of conflicts in the Near East. As a result, a new approach to the situation in the Ottoman Empire emerged. It meant granting the Balkan peoples freedom of hands and non-interference of the European powers in interactions between the Porte and the Christian population of the empire. Russia’s position was largely determined by the desire to create in the Balkan-Middle East region a situation that would allow it to raise the issue of revising the restrictive articles of the Paris Treaty. In this regard, as early as 1864, the newspaper “Den” wrote: “The more holes in this treaty, the sooner it will be ruptured, and this cannot but be in the interests of our policy in the East.”²⁵

In this connection, at the Paris Congress of 1866, Russia supported the unification of the Danube principalities (Moldova and Wallachia) into the Roma-

Russia supported this demand. In view of this, at the beginning of 1869 the rebels were forced to stop resistance, and the sultan’s power was completely restored on the island.

²¹ *Восточный вопрос во внешней политике России в конце XVIII – начале XX века*, с. 171.

²² *Россия и Черноморские проливы (XVIII–XX столетия)*, с. 174.

²³ *История внешней политики России, вторая половина XIX века*, с. 74.

²⁴ *Восточный вопрос во внешней политике России в конце XVIII – начале XX века*, с.173.

²⁵ *Россия и Черноморские проливы (XVIII–XX столетия)*, с. 174.

nian state. From a formal point of view, it was a violation of the treaty and conventions of 1856.²⁶

In the Russian press of the second half of the 1860s, there were articles that summarized the development of the Eastern question and outlined the destinies of this international issue.²⁷ However, the only major work of this time, in which the general program for solving the Eastern question was formulated, was the book "Russia and Europe" by Nikolai Danilevsky, a philosopher and publicist of the Slavophile direction. The first chapters of this book were published in the journal "Zarya" in 1869. In 1871, Danilevsky's book was published in a separate edition.

Danilevsky elaborated his concept in the international circumstances of 1850s and 1860s: the Crimean War, the Polish uprising of 1863, and the Austro-Prussian War of 1866. At the heart of his historiosophical conception lay the theory that the historical process was a successive change of civilizations, each of which was determined by the cultural-historical type (CHT) of this or that nation. According to Danilevsky, the dominant Romano-German cultural and historical type should be replaced by the Slavic CHT.²⁸ In this connection, for him the Eastern question was a struggle "between two heterogeneous types (Slavic and Romano-Germanic – A. B.), the outcome of which should give a completely new content of the life of mankind."

In view of the inevitability of the collapse of the Ottoman Empire, the struggle between Slavs and Roman-German Europe, according to Danilevsky, was the final stage in the development of the Eastern question. He warned that "the already ripe Eastern question" made this struggle inevitable.²⁹

From the point of Russia's interests, a satisfactory solution to the Eastern question was the unification of all the Slavic peoples of Europe within the framework of the All-Slavic Federation. Russia was to be at the head of the Federation as it was the only Slavic country with the status of great power and, therefore, able to resolve conflicts within this association and ensure its external security.³⁰ Thus, Danilevsky transferred the idea of the Slavic Federation, that is a political union of the Slavs with Russia ahead fighting against a common enemy (the Ottoman Empire), into the sphere of a struggle of the united Slavs against Europe. An inevitable consequence of this struggle would be a change of the cultural-historical types. For Danilevsky the very existence of the Ottoman Empire was a continuation of the European policy aimed at hampering the unification of the Slavs. He considered Austria the main obstacle for the creation of the All-Slavic Federation.

²⁶ *Сборник договоров России с другими государствами*, с. 23-41.

²⁷ Э. К. Ватсон, "Первое пятидесятилетие Восточного вопроса", *Вестник Европы. Избранное, 1802-1881*, Москва 2002.

²⁸ Н. Я. Данилевский, *Россия и Европа. Взгляд на культурные и политические отношения славянского мира и романо-германского*, Санкт-Петербург 1871, с. 72–118, 499–541.

²⁹ Там же, с. 456, 460.

³⁰ Там же, с. 386–387, 410

Despite the pronounced Pan-Slavic views, Danilevsky was categorically opposed to any territorial seizures on the part of Russia in the event of the partition of the Ottoman Empire. Istanbul should not have become a part of Russia, thus violating its "life balance" and becoming the "bone of contention" among members of the All-Slavic Federation. Istanbul was to form an independent "Tsaregradsky District" on the basis of equal participation in the new association. According to Danilevsky:

The all-Slavic federation with Russia at the head and with the capital in Tsaregrad is the only reasonable and meaningful solution to the Great historical task, which has recently received the name of the Eastern question³¹.

The Federation itself, according to Danilevsky, was to consist of independent Slavic states. He stressed that this is not the absorption of Slavs by Russia, but the unification of all Slavic peoples in order to provide them with political and, most importantly, cultural development. In this respect, Danilevsky's most far-going conclusion was that "the All-Slavic Union is the only solid soil on which a genuine Slav culture can grow."³²

Thus, the solution to the Eastern question, according to Danilevsky, was to ensure the civilizational victory of the Slavic cultural-historical type over the Romano-Germanic one through the political association of the Slavs headed by Russia. Therefore, he was inclined to consider Russia's interests in the Eastern question (Istanbul and the Straits) in the context of the all-Slavic cause, believing that the solution of the Eastern question was possible only within the framework of the All-Slavic Federation.

Many historians treat the concept of Danilevsky as a "conservative utopia."³³ Other researchers are more objective, noting the priority of the cultural significance of Slavdom in the foreign policy concept of N. Ya. Danilevsky. It is emphasized that Danilevsky's historiosophy traced its roots "from the Russian soil ... and the tasks that arose in Russian public life", it was a reaction to the hostility of Europe.³⁴ Despite the fact that Danilevsky's concept received a negative evaluation among a large part of the Russian society, especially the liberal one, it had a strong influence on the representatives of post-reform Slavophilism - Ivan Aksakov, Konstantin Leontiev, Fedor Dostoevsky, etc.³⁵

The book of Nikolai Danilevsky was published in 1871 when Russian diplomacy denounced the articles of the Paris Treaty of 1856 on the neutral-

³¹ Там же, с. 408-409.

³² Там же, с. 411-412, 421.

³³ *История внешней политики России, вторая половина XIX века*, с. 308.

³⁴ В. М. Хевролина, *Власть и общество. Борьба в России по вопросам внешней политики в конце XIX в.*, Москва: ИРИ РАН 1999, с. 141.

³⁵ А. С. Птицын, "Концепция «славянской цивилизации» в оценке представителей пореформенного славянофильства и почвенничества", *Ставропольский альманах общества интеллектуальной истории*, Выпуск. 3, Ставрополь, 2003, с. 25.

ization of the Black Sea.³⁶ At a conference held in London in January-March 1871, Russia succeeded in cancellation of the articles of the Paris Treaty and the Russian-Turkish agreement of 30 March 1856, on restrictions on the presence of the Russia and the Ottoman navy in the Black Sea.³⁷

From that time onward, the legal status of the Black Sea Straits (until 1918) was based on the London Convention of 13 March 1871 and the Treaty of Paris (in the part that was not abolished). Despite the fact that the closed regime of the Black Sea Straits had changed more in favour of the Ottoman Empire, the mere fact of canceling the neutralization of the Black Sea was greeted with enthusiasm by the entire Russian society, the liberal and conservative press alike. Nevertheless, some newspapers – “Moskovskie Vedomosti”, “Russkie Vedomosti” and “St. Petersburg Vedomosti” – warned against reassessing the success of Russian diplomacy. Mikhail Katkov, editor of “Moskovskie Vedomosti”, noted that changing the wording of the closure of the Straits represented a potential threat as an enemy’s fleet (primarily British) received the right to enter the Black Sea.³⁸ In this light the press proposed to begin the immediate restoration of the Russian navy in the Black Sea.³⁹

Thus, in the late 1850s- early 1870s the Eastern question was still relevant for Russian society. At the same time, events related to the Crimean War, the need to eliminate the consequences of defeat and carry out domestic reforms, led to a decrease in the importance of the Eastern question from the point of view of public interest compared to previous periods. The evidence of it is the absence of major works devoted to this problem (with the exception of Nikolai Danilevsky’s book) and the weakening of Russian society’s attention to the state of affairs in the Balkans.

However, gradually, with the strengthening of internal and external position of Russia in the mid-1860s, the interest of the society to the Eastern question revived. It was conservatives and Slavophiles who paid substantial attention to foreign policy issues.

³⁶ *Россия и Черноморские проливы (XVIII-XX столетия)*, с. 174–193

³⁷ *Сборник договоров России с другими государствами*, с. 108.

³⁸ *Восточный вопрос во внешней политике России в конце XVIII – начале XX века*, с. 191.

³⁹ *История внешней политики России, вторая половина XIX века*, с. 78-79.

Öz

Doğu Sorunu ve 1850'lerin Sonu-1870'lerin Başında Rus Toplumu

1850'lerin sonunda ve 1870'lerin başında Doğu Sorunu Rusya toplumu açısından halen güncelliğini koruyordu. Bu arada Kırım Savaşı'yla bağlantılı olaylar, yenilginin etkilerinden kurtulma ve iç reformların gerçekleştirilmesinin gerekliliği Doğu Sorununa yönelik Rusya toplumunun ilgisinin bir önceki döneme nazaran azalmasına neden oldu. Bununla birlikte altmışların ortasında Rusya'nın iç ve dış pozisyonunun değişmesi, Doğu Sorununa toplumsal bir ilgiyi doğurdu. Dış politika sorunları muhafazakar ve Slavofillerin dikkatini çekti.

Anahtar kelimeler: Doğu Sorunu, Balkanlar, Karadeniz Boğazları, Rus Toplumu, Muhafazakar ve Slavofiller

BIBLIOGRAPHY

Primary Sources:

Н. Я. Данилевский, *Россия и Европа. Взгляд на культурные и политические отношения славянского мира и романо-германского*, Санкт-Петербург 1871.

Сборник договоров России с другими государствами, 1856-1917, Москва: Издательство политической литературы 1952.

П. А. Чихачев, *Великие державы и Восточный вопрос*, Москва: Наука 1970.

Э. К. Ватсон, "Первое пятидесятилетие Восточного вопроса", *Вестник Европы. Избранное, 1802-1881*, Москва 2002.

Secondary Literature:

А. С. Птицын, "Концепция «славянской цивилизации» в оценке представителей пореформенного славянофильства и почвенничества", *Ставропольский альманах общества интеллектуальной истории*, Выпуск. 3, Ставрополь, 2003.

Восточный вопрос во внешней политике России в конце XVIII – начале XX века, Москва: Наука, Главное издательство восточной литературы 1978.

В. М. Хевролина, *Власть и общество. Борьба в России по вопросам внешней политики в конце XIX в.*, Москва: (ИРИ РАН) 1999.

История внешней политики России, вторая половина XIX века, Москва: Международные отношения 1997.

К. А. Жуков, *Восточный вопрос в историческо-софской концепции К.Н. Леонтьева*, Москва: Алетейя 2006.

К. А. Жуков, "Леонтьев и русский ориентализм", *TURCICA et OTTOMANICA, сборник статей в честь 70-летия М. С. Мейера*, Москва, 2006.

Россия и Черноморские проливы (XVIII-XX столетия), Москва: Международные отношения 1999.

-
- С. С. Беляков, “Южные славяне глазами московского славянофила: путешествие И.С. Аксакова по славянским землям: май-август 1860”, *Славянский альманах*, 2002, Москва, 2003.
- С. Ф. Орешкова, Н. Ю. Ульченко, *Россия, Турция и проблема формирования границ*, Москва: Гуманитарий 2006.

BYZANTINE DREAM OF ATHENIAN POLITICIANS (XIX-XX CENTURIES)

Olga Petrunina*

Abstract

The political elite of the Kingdom of Greece interpreted the Eastern Question in a specific manner, i.e., as an expectation of collecting territories considered to be Greek in one state. This perception, conceptualized in the Megale Idea, had its goals, methods and opponents. It was the guideline of Greek foreign policy the whole 19th century until 1922 and had at least two attempts of its revival later.

Keywords: Balkan studies, Modern Greek Studies, Megale Idea, Greek-Turkish Relations, Eastern Question

The Eastern Question since it emerged in the European affairs in the 18th century was associated with the future of the European provinces of the weakening Ottoman Empire. The first nation-states in the Balkans appeared in the first half of the 19th century as a result of the early approaches to solve the Eastern Question. Certainly, the main players of the game were the most powerful European countries, the so-called *great powers*. So, the process of nation-state building in the Balkans was not an independent one, but was closely related to their interests and international conflicts in general.

An enrichment of the political map of Europe by the Kingdom of Greece seems to be the result of an attempt to cure *the sick man of Europe*¹ amputating one of his limbs. The detailed research, however, shows the case was more complicated. The Greek War of Independence played a great role in achieving political freedom and the role of the great powers was not little either. Finally, Greek national state appeared: small and poor, but with huge ambitions; formally independent, but informally a plaything of the great powers.

All these circumstances deeply influenced ideologies and mentalities of the newborn state and determined specific perception of the Eastern Question. However, favorable conditions for this specific perception had come into being much earlier than the Greek independent state appeared. The époque of the Enlightenment in Greek lands (middle 18th century – 1821) encouraged growing of national consciousness among the Greeks and prepared necessary instruments for shaping an ethnocentric discourse. The Enlightenment stimulated mental secularization of Greeks, replacing traditional religious identity of Rum (Orthodox) population of the Ottoman Empire by new, national one. The political vocabulary of the époque was enriched with the terms *ἔθνος* (nation) and *Ἕλληνες* (ethnic Greeks), which previously had been associated with pagan tradition. Greek Enlightenment formulated the conception of Greek national identity and worked out its principle criteria:

* Olga Petrunina – Ph.D., professor, Lomonosov Moscow State University, petrunina@narod.ru

¹ The phrase is attributed to Tsar Nicholas I.

γλώσσα (Greek language), θρησκεία (Orthodoxy) and παιδεία (education). These three institutions became main tools for generating new ethnocentric discourse instead of traditional, religious one.

The ethnocentric discourse formed the basis for the Greek state ideology and, later, a foreign-policy doctrine. The official ideology of the Kingdom of Greece, associated with the Megale Idea, began to clarify at the end of the 1830s though the term itself was expressed in 1844. The events related to the Greek-Turkish negotiations on bilateral commercial agreement, on the one hand, and new aggravation of the Eastern Question – the Eastern crisis of 1839-1841, on the other hand, might be seen as an indicator of the relevant trends.

Traditional economic links between Greece and the Ottoman Empire were cut off as a result of a successful War of Independence. Greece desperately needed a commercial treaty with its former master and enemy. So, the Greek minister Zographos was negotiating this subject in 1839-1840. Finally, the agreement was signed. Its articles were quite acceptable for Greece, but the Greeks wanted more than that. Consequently, the treaty was not ratified by Greece and Zographos' house was pelted with stones². In the meanwhile, the Eastern Crisis of 1839-1841 went into high gear. It demonstrated progressive weakness of the Ottoman Empire and its growing dependence on the European great powers³. That was what Greek hopes on further territorial extension and economic bonuses at the expense of the Ottoman Empire were based on. To achieve these goals Greeks tried to use a model that had shown itself to good advantage during the Greek War of Independence: the rebellion in the limitrophe provinces of the Ottoman Empire strengthened with the great powers' support. So Athens stimulated brigandage in the limitrophe provinces. Volunteers from Greece easily crossed the border with Turkey, and the Greek officers were sent to form and lead the detachments of rebels. Athens was waiting for an immediate interference of the great powers, but this time it was in vain.

These events demonstrated perception of the Eastern Question by the Greek political elite: the weakening Ottoman Empire must neither be cut into small parts in form of nation-states for the other Balkan peoples, nor divided between the great powers. It must be joined to Greece and that was one of the meanings of national revival for Greeks.

By that time the époque of romanticism began in Greece. Transfer of the capital of the state from Nafplio to Athens, creation of the special language of *katharevousa*, and the architectural aspect of the growing city of Athens showed imperial ambitions of Greek political elite⁴. The term *Megale Idea* was officially mentioned for the first time in the middle of 1840s⁵ and gradually conceptualized

² For details see: Ольга Петрунина, *Греческая нация и государство в XVIII-XX вв.*, Москва: КДУ, 2010, с. 307-308.

³ About Greece and this Eastern Crisis see: John A. Petropoulos, *Politics and Statecraft in the Kingdom of Greece, 1833-1843*, Princeton: Princeton University Press, 1968, p.344 ff.

⁴ See: Αλέξης Πολίτης, *Ρομαντικά χρόνια. Ιδεολογίες και Νοοτροπίες στην Ελλάδα του 1830-1880*, Αθήνα: Εταιρεία μελέτης Νέου Ελληνισμού - Μνήμων, 1993.

⁵ *Πρακτικά της εν Αθήναις της Τρίτης Σεπτεμβρίου Εθνικής των Ελλήνων Συνελεύσεως*, Αθήνα: Ποντίκι, 1993. σ.190-194.

as a state ideology. It was not a mere coincidence that Colettis declared the idea of the Great Greece the same year when Garashanin formulated the idea of the Great Serbia. Greece and Serbia were the earliest independent nation-states in the Balkans that had seceded from the Ottoman Empire.

The starting point of the Megale Idea was an idea of decline of the Greek nation during the previous époque. There was no consensus when that decline had begun. The time of Ottoman domination was unanimously considered decadent, but some authors included Byzantine time and even the Roman époque (from 146 B.C.) into the decadent period too. In the époque of decline the Greeks lived under political, cultural and religious pressure. So, the Greek nation had to carry out a task of national revival.

Political revival meant building an independent powerful state, including all the Greeks and all the lands, considered to be historically Greek. Cultural revival stipulated purifying national culture of all alien elements and returning it to the leading positions in Europe (concept of *metalambathevisis*). Finally, religious revival meant creating an independent Church. Later some intellectuals (Giannopoulos, Heretis, Sikelianos) understood this point in a different manner: they rejected Christianity in general and returned to pagan tradition.

In 1840-1850s the Megale Idea as an idea of national revival of the Greek nation was very popular with Greeks. That was one of the most important factors that guaranteed electoral victory to Colettis (1844, 1847). It formed the basis for creating the Greek foreign-policy doctrine then. This doctrine concentrated only upon one aspect of Greek national revival, i.e., territorial extension of the Greek state at the expense of the Ottoman Empire. Though Greek political leaders adopted a European world-view and therefore conceived Byzantium as a dark period of Greek history, in effect they wanted to recreate a Christian Greek empire within former Byzantine borders. Hope of recreating Byzantium was cherished by Greek people as well as by politicians. Prophecies about the forthcoming revival of Byzantium became more and more popular with Greeks in 1830-1840s⁶. The beginning of the Crimean war concurred with the culmination of their expectations: in 1853 it was 400 years since Constantinople had fallen while the prophecies spoke about a 400-year yoke. All Greece was waiting for the decisive events.

Even the king Othon was *megaloideatis* (an adherent of the Megale Idea). Some contemporaries thought that the government successfully used the Megale Idea⁷ to refocus people's attention from internal problems to an external enemy. The king clearly demonstrated his position during the Mousouros' incident⁸. At the beginning of 1847 a diplomatic representative of the Ottoman Empire in Greece Constantinos Mousouros (ethnic Greek) refused to issue a visa to the queen Amalia's adjutant Tzamis Karatasos because of his participation in a detachment of insurgents in the Ottoman Empire during the former Eastern

⁶ For details see: Ольга Петрунина, *Греческая нация и государство в XVIII-XX вв.*, Москва: КДУ, 2010, с. 294-303.

⁷ Νικόλαος Δραγούμης, *Ιστορική Αναμνήσεις, Τ. Β'*, Αθήνα: Εκδοτική Ερμής, 1973, σ. 116.

⁸ See: *Τα κατά Μουσούρον ή η Ελληνοτουρκική διαφορά*, Αθήνα, 1848.

crisis. The next day there was a state reception in Palace, where the king openly insulted Mousourous. This action had grave consequences: diplomatic relations between Greece and the Ottoman Empire were broken off. The affair was coming to a new war, which was prevented through the mediation of the Russian and British diplomacy. The conflict could be finally resolved only after the death of Colettis in September 1847, but Greece had to apologize. Great Britain and France knew about these expectancies of the king Othon and his environment, so during the Crimean war they did their best to prevent the involvement of Greece into the war, up to occupation of its capital. To encourage an antiothonian campaign political opposition later used this humiliation of Greece. The king was accused of violation of national interests. New generation of politicians, which had no experience in all the difficulties of the War of Independence, aspired to more active foreign policy. So, Othon was dethroned.

Even in 1840s we can see two main trends that later became two methods of the Megale Idea: an active one, i.e., the method of “the armed struggle” that meant outward expansion, and a passive one, i.e., the method of “the organic work” that meant internal reforms. The outward expansion method was the main stream of Greek foreign policy until the catastrophe of 1922. Each period it had concrete goals: in 1840-1870s they were Thessaly and Epirus; in 1890-1900s – Macedonia and Crete; during World War I and after it – Constantinople, Asia Minor and Athos. We can see that Greeks claimed exclusively the territories of the Ottoman Empire and never showed any interest in other lands with Greek population such as South Italy or North Africa (Egypt).

The Megale Idea as a foreign-policy doctrine was developed within the active method during the years of Colettis’ administration. It was formulated in so-called *Mavrocordatos’ memorandum* in 1848⁹. This document advanced a thesis of diachronic and geographic unity of the Greek nation and grounded the priorities of Greek foreign policy on it. The first one was the consolidation of all the Greek lands in one state, notably in the Kingdom of Greece. The second one was power politics to make Greece a full member of international community. To achieve these strategic goals Greece had to fulfill two main tactical tasks. The first one was the annexation of some Ottoman provinces – Thessaly, Epirus, Macedonia and Crete. There was no possibility of joining Constantinople and the other Greek lands because at that moment Greece was too weak both for conquering and then retaining them. The second task was to weaken the Ottoman Empire and the Sultan’s power. To fulfill these tasks two basic tools could be used – an armed force and a diplomatic protection of the great powers. The European governments often attend to public opinion, so it should be influenced through a local press. As far as Greek army was weak and small, partisan detachments should be used. Greeks already had best practices in partisan warfare during wartime and in forming secret societies in times of peace. The memorandum also proposed spreading the right propaganda among the Greeks of the limitrophe provinces.

⁹ Published in: Νικόλαος Δραγούμης, *Ιστορικοί Αναμνήσεις. Τ. Β΄*, Αθήνα: Εκδοτική Ερμής, 1973, σ. 117-129.

It should be noted that in this memorandum we could already find rudiments of the organic work method. As a tool for successful foreign policy Mavrocordatos regarded solving some internal problems such as: reconciliation of the conflict between Church of Greece and Constantinople Patriarchy; promotion of trade by signing a commercial treaty with the Ottoman Empire; increase and re-equipment of the army and navy, improving officers' professional skills. Some of these tasks were soon fulfilled. Relations between Church of Greece and Constantinople Patriarchy were arranged already before the Crimean war. At the beginning of the war diplomatic relations between Greece and the Ottoman Empire were cut off but very soon they were restored. So long-expected commercial treaty was signed in 1855 and was in force until 1897. It was of great significance both for Greece and for Greek population of the Ottoman Empire. On the one hand, according to this treatment Greece was given economic possibilities in the Ottoman Empire equal to those of other European countries, it was included into capitulations regime. On the other hand, this treaty improved the development of Greek population and its economic growth within the Ottoman Empire.

Ex facte the organic work method is not associated with the Megale Idea, but in fact it is. It was usually used in periods when active policy was impossible. In the 19th century the most exciting period for both trends was the 1870-1890s, when two parties dominated in the Greek political life. The first one was a party of Coumoundouros – Deligianis. It represented the strata of rich landowners, financial and commercial business. The second one was the Fifth party of Tricoupis, which represented the industrial bourgeoisie, intellectuals and prosperous peasantry¹⁰. In the 1870s – early 1880s both parties tried to accommodate themselves to political situation, they adjusted their programs to rapidly changing circumstances. At that time the way of “the organic work” was preferable. Internal reforms of Tricoupis, Coumoundouros and later Theotokis aimed at building a strong and really independent state. At the same time they opened up necessary facilities for further territorial extension. Only the international crises of 1877-78 and 1885-1886 provided the opportunities for realizing the way of “the armed struggle”. But from the late 1880s both parties passed on to well-defined guidelines: Tricoupis is identified with the way of “the organic work”, meanwhile Deligianis with the way of “the armed struggle”. The implementation of their programs was not effective. On the one hand, Tricoupis' economic reforms badly damaged the finances of the Kingdom of Greece and led it to bankruptcy. On the other hand, the Greek-Turkish war of 1897, provoked by Deligianis and his government, was shamefully lost.

But the defeat of 1897 did not inflict any damage on the Megale Idea. On the contrary its popularity increased. At the beginning of the 20th century it influenced the Struggle in Macedonia with such figures as Ion Dragoumis and Germanos Caravangelis. Later (until the 1930s) Venizelos became the

¹⁰ Κατερίνα Γαρδίκια-Αλεξανδροπούλου, «Η ελληνική κοινωνία την εποχή του Χ. Τρικούπη», *Όψεις της ελληνικής κοινωνίας του 19ου αιώνα*, Αθήνα: Εστία, 1984. σ. 177-191.

main bearer of the Megale Idea. For a small period he was a partisan of “the organic work” method. Support of the army officers gave Venizelos a chance to put through his large-scale program of reforms. In fact, Tricoupis has already intended the implemented by Venizelos measures. By that time, however, the “organic work” method became old-fashioned. Already in 1912 Greece became a participant of an armed conflict in the Balkans. Two Balkan wars deprived the Ottoman Empire of almost all its possessions in Europe and at the same time rewarded Greece with new vast acquisitions. The Kingdom of Greece joined South Epirus, 40 % of Macedonia, Crete and some other islands. It was a great success of the Megale Idea. Since that point the Eastern Question has entered a new stage: some Ottoman provinces were no more an object of its neighbors’ longing desires, but the very existence of the decrepit Empire now was in doubt.

For the next five years, following the events on the international scene, Venizelos had to concentrate on the foreign policy. In 1917 he resumed the reforms planned earlier, without missing an opportunity to get new territories. The Sevres Treaty (1920) granting Constantinople and a part of Asia Minor to the Greeks was the last success of Venizelos on the way of the actualization of the Megale Idea as a program of the outward expansion. But the liberals lost the 1920 parliamentary elections. The new government of Protopapadakis organized a military expedition (1920-1922) to protect Greek population of Asia Minor and satisfy the claims of Greece in accordance with the conditions of the Sevres Treaty. The defeat of this expedition called “the catastrophe of Asia Minor” tremendously affected all the future of Hellenism. The Greeks not only lost their presence in Asia Minor, but also had to give up the hope of further acquiring those territories. An exchange of populations’ agreement was an important term of the peace treaty with Turkey (1923). After this ethno-territorial demarcation Greece could not use any more the principle of unyoking the co-ethnics as a fundamental of its foreign policy. The Megale Idea as a foreign-policy doctrine met its Waterloo.

Though the Megale Idea was very popular with Greeks in the 19th and at the beginning of the 20th century, it was not accepted unanimously. There was another idea, i.e., of gradual transformation of the Ottoman Empire that had its adherents too. It was based on an old hope of Christianization of the Muslim Empire. It is known since the first years after the fall of Constantinople, when Gennadius Scholarius had accepted his election as patriarch with hope that he could convert the sultan. This hope proved to be vain, but the idea to Christianize the Empire did not disappear. It was reborn in the 18th century, when the Phanariots were firmly integrated into the Ottoman ruling class. At that time the idea of Christianization assumed an ethnic color and turned into the idea of Hellenization of the Empire. A hundred years later, when the Tanzimat reforms considerably enhanced the well being of the Greek population of the Empire, this idea seemed to become reality. Moreover, there was a difference between self-consciousness of the Greeks of the Kingdom of Greece and their Ottoman compatriots. The first ones perceived themselves as *Greeks* and *Hel-*

ladites, namely descendants of the ancient Hellenes and inhabitants of Greece (Hellas). The other ones called themselves *Romni* and thought that they were first of all successors of Byzantium (New Roman Empire). Their faith in further Hellenization of the Empire contradicted with the idea of the Great Greece. At the same time Greeks wanted to destroy the Ottoman Empire and build the Great Greece on its ruins, *Romni* tried to save and modify it. This idea was familiar to the inhabitants of the Kingdom of Greece too. A religious philosopher Apostolos Makrakakis promoted it in the middle of the 19th century. Earlier he had lived in Constantinople and then moved to Greece where he acquired a lot of partisans¹¹.

Later some Greek politicians accepted this idea too. One of its most considerable partisans was Athanasios Souliotis-Nikolaidis. He was a career officer and a diplomat too. He became a notable figure because of his activities during the Struggle for Macedonia (1904-1908). When Greek consul in Thessalonica Lambros Koromilas founded the Greek secret society called Organization in that city, Nikolaidis became its top manager. It is well known that the Organization tried to neutralize the Slav element in Macedonia and prepare accession of this province to Greece¹². So all the activities of the Greek agents on Macedonia might be seen as a valuable contribution to the implementation of the Megale Idea. However, personal views of Nikolaidis were far from that. In fact, he was an enemy of the Megale Idea in its Athenian interpretation. As we can see from the brochure with the same name that he published in 1908 and his diary¹³, he had his own Megale Idea. It was the idea of revival of Byzantium in place of the Ottoman Empire by its Hellenization from inside. He considered the foreign policy of Athens incorrect. The outward expansion could result in acquiring some important territories, but Greece could not expect unification of all Greek lands in the Kingdom of Greece because of the other contenders – the great powers and the other Balkan states. The Hellenization of the Ottoman Empire could solve the problem. Some other Greek politicians, e.g. Nikolaidis' friend and collaborator Ion Dragoumis and his father, shared these views¹⁴. These expectancies became popular especially after the Young Turk revolution. Except Nikolaidis' conception there was another variant of transformation of the Ottoman Empire: some Greeks discussed an idea of a dualistic Greek-Turkish Empire with the capital in Constantinople such as Austria-Hungary¹⁵.

After the Young Turk revolution the Struggle for Macedonia had finished, but Nikolaidis started realization of his conception in Constantinople. There in 1908 he set up the Organization of Constantinople similar to the one in Thessa-

¹¹ John Nicolopoulos, "From Agathangelos to the Megale Idea: Russia and the Emergence of Modern Greek Nationalism", *Balkan Studies*, Vol. 26,1, Thessalonica, 1985, p. 54-55.

¹² Douglas Dakin, *The Greek struggle in Macedonia 1897-1913*, Thessaloniki: Society for Macedonian Studies – Institute for Balkan Studies, 1966, p. 198-220.

¹³ Αθανάσιος Σουλιώτης-Νικολαΐδης, *Ημερολόγιον του Πρώτου Βαλκανικού Πολέμου*, Θεσσαλονίκη: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών – Ίδρυμα μελετών Χερσονήσου του Αίμου, 1962.

¹⁴ Douglas Dakin, *The Greek struggle in Macedonia 1897-1913*, Thessaloniki: Society for Macedonian Studies – Institute for Balkan Studies, 1966, p. 382-383.

¹⁵ Απόστολος Αλεξανδρής, *Πολιτικά αναμνήσεις*, Πάτρα, 1940, σ. 19.

lonica. Besides that he decided to use legal forms of struggle and cooperated with Greek political organization – Political Union of Greeks in Constantinople. After the beginning of World War I Greek organizations in Constantinople were destroyed by Turks. All hope of Hellenization of the Empire was lost. After the Kemalist revolution it became clear that it was lost forever.

The Megale Idea reached its culmination during the Balkan Wars and the final stage of World War I. Greece had made the largest accretion of its territory then. But in 1922 a hard blow destroyed the Megale Idea in its traditional form and determined the fate of the Greek and Turkish states for the next century. After Lausanne Treaty (1923) and especially after Greek-Turkish Treatment (1930) Greeks could not expect any territorial extension. Even Venizelos, one of the greatest adherents of the Megale Idea, had to turn to the “organic work” method but now without any perspective of the Great Greece. After reflecting upon causes and effects of the catastrophe in Asia Minor, Greeks had to admit that the Megale Idea in its traditional form, that we call a geographic¹⁶ one, had no perspective. So they had to think over another state ideology and foreign-policy doctrine.

The interwar period gave us the first results of this intellectual work: a regenerated Megale Idea in a new – civilizational – form. This new hypostasis of the Megale Idea was a product of Metaxas’ regime characterized as paternalistic benevolent dictatorship of the New Right¹⁷. The dictator himself had formulated his perception of the Megale Idea in “*Epilog to 70 articles*”, which concluded his polemics with Venizelos on pages of *Kathimerini* (Oct. 1934 – Jan. 1935). There he estimated the old Megale Idea as an aspiration for revival of Byzantium as a Greek national empire. As the aim of this form of the Megale Idea was consolidation of all Greek lands in one state, Metaxas called it territorial¹⁸. It was a national liberation ideology of Greek people in the 19th century and it proved itself progressive and creative until the beginning of the next century. Due to the Megale Idea the Greeks had managed to create their own independent state as a result of the War of Independence. Later they expanded it considerably by annexing Thessaly, Macedonia, Crete and Ionian Islands. Though with the lapse of time the Megale Idea began to decay because of baneful influence of western ideologies on Greek society. So it lost its authenticity and was used as a trump card in political games. The other cause of its failure was an element of self-destruction contained in the Megale Idea itself: “our mistake is that we considered possible to get all the Greek nation into one state as the other nations have done it”¹⁹.

¹⁶ We owe D.Tsakonas this term: Δημήτριος Τσάκωνας, *Ελληνικότητα*, Αθήνα: Ελληνικά γράμματα, 1962, σ. 85.

¹⁷ Constantine Sarandis, “The Ideology and Character of the Metaxas Regime”, *The Metaxas Dictatorship: Aspects of Greece, 1936-1940*. Athens: Hellenic Foundation for Defence and Foreign Policy (ELIAMEP), 1993, p. 167.

¹⁸ Ιωάννης Μεταξάς, *Η ιστορία του Εθνικού Διχασμού (και της μικρασιατικής καταστροφής)*. Αθήνα, 1935. σ. 380-382.

¹⁹ *Ibidem*. Σ. 382.

Metaxas in his reasoning proceeded from perception of the Greek nation as unique and original, bearing no resemblance to other European nations. To consolidate their nations modern Europeans invented some new ideologies like liberalism, fascism or communism. But while the other European nations were born over the last three centuries, the Greek one was much older. It had enriched the humanity with two great civilizations – Ancient Greek and Byzantine ones. They were both based on the same fundamental principle, namely cultural unity. As for a united state, the ancient Greeks never had one, while the Byzantine Empire was a result of specific medieval conditions. In this context Metaxas spoke about the *Third Greek civilization*²⁰. It had to follow the Ancient Greek and Byzantine ones and to be based upon super-ethnic cultural unity. But first of all an internal problem of the Greek nation had to be solved, that is one of the ethnic schism known as confrontation of venizelism and antivenizelism. Its main cause was a large-scale expansion of Greece without adequate measures to ensure socio-political homogenization of populations. Therefore, the matter of schism was a contradiction between the old Helladites and the Greeks of the newly acquired lands, who later joined refugees from Kemalist Turkey.

This form of the Megale Idea neither wanted territorial extension of Greece, nor confined itself to the “organic work”. Modern Greeks must fulfill their historical mission: to be a leader of other peoples as it was in previous époques. This point could be reached by establishing cultural, economic and political influence of Greece in other countries. The idea did not concern large and powerful states such as Germany or France, but had as its objective first of all neighboring Balkan states, then Near East and South Africa. Their peoples were closely related to the Greek world from at least Byzantine time²¹. It was necessary to reestablish Greek influence in these regions for creating strong and powerful Greece. Done, it would open new opportunities for Greek economy and guarantee stability to the main body of new civilization, namely the Greek state. The Metaxas’ theory could become a state ideology though not so advanced as the old Megale Idea, but it did not manage to evolve into a long-time foreign-policy doctrine because of short lifetime of the regime. We could see it in action when World War II began. A successful mobilization of human, military and economic resources guaranteed a long-time successful resistance to Italian intervention. It was a unique example of half a year resistance to fascist aggression that demonstrated a small and weak Balkan country.

The period of Fascist occupation and subsequent civil wars gave no chances to any form of the Megale Idea. But when a relative stability was attained, an opportunity for its revival appeared. The idea of strong Greece became more and more popular with different social strata, first of all, army officers.

²⁰ Metaxas expressed his views in his speeches and diary published many years after his death: Ιωάννης Μεταξάς, *Το προσωπικό του ημερολόγιο*, Τ. 1 – 4, Αθήνα: Ίκαρος, 1964.

²¹ A contemporary of Metaxas historian P.Karolidis considered Christian peoples of Near East to be descendants of the ancient Greeks of Hellenistic and earlier (even Minoan) époques. See: Παύλος Καρολίδης, *Σύγχρονος ιστορία των Ελλήνων και των λοιπών λαών της Ανατολής. Από 1821 μέχρι 1921. Τ.1-3*. Εν Αθήναις, 1922-1923.

The escalation of the Cyprus question and the internal political crisis stimulated their consolidation. The interpretation of the Cyprus question in Greece was based on traditional for the Megale Idea perception of Greece as a state including all Greek lands. But the succession of events did not legitimize these expectations and entailed deterioration of relations between the king and the parliament. Colonels' dictatorship took the place of parliamentary democracy and this new regime created its own vision of strong and great Greece²². The ideology of this regime had a revolutionary form and tried to connect itself with historical revolution of 1821. As far as revolution of 1821 had a national revival as its object, it was a key point of Colonels' regime ideology. An old Masonic symbol of Phoenix, which was commonly used by Philiki Etaireia during the War of Independence, now was reborn as a symbol of national revival of Greece. This new ideology had much in common with Metaxas' one. There were only two main differences: use of revolutionary entourage and involvement of the Orthodox Church in its implementation.

At the same time one more variant of the Megale Idea was brought forward. It was created by I.Romanides²³ and G.Metallinos²⁴ and improved in the following decades. We call it *Romeic theory*. It was based on an original historical and philosophical conception. It postulated that there was no need of creating any new Greek civilization because the old one had not been destroyed. With the Roman conquest it had acquired a new quality: it became formally Roman, informally Greek and got more other peoples involved in it. Greek civilization was single and continuous from the prehistoric period up to modern times. Both modern Greeks were the same as ancient ones and Modern Greek civilization that already exists is the same as Ancient and Byzantine. Even the Ottomans did not destroy it. The problem is not to create a new civilization, but to purify the existing one from every alien element. The decline of Greek-Roman (Romeic) civilization began under the Ottoman domination with spreading of West European world-view and culture. It was destructive for Greek traditional values, culture and education. So Greeks began to lose their uniqueness and

²² The Colonels paid great attention to propaganda of their ideology, so there is no lack in sources. The most important one is multivolume collected speeches of the dictatorship's leader G.Papadopoulos: Γεώργιος Παπαδόπουλος, *Το πιστεύω μας. Τ. 1-7*, Αθήνα: Εκδόσεις Γενικής Διεύθυνσης Τύπου, 1968-72. The following are very useful too: Γεώργιος Γεωργαλάς, *Η ιδεολογία της Επανάστασης*, Αθήνα, 1971; Θεοφύλακτος Παπακωνσταντίνου, *Πολιτική αγωγή*, Αθήνα: Καμπανάς, 1970.

²³ I.Romanides expressed some points of this theory in his essays and monographs in 1950-1980s, especially in: Ιωάννης Ρωμανίδης, *Η Δογματική και Συμβολική Θεολογία της Ορθόδοξης Καθολικής Εκκλησίας*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πουρνάρα, 1973; Του ιδίου, *Ρωμηοσύνη - Ρωμανία - Ρούμελη*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πουρνάρα, 1975; Ioannes Romanides, *Franks, Romans, Feudalism and Doctrine, an interplay between Theology and Society*, Holy Cross Orthodox Press, 1981. The most complete edition of his ideas is: Ιωάννης Ρωμανίδης, *Ρωμηοσύνη - Ρωμανία - Ρούμελη*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πουρνάρα, 2002.

²⁴ G.Metallinos added some new details to Romanides' conception. His main works on the topic are: Γεώργιος Μεταλληνός, *Τουρκοκρατία: οι Έλληνες στην Οθωμανική αυτοκρατορία*, Αθήνα: Ακρίτας, 1998; Του ιδίου, *Εκκλησία και πολιτεία στην ορθόδοξη παράδοση*, Αθήνα: Αρμός, 2000; Του ιδίου, *Φωτομαχικά - Αντιφωτομαχικά. Το φως του Παναγίου Τάφου στον διάλογο Διαφωτισμού - Ορθοδοξίας*, Αθήνα: Κάτοπτρο - Ιστορητής, 2001.

national character and to transform into imitators of European culture. One more original point of the Romeic theory says that the Greeks were not unique exponents of their civilization. There was a Greek *Kulturkreis*, to which other Orthodox peoples belonged. It began to disintegrate as a result of growing national consciousness of the Orthodox population in the Balkans and then in Near East. Greeks themselves were initiators of this process. Hostility of the European countries to Orthodoxy and the Greekness was another factor that significantly contributed to it. But Greek civilization was not completely destroyed, so it might be regenerated. The Romeic model of national revival concerned political aspects more than cultural ones. Regenerated Romeic civilization was conceived as a kind of voluntary federation including all the peoples that were formerly its members. Relations between them would be the same, i.e., Greeks would play the leading role meanwhile all the members would have common Romeic consciousness instead of their national one. The internal constitution of this civilization-state would be rather different from modern European realities. The authors of the Romeic theory refused the principle of separation of powers fundamental in modern political science and suggested the restoration of Byzantine principle of symphony of powers. So the Orthodox Church would play a great role in this construction. The long-run prospects of its evolution would involve the Western Europe and revive of the Great Roman Empire. The Romeic oecumene would include the USA and Australia too. Though the Romeic theory was well constructed and had a theoretical ground, it had little in common with real political life.

Finally, we can say that the Eastern Question has been of the utmost importance for Greece from its very beginning up to nowadays. It influenced Greek political, economic and cultural life as well as its foreign policy to a great extent. For Greeks the future of the Ottoman Empire was closely connected with the destiny of their own state. The idea of the Great Greece, the Megale Idea, that became a state ideology, interpreted the Eastern Question in a favorable for Greeks manner. The weakening Ottoman Empire became an object of expansion for the growing Greek state with building of the Great Greece within the Byzantine borders as the ultimate goal. Both methods of its implementation, the "armed struggle" and the "organic work", pointed towards this long-run objective. Meanwhile the Ottoman Greeks hoped to regenerate Byzantium in a different way, i.e., by Hellenization of the Ottoman Empire. The Megale Idea as a foreign-policy doctrine failed in 1922, but it has been repeatedly reborn as a theoretic construction with two attempts to ground a new state ideology on it.

Öz

Atinalı Politikacıların Bizans Rüyası (XIX-XX. Yüzyıllar)

Yunan Krallığı'nın siyasi eliti Doğu Sorunu'nu kendilerine göre yorumladı ve Yunan saydıkları toprakların tek bir devlet çatısı altında birleşmesi beklentisine girdiler. Megalo İdea'da kavramsallaştırılan bu algı kendi amaçları, yöntemleri ve karşıtlıklara sahipti. Aynı zamanda 19. yüzyıl boyunca 1922'ye kadar Yunan dış politikasının belirleyici unsuru oldu ve daha sonra bu ideali yeniden canlandırmak için iki defa girişimde bulundu.

Anahtar kelimeler: Balkan çalışmaları, Modern Yunan çalışmaları, Megalo İdea, Yunan-Türk ilişkileri, Doğu Sorunu

BIBLIOGRAPHY

- Απόστολος Αλεξανδρής, *Πολιτικά αναμνήσεις*, Πάτρα, 1940.
- Κατερίνα Γαρδίκια-Αλεξανδροπούλου, «Η ελληνική κοινωνία την εποχή του Χ. Τρικούπη», *Όψεις της ελληνικής κοινωνίας του 19ου αιώνα*, Αθήνα: Εστία, 1984. σ. 177-191.
- Γεώργιος Γεωργαλάς, *Η ιδεολογία της Επανάστασης*, Αθήνα, 1971.
- Duglas Dakin, *The Greek struggle in Macedonia 1897-1913*, Thessaloniki: Society for Macedonian Studies – Institute for Balkan Studies, 1966.
- Νικόλαος Δραγούμης, *Ιστορικά Αναμνήσεις. Τ. Β΄*, Αθήνα: Εκδοτική Ερμής, 1973.
- Παύλος Καρολίδης, *Σύγχρονος ιστορία των Ελλήνων και των λοιπών λαών της Ανατολής. Από 1821 μέχρι 1921. Τ.1-3*. Εν Αθήναις, 1922-1923.
- Γεώργιος Μεταλληνός, *Τουρκοκρατία: οι Έλληνες στην Οθωμανική αυτοκρατορία*, Αθήνα: Ακρίτας, 1998.
- Γεώργιος Μεταλληνός, *Εκκλησία και πολιτεία στην ορθόδοξη παράδοση*, Αθήνα: Αρμός, 2000.
- Γεώργιος Μεταλληνός, *Φωτομαχικά – Αντιφωτομαχικά. Το φως του Παναγίου Τάφου στον διάλογο Διαφωτισμού – Ορθοδοξίας*, Αθήνα: Κάτοπτρο - Ιστορητής, 2001.
- Ιωάννης Μεταξάς, *Η ιστορία του Εθνικού Διχασμού (και της μικρασιατικής καταστροφής)*. Αθήνα, 1935.
- Ιωάννης Μεταξάς, *Το προσωπικό του ημερολόγιο, Τ. 1 – 4*, Αθήνα: Ίκαρος, 1964.
- John Nicolopoulos, "From Agathangelos to the Megale Idea: Russia and the Emergence of Modern Greek Nationalism", *Balkan Studies*, Vol. 26, 1, Thessalonica, 1985, pp. 41-56.
- Γεώργιος Παπαδόπουλος, *Το πιστεύω μας. Τ. 1-7*, Αθήνα: Εκδόσεις Γενικής Διεύθυνσης Τύπου, 1968-72.
- Θεοφύλακτος Παπακωνσταντίνου, *Πολιτική αγωγή*, Αθήνα: Καμπανάς, 1970.
- John A. Petropoulos, *Politics and Statecraft in the Kingdom of Greece, 1833-1843*, Princeton: Princeton University Press, 1968.

- Ольга Петрунина, *Греческая нация и государство в XVIII-XX вв.*, Москва: КДУ, 2010.
- Αλέξης Πολίτης, *Ρομαντικά χρόνια. Ιδεολογίες και Νοοτροπίες στην Ελλάδα του 1830-1880*, Αθήνα: Εταιρεία μελέτης Νέου Ελληνισμού - Μνήμων, 1993.
- Πρακτικά της εν Αθήναις της Τρίτης Σεπτεμβρίου Εθνικής των Ελλήνων Συνελεύσεως*, Αθήνα: Ποντίκι, 1993.
- Ioannes Romanides, *Franks, Romans, Feudalism and Doctrine, an interplay between Theology and Society*, Holy Cross Orthodox Press, 1981.
- Ιωάννης Ρωμανίδης, *Η Δογματική και Συμβολική Θεολογία της Ορθοδόξου Καθολικής Εκκλησίας*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πουρνάρα, 1973.
- Ιωάννης Ρωμανίδης, *Ρωμηοσύνη – Ρωμανία – Ρούμελη*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πουρνάρα, 1975, 2002.
- Constantine Sarandis, "The Ideology and Character of the Metaxas Regime", *The Metaxas Dictatorship: Aspects of Greece, 1936-1940*. Athens: Hellenic Foundation for Defence and Foreign Policy (ELIAMEP), 1993, pp. 163-175.
- Αθανάσιος Σουλιώτης-Νικολαΐδης, *Ημερολόγιον του Πρώτου Βαλκανικού Πολέμου*, Θεσσαλονίκη: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών – Ίδρυμα μελετών Χερσονήσου του Αίμου, 1962.
- Τα κατά Μουσούρον ή η Ελληνοτουρκική διαφορά*, Αθήνα, 1848.
- Δημήτριος Τσάκωνας, *Ελληνικότης*, Αθήνα: Ελληνικά γράμματα, 1962.

THE BALKAN CURSE: AUSTRIA-HUNGARY'S POLICY IN THE VIEW OF THE ENTENTE POWERS ON THE EVE OF WORLD WAR I

Olga Aganson*

Abstract

As a great power and a member of the Concert of Europe, Austria-Hungary was an indispensable element of the pre-World War I international system. Therefore, professional diplomats and academic community of the Entente powers (Russia, Great Britain and France) attached a substantial importance to a foreign policy of the Danube Monarchy, a participant of the hostile Triple Alliance. Due to multiethnic composition of Austria-Hungary, its government attributed exacerbation of national issues within the empire, inter alia the South Slav question, to unfavorable Balkan environment, namely a rise of the Serbian Kingdom. Diplomats and scholars of the Entente powers managed to outline core factors which caused a regionalization of the Austro-Hungarian foreign policy.

Key words: Austria-Hungary, Serbia, Russia, France, Great Britain, Balkans, Entente, Triple Alliance, Southern Slav question.

Alfred Dumaine, the French ambassador in Vienna, labelled a one-direction foreign policy of Austria-Hungary, with a phrase of the Roman senator Cato the Elder: "Carthage must be destroyed".¹ But unlike Cato, who called for a complete destruction of the geopolitical rival and spreading Roman domination over the Mediterranean, ruling circles of the Danube Monarchy pursued more moderate goals. They sought an annihilation of Serbia, a small country in the Balkans. This regionalization of the Austro-Hungarian foreign policy could not be ignored by the Entente powers. It was subjected to a scrupulous analysis of Russian, British, and French diplomats as well as of humanitarian intellectuals, deeply immersed in history and politics of South-Eastern Europe. This interest was due to a fact that Austria-Hungary was an indispensable element of Europe's alliance system of the early 20th century. Correct information regarding the Monarchy's internal turbulence gave a clue for a proper understanding of its international behavior.

A structure of their strategic, military, political and economic interests defined a different degree to which Britain, Russia and France were preoccupied with Balkan affairs. However, this heterogeneous perception of the Dual Monarchy helps us to form a more nuanced picture of decision making process within Austria-Hungary. Attention of the Entente diplomats and scholars was attached to three major sets of issues. The first set encompassed national perplexities within the Danube Monarchy with special stress on the South Slav question. The second group of problems covered an interrelation between real and illusionary threats to Austro-Hungarian security in the Balkans. The third one dealt with Vienna's cooperation with its Triple Alliance partners –Berlin and Rome – as

* Dr., Lomonosov Moscow State University (o.aganson@hist.msu.ru).

¹ Alfred Dumaine, *Dernière Ambassade de France en Autriche. Notes et souvenirs*, Paris : Impr.-libr.-éditeurs Plon-Nourrit et Cie, 1921, p. 81.

well as Monarchy's eventual offensive against Serbia. A purpose of the paper is to understand how the Entente powers interpreted the above-mentioned problems, hence these interpretations shaped their behavioral strategies during the July crisis of 1914.

The Habsburg Monarchy was for a long time a preponderant force in the north-west part of the Balkan peninsula due to combination of historical, civilizational and geopolitical factors. Western observers highlighted mediatory functions of Austria-Hungary in the interaction between Balkan peoples and outer-European world. The French military expert of the late 19th century lieutenant-colonel A. Niox called Austria-Hungary a nexus between the Balkans and "European civilization",² while R. W. Seton-Watson, a prominent specialist in Slavonic studies, known for his anti-Habsburg activities during WWI, stated that it was a mission of the Dual Monarchy "with its many races" to present a true European culture in South-Eastern Europe.³

Foreign ambitions of Austria-Hungary were limited to one region, comparing to those of other great powers. The Dual Monarchy associated its great power status with a capacity to dominate in the Balkans. However, a rise of Serbia and augmentation of its role in inter-Balkan relations were perceived by the Austro-Hungarian establishment as an obstacle towards hegemony in South-Eastern Europe. Considerations of wider Balkan strategy along with fragile domestic stability pushed Vienna and Budapest to look at Serbian Kingdom as a menace to national security of the Monarchy. This alarmist mood seemed to be backed up by the Serbian aspiration for an independent foreign policy. Serbia was supposed to stimulate irredentist tendencies in South Slav provinces of Austria-Hungary.

The Bosnian crisis of 1908-1909 transformed the South Slav question into the key domestic and international dilemma of the Danube Monarchy. It is hard to disagree with A.J.P. Taylor who noted that having annexed Bosnia and Herzegovina, Austria-Hungary did not settle the Yugoslav problem but created it:

...Aehrenthal (Monarchy's Minister for foreign affairs – O.A.) taught the Serbs to be Yugoslavs... The Bosnian crisis did not humiliate Serbia, though it ended in her defeat; it humiliated Austria-Hungary, for it pulled her down to the Serb level.⁴

Vienna, in its turn, was inclined to advertise an outcome of the Bosnian crisis as a foreign policy success. The Russian liberal newspaper *Rech* referred to Aehrenthal's words that incorporation of Bosnia had made the Habsburg Monarchy "a Balkan power".⁵ Thereby, occupation and annexation of the former

² G. L. Niox, *Géographie militaire. Autriche-Hongrie et péninsule des Balkans*, Paris: L. Baudoin, 1887, p. VI.

³ R.W. Seton-Watson, *The Southern Slav Question and the Habsburg Monarchy*, New York: Fertig, 1969, p. VIII.

⁴ A. J. P. Taylor, *The Habsburg Monarchy, 1809-1918: A History of the Austrian Empire and Austria-Hungary*, London: Hatmish Hamilton, 1948, p. 217.

⁵ Gosudarstvennyi arkhiv Rossiiskoi Federatsii (hereafter – GARF) [The State Archive of the Russian Federation], fond 539 (V. V. Vodovozov), opis 1, delo 3, list 8.

Ottoman *vilayet* reflected Austria-Hungary's intention to fix its core role in the political developments of the Balkans.

However, hegemonic designs of the Danube Monarchy collided with regional realities. As the grave international crises of the late 19th and early 20th century (the Eastern crisis 1875-78 and the Balkan Wars 1912-13) had proved, a rise of national movements in European Turkey and resolution of the local small states to implement their national programs were a crucial factor for "regional building" in the Balkans. As a result, the multinational Ottoman Empire stopped being a pillar of the Balkan regional order. A question concerning existence of another multiethnic empire in South-Eastern Europe remained open.

European observers did not consider Austria-Hungary, unlike Turkey, to be a doomed empire, or terminally "sick man of Europe". A vague but rather optimistic forecast given by the Russian publicist Vasilevsky to the destinies of the Habsburg monarchy in 1906 remained up-to-date in 1914: "It is impossible to predict whether it would collapse to pieces or it would be centralized. It is more correct to request whether Austria was declining or whether it had yet been rearranged."⁶ This vision was partly shared by H. W. Steed, *The Times* correspondent in Vienna. He revealed Austria-Hungary's capacity to resist internal and external challenges, and pointed at its hidden vital forces.⁷

This mild treatment of Monarchy's internal conditions owed to its long-lasting viability. The latter was due to smooth interaction of political, social and economic institutions of the Danube Empire such as dynasty and aristocracy, bureaucracy and army, Catholic Church as well as a common imperial market. Nevertheless, by the beginning of the 20th century national awakening of peoples inhabiting Austria-Hungary and growth of their economic capacity diminished integrating potential of the above-mentioned institutions.⁸ Centrifugal tendencies became a prime topic of the Monarchy's political discourse. It was immensely exacerbated by the Balkan Wars. On the one hand, Serbia and Romania, states adjacent to Austria-Hungary, enlarged their territories and strengthened their international standing, thus challenging Monarchy's Balkan policy. On the other hand, Austro-Hungarian government had to take into consideration a feedback of its Romanian and South Slav subjects as regards military victories of their brothers on the other side of the border. A situation was worsened by a split within Austro-Hungarian ruling elite. A lack of consensus of how to reform a system of dualism hindered articulation of a balanced policy towards the Balkans. Foreign observers fixed a tight correlation between domestic instability and international behavior of Austria-Hungary, and it was a crux of the matter. Pointing out a blurring line between internal and external politics of the Danube Monarchy, Sir Eyre Crowe, assistant under-secretary of State for Foreign Affairs, instructed British ambassador in Vienna and consul-general in Budapest to

⁶ L. M. Vasilevsky, *Avstro-Vengriia. Politicheskii stroi i natsionalnie voprosy* [Austria-Hungary. Political order and National Questions], Saint-Petersburg, 1906, p. 51-52.

⁷ H.W. Steed, *The Hapsburg Monarchy*, London: Constable and Company Ltd., 1914, p. 282-283.

⁸ Oscar Jászi, *The Dissolution of the Habsburg Monarchy*, Chicago: Chicago University Press, 1929, p. 133.

prepare monthly reports covering local developments.⁹ Crowe's approach was similar to that of the Russian chargé d'affaires in Vienna Prince Koudashev who stated that in case of Austria-Hungary "it is difficult to omit those facts which should not have been mentioned in diplomatic dispatches from any other country".¹⁰ Therefore, both diplomats supposed that it was necessary to understand perturbations that were taking place on the Austro-Hungarian political scene as they could have imprint on the Monarchy's foreign policy.

National controversies, which were breaking asunder the Empire of the Habsburgs, were a common place in reflections of the Entente diplomats and intellectuals. Such issues as a dual system, language question, suffrage reform in Transleithanien, Italian, Romanian and South Slav irredentism were not unknown to wider European public. Even this half-full list demonstrated multi-dimension of the national question and its projection on the foreign policy of the Empire.

No one would deny that the political existence of the Danube Monarchy revolved around the pivot of nationalism. Whereas throughout the bulk of the 19th century Austro-Hungarian antagonism shaped a domestic politics, the early 20th century witnessed a rise of questions regarding a status and rights of non-German and non-Magyar peoples. National disputes within the Hungarian part of the Monarchy were the most troubled issue as Serbs, Croats, Slovaks were oppressed by Magyarization. According to Seton-Watson, "it is not much to say that the racial question in Hungary reacts upon all problems of the Near East, and that the manner of its solution will exercise a decisive influence upon the balance of power in the Balkans".¹¹

It was evident that Austro-Hungarian establishment had to launch a reorganization of the Empire's political system putting it on a more rational and modern basis. One of the possible modernization scenarios was a transformation of Austria-Hungary from Dual to Triple Monarchy with Slavs possessing equal rights with Germans and Magyars. British diplomats extensively reported about such projects. As for the South Slav aspect of the Triality, various reform schemes proposed to form a South Slav Kingdom through uniting Croatia-Slavonia, Dalmatia, Istria, Bosnia and Herzegovina. It meant separation of Croatia-Slavonia from Hungary. The British consul in Budapest Grant Duff attached a significant importance to special memorandum prepared by the former member of the Croatian Diet Mr. Zagorac and member of the Austrian Reichsrat Sefordić. They both referred to the Patent of the Emperor dated 26 February 1861, where Franz Joseph "held out hope of future union of Dalmatia to Croatia and Slavonia thus restoring of the ancient Kingdom Croatia-Slavonia-Dalmatia".¹² Considering a

⁹ The National Archives, Kew, UK (hereafter – TNA), FO 120/894/636, Crowe to Cartwright, 23.12.1912; FO 371/1297/12, Min. by Crowe, 29.03.1912.

¹⁰ Arkhiv vneshnei politiki Rossiiskoi imperii (hereafter – AVPRI) [The Archive of the foreign policy of the Russian Empire], f. 172 (Embassy in Vienna), op. 514/2, d. 859, l. 140, a dispatch of the chargé d'affaires in Vienna, 28.08/11.09. 1913.

¹¹ R. W. Seton-Watson, *Racial Problems in Hungary*, London: Archibald Constable and Co Ltd., 1908, p. 418.

¹² TNA. FO 371/1296/206-208. Grant Duff to Grey. 9.02.1912.

fact that Hungarians did not exceed a combined number of other nationalities populated Transleithanien, Budapest furiously criticized any initiatives that could deprive Magyars of their privileged position within the dual system.¹³ That's why the Heir-Apparent Franz Ferdinand who supported federalization schemes, was a persona non-grata among Hungarian nobility.

London considered a prospective Serbo-Croatian cooperation the most decisive factor for resisting a Hungarian pressure. At the beginning of 1912 British consuls in Ragusa (Dubrovnik) and Sarajevo reported on joint Serbian and Croatian demonstrations condemning suppressive measures of the Hungarian authorities and manifesting a solidarity with their kin-brothers living in Transleithanien. Such actions commonly ended in burning of the Hungarian flag.¹⁴ However, British diplomats and intellectuals looked upon constructive Serbo-Croatian cooperation as an unclear and dubious matter. Evaluating effectiveness of these manifestations, the British consul in Sarajevo stated that "they help to show how deeply the love of politics is ingrained in the Southern Slavs, how effervescent they are and how hopelessly divided by their religions".¹⁵ This phrase echoed earlier conclusion of Seton-Watson who supposed that historic memories of medieval "empires" of Zvonimir and Stefan Dušan were incompatible.¹⁶ Therefore, the Yugoslav question being theoretically destructive for the stability of the Danube Empire did not menace its territorial integrity.

Meanwhile, redrawing the map of South-Eastern Europe during the Balkan wars of 1912-1913 had a profound impact on the realignment of forces within Austria-Hungary. Along with excitement among the Serbian population of the Empire and its eagerness to join the Serbian army, one could fix an overall rise of the Yugoslav movement. Moreover, the Slav subjects of the Habsburgs did not conceal their pro-Serbian sympathies. The Paris journal *Revue des deux mondes* described a scene where a Czech infantry threw out a gun shouting "Vive la Serbie".¹⁷ Transferring these alarming tendencies to the Balkan situation, the Austro-Hungarian government had to keep army in combat readiness. A partial mobilization was carried out. As the majority of the reservists had not been dismissed, a lot of adult men were distracted from their working places. This laid additional burden on the Austro-Hungarian budget and damaged economic condition of the Empire, as reported the Russian consul in Budapest Priklonsky.¹⁸

¹³ The prominent Russian (Soviet) military expert marshal Boris Shaposhnikov referred to a following statistics of the ethnic composition of the Hungarian Kingdom: Hungarians – 45,4%, Germans – 11,1%, Slovaks – 10,5%, Ruthenians – 2,2%, Serbs and Croats – 14,2%, Romanians – 14,5%. B. A. Shaposhnikov, *Mozg Armii*, vol. 1, Moscow, Leningrad: Gosudarstvennoe izdatel'stvo. Otdel voennoi literaturi, 1927.

¹⁴ TNA, FO 371/1296/271-272, Lucas Shedwell to Cartwright. 22.01.1912; FO 371/1296/281, Freeman to Grey, 26.02.1912.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ R.W Seton-Watson, *Die Zukunft Österreich-Ungarns und die Haltung der Grossmächte*, Leipzig: Franz Deuticke, 1908, p. 31.

¹⁷ R. Pinon, 'L'Autriche et la guerre balkanique', *Revue des deux mondes : recueil de la politique, de l'administration et des mœurs*, période 6, t. 13, p. 592.

¹⁸ AVPRI, f. 172, op. 514/2, d. 605, l. 4, Priklonskii to Giers, 13/26.02.1913.

Moreover, the Austro-Hungarian authorities pushed matters from bad to worse applying martial measures. According to the British consul in Sarajevo Freeman, spy fever reached an apogee in Bosnia: a local administration instigated detention of innocent civilians.¹⁹ His Russian colleague Igilstorm compared the province with an armed camp. Troops were accommodated in colleges, museums and other public buildings. This heavy atmosphere pushed the Entente observers to further reflections and inquiries. They tried to understand to what extent these bellicose actions were justified. In other words, were these fears grounded, or were they intentionally exaggerated by the Austro-Hungarian officials to have a free hand in tackling the Serbian question?

The French and British diplomats supposed that territorial extension of the Serbian kingdom put the Danube Monarchy in stalemate. In this light the war was perceived as the only means to curb centrifugal tendencies within the Empire. The French ambassador Dumaine stated that the Serbian vigorous movement towards Adriatic provoked Vienna's fervent desire to wipe of the map this Slav Kingdom.²⁰ Unlike the French diplomat, who had been noticed for his pro-Serbian feelings, the British representatives in Belgrade and Vienna, F. Cartwright and R. Paget, found Austro-Hungarian military alert reasonable and predicted disastrous consequences for the Monarchy in case of its passive stance. Incorporation of the Sanjak into Serbia was supposed to block Austro-Hungarian expansion towards Salonika while acquiring a seaport in the Adriatic could weaken economic dependence of Serbian kingdom from its powerful northern neighbour. These unfavourable developments were predicted to strike a heavy blow to the Austro-Hungarian prestige, and an eventual outcome would have been a secession of the South Slav provinces from the Danube Monarchy and their unification with Serbia and Montenegro.²¹ Therefore, the British Foreign Secretary Sir Edward Grey and his permanent-assistant Sir Arthur Nicolson supposed that Vienna was partly right threatening to stop Serbian expansion using military measures.²²

These views of the Foreign Office high profile officials indicated several critical issues of that time international relations: perplexities of coexistence of a great power and small states within one region, limits of a great power's expansion and tutelage, and a small state's right to defend its sovereignty and national interests. It is not uninteresting that professional diplomats and humanitarian intellectuals had different approaches to the above-mentioned questions. In conformity to widespread concepts, F. Cartwright was not inclined to interpret Austro-Hungarian hawkish policy towards Serbia as an expression of aggressiveness. In his opinion, like other great powers, the Danube Monarchy used "le droit de voisinage" to maintain an order in its "backyard", that was the western part of the Balkan peninsula. According to the British diplomat, It meant that,

¹⁹ TNA, FO 120/911, Freeman to Palairret, 9.02.1913.

²⁰ A. Dumaine, *op. cit.*, p. 45-46.

²¹ British Documents on the Origins of the War 1898 -1914 (hereafter – BD), vol. 9 (2). London, 1934, № 104. Paget to Nicolson, 2.11.1912; №347, Paget to Grey, 19.12.1912.

²² BD, vol. 9 (2), № 176, Paget to Grey, 26.11.1912, Minutes by Nicolson and Grey.

a great power cannot allow herself to be annoyed by the anarchy prevailing in, or by the inflated ambitions of a small neighboring country: it is on this principle that Russia claims the right to interfere in Manchuria, Mongolia and Northern Persia... Austria therefore cannot understand why this right should be denied to her as regards Servia, and she claims to be treated in this respect on the same footing as other great powers.²³

On the contrary, the British and French scholar and journalists stated that the Balkan Wars engendered new tendencies in international relations having revealed viability of the small states, their determination to fight for their national ideals. It was especially true about Serbia. In one of his articles for "The Fortnightly Review" Seton-Watson described national revival of the Serbian Kingdom as the most remarkable feature of the modern Balkan history.²⁴ Austria-Hungary was criticized for its unwillingness to accept changes in the international life. The French journalist René Pinot characterized the Balkan policy of Austria-Hungary as primitive and abundant with stereotypes. Pinot noted sarcastically that "it is talked about Serbia's resistance in Austria in the same way as the French talk about mutiny in Dahomey".²⁵

It was common for the British and French periodicals to present Vienna as a defeated side in the Balkan Wars. Meanwhile, the Habsburg monarchy did not lose territories, and its hardline policy of the war brinkmanship bore fruit in form of the independent Albanian state. So, what was a cause of such discrepancy between a "real" situation and its assessment in the press? Pinot, Steed and Seton-Watson argued that outcomes of the Balkan Wars, and particularly a rise of Serbia, though being an external event as regarded the Dual Monarchy, destabilized its political organism.²⁶ Serbia, "this constant object of derision for the Viennese bureaucracy", became a centre of gravity for the South Slavs of the empire.²⁷ And enhancement of the gravitational field between the Yugoslav core – Serbia – and the Yugoslav elements within Austria-Hungary threatened to explode the latter from within. However, unlike the laws of physics, the British and French experts considered the major reason of Yugoslav movement not only formation of the powerful core, but to a greater degree a weakening and collapse of former political ties and structures within the Habsburg Monarchy as well as inclination of its ruling circles to ignore this process. Whereas politicians were impotent to control physical forces, Vienna, as it seemed to the Entente observers, was apt to prevent Southern Slav gravitation towards the Serbian Kingdom by initiating transformation of the Dual Monarchy.²⁸

²³ TNA, FO 800/358/82-83, Cartwright to Nicolson, 27.08.1912.

²⁴ R.W. Seton-Watson, 'New Phases of the Balkan Question,' *The Contemporary Review*, vol. 104, 1913, p. 323-225.

²⁵ R. Pinon, op. cit., p. 585.

²⁶ H. W Steed, op. cit., p. 282. As Steed recollected, throughout the empire it was a widespread belief that the victory of the Balkan allies over Turkey stroke a mortal blow to the Habsburg Monarchy.

²⁷ R. Pinon, op. cit., p. 588-596.

²⁸ R.W. Seton-Watson, 'New Phases of the Balkan Question', p. 328.

Using abstract categories like “national revival” and “moral right” goes within a sphere of the humanitarian community, while Foreign and War Ministries are responsible for key decision making. The Entente diplomats were mostly preoccupied with how a shift of balance of power in South-Eastern Europe would influence general strategy of Austria-Hungary, both in terms of its further steps in the Balkans and its interaction with the Dreibund partners – Germany and Italy.

After the Second Balkan War a political landscape of South-Eastern Europe was dominated by a coalition of Serbia, Greece and Romania striving for the maintenance of regional status-quo. Creation of counterweight to this coalition seemed of a vital importance to the Austro-Hungarian decision-makers. They aimed at utmost weakening Serbia through undermining its internal stability. This Slav Kingdom had to integrate new territories populated by non-Serbian nations. The tool for implementation of this policy was a revisionism of Bulgaria and Albania, which had territorial disputes with Serbia as well as Bulgarian and Albanian elements incorporated into the Serbian kingdom in the aftermath of the Balkan Wars. The Russian diplomats reported that Austria-Hungary had supplied generously the Albanians with arms.²⁹

Vienna tried to find an appropriate pretext that would justify its intervention in Albania in the eyes of other great powers. Having emerged as an independent state during the London conference of ambassadors in December of 1912, the Albanian principality functioned under the auspices of the great powers, responsible for elaboration of its administration, finance and security system. The newly-fledged principality was torn out by the factional strife. According to the Russian military intelligence, the Danube Monarchy was going to launch a wide agitation in Albania in order “to trigger domestic complications in this country which were to create a pretext for intervention”.³⁰ Moreover, the Austro-Hungarian government looked for an opportunity to send its troops to Albania if Serbo-Albanian frontier conflict continued to aggravate. Belgrade wanted a rectification of the Serbian south-west border in accordance of its vision of security while the opposing side claimed territories populated by Albanians but granted by the great powers to Serbs during the London conference.³¹ *The Ballplatz* supposed that Austria-Hungary’s traditional protection of the Catholic Albanians and its participation in establishment of the Albanian principality enabled the Monarchy to switch to more assertive actions to ensure independence of Albania in case of a third party’s intention to violate it. New clashes that had outburst along the Serbo-Albanian frontier in October 1913 prepared, as it seemed in Vienna, feasible ground for a unilateral showdown of the Dual Monarchy. It presented

²⁹ AVPRI, f. 151 (Politarkhiv), op. 482, d. 2281, l. 77. Dispatch of the Commissioner in Albania, 29.12.1913;

³⁰ Rossiiskii Gosudarstvennyi voenno-istoricheskii arkhiv (hereafter – RGVA) [The Russian State military-historical archive], f. 2000, op. 15, d. 324, l. 76, 18.05.1913.

³¹ P. A. Iskenderov, *Serbia, Tchernogoriia i Albanskii vopros v nachale 20 veka*, Saint-Petersburg: Aleteia, 2013.

Belgrade an ultimatum demanding to evacuate the Albanian territory.³² Prince Koudashev, the Russian *chargé d'affaires* in Vienna, outlined threefold goal of the “power diplomacy” practiced by Count Berchtold, the Austro-Hungarian Minister for Foreign Affairs. First, he wanted Belgrade “to feel the might” of the neighbouring empire, namely to mark the limits of Serbia’s territorial expansion. Second, Berchtold hoped to raise prestige of the Habsburg Monarchy in Europe through imposing on the Balkan player its rules of the game. Third, this demarche was made to satisfy Austro-Hungarian public opinion which was far from approving Balkan policy of *the Ballplatz*.³³ Both the Russian diplomats and military experts stressed Berchtold’s risky manner of dealing with the Albanian issue as it could provoke interference of Italy which acted simultaneously as a European ally and Balkan rival of the Monarchy. Rome’s intervention would have led Italian occupation of Southern Albania. This eventuality meant Italy’s domination on the both shores of the Adriatic. But Vienna could not tolerate Adriatic Sea becoming an “Italian lake”.³⁴

The Balkan Wars highlighted another alarming facet of Austria-Hungary’s politics: a factor of the public opinion began to exercise a substantial influence over the Monarchy’s decision-making process. The Russian and British diplomats reported that the fiercest debates concerning Vienna’s Balkan entanglements broke out in Transleithanien. Hungarian delegations exposed Berchtold to hard criticism for not having conducted a coherent and persistent policy during the Balkan Wars. He was blamed for failing to defend Monarchy’s vital interests in the region and excessive war expenditures caused by partial mobilization.³⁵ Some representatives of the Hungarian opposition even urged the Government to revise the Monarchy’s alliance obligations: to loosen ties with the Dreibund and to move towards a rapprochement with the Entente. The most active proponent of these views was Count Mihály Károlyi, a leader of the Party of Independence.³⁶

A press of Transleithanien mirrored a disappointment of the Hungarian public opinion in Vienna’s approaches to the Balkans as well as a lack of consensus within Hungarian society regarding foreign policy issues. The Russian consul-general in Budapest Priklonskii fixed two main tendencies in the press coverage of the Austro-Hungarian policy in the Balkans: on the one hand, adherence to the confrontation with Russia and its Balkan “protégé” (Serbia and Montenegro) and, on the other hand, condemnation of this provocative stance. The Budapest media drew a line between national interests of Hungary and that of the Danube Monarchy: “Our Fatherland is Hungary, but not the Monarchy; the

³² O.I. Aganson, ‘Global’noe videnie lokal’noi problemy: podhody Velikobritanii k uregulirovaniu albanskogo voprosa v nachale 20 veka’, in *Nezavisimost’ Albanii v obshebalkanskom kontekste. K 100-letiiu obrazovaniia Albanskogo gosudarstva*, Moscow: Institut slavianovedeniia RAN, 2014, p. 269.

³³ AVPRI, f. 172, op. 514/2, d. 859, l. 199, a dispatch of the *chargé d'affaires* in Vienna, 10/23.10.1913.

³⁴ AVPRI, f. 172, op. 514/2, d. 859, l. 160 (reverse), a dispatch of the *chargé d'affaires* in Vienna, 12.09.1913.

³⁵ TNA, FO 371/1898/412, Max Mueller to Grey, 5.01.1914.

³⁶ TNA, FO 371/1898/477, Summary of political events in Hungary during the month of May, 8.06.1914.

more powerful is the Monarchy, the weaker is our Fatherland".³⁷ Vienna had to validate its Balkan policy and demonstrate community of interest in the region between the Austrian and Hungarian parts of the Empire. It meant that narrowing positions of Transleithanien and Cisleithanien depended on deterioration of the situation in the Balkans, as Budapest and Vienna needed to consolidate their efforts in order to repel Serbian threat using military methods. Thus, as reports of the Entente diplomats revealed, the public opinion of Austria-Hungary rendered decision making of the government more unpredictable.

Meanwhile, in the opinion of the Russian diplomats and military agents, there were constraints that prevented Vienna from starting a war in the Balkans. The first constraint was a complicated financial situation in the Monarchy. During the October crisis of 1913 Russian military experts prognosticated a very low eventuality of the Austro-Hungarian mobilization even in case of Serbian refusal to yield to Vienna's demands.³⁸

The second crucial restraint for the warlike mood of the Austro-Hungarian ruling circles was a position of Germany. International relations of the last pre-war years were marked by the Anglo-German "détente", and the Balkans became an appropriate ground for the cooperation between London and Berlin as the two sides needed more time and effort to settle their controversies in a colonial sphere and navy race.³⁹ That's why *the Ballplatz* did not have confidence in German support in case of being involved in conflict with Serbia backed by Russia.⁴⁰ Moreover, the British representatives in Vienna and Berlin reported a divergence in views of the Central Powers as regards the Balkan policy of the Dreibund. Wilhelm II criticized Berchtold for his attempt to win Bulgaria for the Triple Alliance thus alienating Romania and Greece from the Central Powers. The German Kaiser supposed that a formation of a coalition including Romania, Greece and Serbia corresponded to Austro-German interests to a greater degree than Bulgaria's loyalty. A serious friction between Vienna and Berlin was caused by Wilhelm's II telegram to Carol, the King of Romania, congratulating him on the conclusion of the Bucharest peace. Berchtold argued that "in formulating the foreign policy to be pursued by the Triple Alliance in the Near East, it is an understood thing that the wishes of Austria-Hungary shall prevail over those of Germany".⁴¹

As we have seen above, the Russian, British and French diplomats and academic experts fixed almost a total Balkanization of Austria-Hungary's foreign policy. For, Vienna its international standing and internal dilemma exemplified in the form of the Southern Slav question were interwoven and at the same time inseparable from domination in the Balkans. Installation of the

³⁷ AVPRI, f. 172, op. 514/2, d. 605, l. 25, Prikloński to Giers, 13/26.03.1913.

³⁸ RGVIA, f. 2000, op. 15, d. 256, l. 8, 16.10.1913.

³⁹ R.Y. Crampton, *The Hollow Détente: Anglo-German Relations in the Balkans 1911-1914*, London: Prior, 1980.

⁴⁰ TNA, FO 800/370/19-20, Goschen to Nicolson. 27.09.1913.

⁴¹ TNA, FO 800/370/19-20, Goschen to Nicolson. 27.09.1913.

Austro-Hungarian hegemony in South-Eastern Europe could be accomplished only with inclusion of Serbia in the Habsburg sphere of influence and therefore annihilation of the very idea of the "Yugoslav Piemonte". This over-prioritization of the Balkan direction in Monarchy's foreign policy limited a space for Vienna's diplomatic maneuvering and pushed it to apply military measures for implementation of its goals which were a preservation of the Monarchy's territorial integrity and the great power status. Meanwhile, there were mechanism to prevent a depart of Austria-Hungary from the Concert of Europe. These were specific features of the pre-WWI international system, namely its multipolarity, an unclear line between opposing great powers blocs, contradictions within the blocs themselves (Austro-Italian rivalry in the Balkans for example). All these created an impression of unevenness and multi-optionality for a development of the situation in the Balkans.

Another important moment to stress is unwillingness of the British, French and Russian diplomacy to see the Habsburg Empire disappeared and the geopolitical vacuum in Central Europe emerged, though the Entente powers struggled for the undermining international positions of the Triple Alliance. This viewpoint was widespread within the British establishment. It was supposed that a collapse of the Danube Monarchy would lead to further strengthening of the German Empire through the latter's absorption the German provinces of the Monarchy and its gaining access to the Mediterranean as well as formation of a lesser Slav states on the Austro-Hungarian ruins. Those states were to be would form a belt of instability in Europe. In this light the existence of Austria-Hungary was a core factor for maintenance of the European equilibrium.⁴² However in the summer of 1914 the Dual Monarch, plunged in the Balkan politics and gradually transforming into the regional power, made unconsciously a first step towards breaking the European peace.

⁴² TNA. FO 800/366/42-43. Cartwright to Nicolson. 25.04.1913.

Öz

“Balkan Laneti: I. Dünya Savaşı Öncesinde İtilaf Devletlerinin Gözünde Avusturya-Macaristan’ın Politikası”

Avusturya-Macaristan Avrupa'nın bir parçası ve büyük bir güç olarak, Birinci Dünya Savaşı öncesinde uluslararası sistemin kaçınılmaz bir unsuruydu. Bu nedenle profesyonel diplomatlar ve İtilaf devletlerinin akademik camiası, düşman ittifak güçlerinin bir parçası olan Tuna monarşisinin dış politikasına önem verdiler. Avusturya-Macaristan'ın çok uluslu yapısı nedeniyle hükümet imparatorluk içerisindeki milli meselelerin uyanmasını ve dahi Güney Slavları sorunu Sırbistan Krallığı'nın doğuşuna, uğursuz Balkan ortamına bağladı. İtilaf devletlerinin diplomatları ve bilim adamları Avusturya-Macaristan'ın dış politikasının bölgeselleşmesine neden olan temel faktörleri belirlediler.

Anahtar kelimeler: Avusturya-Macaristan, Sırbistan, Rusya, Fransa, Birleşik Krallık, Balkanlar, İtilaf, Üçlü İttifak, Güney Slavları Sorunu

BIBLIOGRAPHY

Archives

- Arkhiv vneshnei politiki Rossiiskoi imperii, Moscow, Russia.
Gosudarstvennyi arkhiv Rossiiskoi Federatsii, Moscow, Russia.
Rossiiskii Gosudarstvennyi voenno-istoricheskii arkhiv, Moscow, Russia.
The National Archives, Kew, UK.

Published sources and literature

- A. J. P. Taylor, *The Habsburg Monarchy, 1809-1918: A History of the Austrian Empire and Austria-Hungary*, London: Hatmish Hamilton, 1948.
Alfred Dumaine, *Dernière Ambassade de France en Autriche. Notes et souvenirs*, Paris : Impr.-libr.-éditeurs Plon-Nourrit et Cie, 1921.
B. A. Shaposhnikov, *Mozg armii*, vol. 1, Moscow, Leningrad: Gosudarstvennoe izdatel'stvo. Otdel voennoi literaturi, 1927.
British Documents on the Origins of the War 1898 -1914, vol. 9 (2). London, 1934.
G. L. Niox, *Géographie militaire. Autriche-Hongrie et péninsule des Balkans*, Paris: L. Baudoin, 1887.
H.W. Steed, *The Hapsburg Monarchy*, London: Constable and Company Ltd., 1914.
L. M. Vasilevsky, *Avstro-Vengriia. Politicheskii stroi i natsionalnie voprosy*, Saint-Petersburg, 1906.
O.I. Aganson, 'Global'noe videnie lokal'noi problem: podhodi Velikobritanii k uregulirovaniuu albanskogo voprosa v nachale 20 veka', in *Nezavisimost' Albanii v obshebalkanskom kontekste. K 100-letiiu obrazovaniia Albanskogo gosudarstva*, Moscow: Institut slavianovedeniia RAN, 2014.
Oscar Jászi, *The Dissolution of the Habsburg Monarchy*, Chicago: Chicago University Press, 1929.

-
- P. A. Iskenderov, *Serbia, Tchernogoriia i Albanskii vopros v nachale 20 veka*, Saint-Petersburg: Aleteia, 2013.
- R. Pinon, 'L'Autriche et la guerre balkanique', *Revue des deux mondes : recueil de la politique, de l'administration et des mœurs*, période 6, t. 13.
- R. W. Seton-Watson, *Racial Problems in Hungary*, London: Archibald Constable and Co Ltd., 1908.
- R.W Seton-Watson, *Die Zukunft Österreich-Ungarns und die Haltung der Grossmächte*, Leipzig : Franz Deuticke, 1908.
- R.W. Seton-Watson, 'New Phases of the Balkan Question,' *The Contemporary Review*, vol. 104, 1913.
- R.W. Seton-Watson, *The Southern Slav Question and the Habsburg Monarchy*, New York: Fertig, 1969.
- R.Y. Crampton, *The Hollow Détente: Anglo-German Relations in the Balkans 1911-1914*, London: Prior, 1980.

Tudor Salagean, Transylvania In The Second Half Thirteenth Century: The Rise Of The Congregational System, Brill, 2016, 306 s.

"13.yüzyılın İkinci Yarısında Transilvanya: Cemaat Sisteminin Yükselişi" isimli bu eser, Tudor SALAGEAN tarafından kaleme alınmıştır.

Ümran Kaçar
(İstanbul Üniversitesi, Doktora Öğrencisi)

Eser Nisan 2016 yılında İngilizce olarak Brill tarafından basılmıştır. Kitabın sayfa sayısı 306 olup yedi bölüme ayrılmıştır.

Yazar, Profesör Tudor Salagean, Romanya Cluj-Napoca Üniversitesinde Ortaçağ Tarihi ve Mirası alanında çalışmaktadır. Ayrıca Romanya etnografya müzesinin de yöneticiliğini yürütmektedir. Yazarın Transilvanya ve tarihi üzerine sayısız eseri bulunmaktadır.

Tudor Salagean, bu eserinde genel itibariyle kronolojik bir sıralamayı baz almış ve 1241-1242 yıllarında büyük Moğol istilasına karşı ülkenin direnişini ve dönüşümünü tanımlamıştır. 13. yüzyılın ikinci yarısından sonra da illerdeki soyluların yükselişinden bahsetmiştir. Ardından 1294-1315 yılları arasında kral Ladislas Kan yönetiminde olgunluğa ulaşan iç politikai sistemini yeniden tanımlamıştır. Ayrıca cemaat sisteminin karışıklığı da bu periyotta ortaya çıkmıştır. 1459 yılına gelindiğinde ise, birleşik regnum Transsilvaniensis ve dük Gyula'nın regnum Erdewel'i ortaçağın başlarında birbirleri arasındaki tarihi bağlantıyı temsil eden Regnum Transilvanum ile ilgili olduğunu ifade etmiştir.

Eser yukarı da belirtildiği gibi 7 bölümden oluşmaktadır ve her biri kendi içinde alt başlıklara ayrılmıştır. Birinci bölümün başlığı "*The Mongol İnvansion and Its Aftermath (Moğol İstilas ve Akıbeti)*"dir. Burada 1241-1242 yılları arasında büyük Moğol istilasına ele alınmış olup, bu istilanın ortaçağ Transilvanya tarihinde bir dönüm noktası olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu istilayla birlikte Transilvanyadaki kurumların büyük bir değişiklik geçirdiğinden bahsedilmektedir. Bu değişiklik, kraliyet yetkililerinin sorumluluğunda bulunan askeri gücün artık taşralı soylular tarafından devr alındığını ifade eder. Aynı zamanda Moğol istilasının bir sonucu olarak da güneydoğu Avrupa'daki Haçlı seferlerinin kesilmiş olması ve Transilvanya'nın dış dünyadaki konumunu kökten alt üst etmiş olmasıdır. Moğol istilasının etkileri bunlarla sınırlı kalmayıp en önemlileri arasında sayabileceğimiz bir konu da, bu istilanın Batı Hristiyanlığının doğuya doğru ilerlemesini engellemiş olmasıdır.

İkinci bölümün başlığına göz atacak olursak, "*From the Mongol Retreat to The Transylvanian Duchy (Moğoldan Transilvanya Dükaliğine Geri Çekilme)*" dir. Bu bölümde yazar, 1241-1242 Moğol istilasından sonra tekrar meydana gelecek yeni bir istilaya karşı krallığın bütün imkanlarını seferber ettiğini ve istila sonrasında Transilvanya'nın geçirdiği evrimi iki ayrı aşamada ele almak istemiştir. Birincisi, 1243-1247 yıllarını takip eden bu dönem de ağırlıklı olarak, son istilanın etkilerini gidermek ve eyaletin her anlamda gücünü toparlaması için bir çaba sarfedildiğinden bahsetmiştir. İkincisi, 1248-1257 yılları arasında kral IV.

Bela ve onun askeri danışmanları tarafından yeni bir istila karşısında nasıl bir yöntem uygulayacaklarına dair karar verdikleri bir dönemi ifade ettiğini belirtir.

Üçüncü bölüm, "*The Duchy of Transylvania (Transilvanya Dükaliği)*" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde Transilvanya'nın yeniden inşa edilmesinde gecikme meydana geldiği ve kral IV. Bela'nın 1247-1248'de planlanmış olduğu stratejik savunmadan vazgeçtiğini öğreniyoruz. Ayrıca Arpadian krallığının idari sistemini yeniden düzenlemeye gitmiş, buna sebep olarak da krallığın doğu bölgelerine bir ivme kazandırmak istemesi olarak değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölüm, "*Political Crisis in The First Years of Ladislas The Cuman's Reign: Attempts to Restore the Duchy of Transilvanionum (Cuman dönemi Ladislas'ın İlk Yıllarındaki Politik Krizi: Transilvanum Dükaliğini Restore Etme Girişimleri)*" başlığı adı altında düzenlenmiştir. Bu bölümde Kral IV. Ladislas döneminde Cuman adı verilen güçlü nüfuza sahip oluşumların varlığından haberdar oluyoruz ve bunların Transilvanya'yı kontrol ettiğini bunun için de kralın güç dengesi kurma çabalarına şahit oluyoruz. Ancak bu güç dengesi kurma girişimleri sonucunda iç çatışmalar ve siyasi çekişmeler meydana geldiğini görüyoruz. 1280'den sonra Regnum Transilvanionum'un cemaat sistemine geçişi söz konusu olmaya başlamıştır.

Beşinci bölüm, "*Regnum Transilvanum: The Rise of the Congregational Regime (Regnum Transilvanum: Cemaat Rejiminin Yükselişi)*" bu bölümde asillerden olan Rolan Borsa adındaki birinin Nicholas Geregye ve oğullarını yenip gücü ele geçirdiği anlatılır. Bununla birlikte, Tisza, Mureş ve Transilvania sınırları arasındaki ilçelerin gerçek hükümdarı olduğunda bu bilgilerden öğreniyoruz. Devamında kendisinin eski Macar aristokrasisine mensup olmadığı belirtilir. Ardından gelen başlıklarda 1285 Moğol istilasından, cemaat sisteminin yükselişinden, IV. Ladislas ve Transilvanya Romenlerinden, Ladislas rejiminin sona ermesinden, kral III. Andrew'in anayasal reformlarından, Rolan Borsa krallığının sonundan ve Regnum Transilvanum'dan detaylı ve akıcı bir şekilde bahsedilmektedir.

Altıncı bölüm, "*Ladislas Kan (1294-1315): The Transylvanian Nobles and the Congregational Regime (Ladislas Kan: Transilvanya Asilleri ve Cemaat Rejimi)*" olarak oluşturulmuştur. Oldukça uzun olan bu bölümde III. Andrew'in son yıllarında voyvodalık ve piskoposluk konuları ele alınmış, bununla birlikte 1301-1310 yıllarında Transilvanya egemenliği ve kral imtiyazlarını kabullenme, voyvodalık yönetimi, piskoposluk ile çatışmanın çözümlenmesi, Ladislas Kan'ın bölgesel gelişmesi, Kan'ın iç politikadaki büyük düzenlemeleri, soylu cemaatleri, Romenler ve diğer topluluklar, dış politika ve 1310 yılının tamamının ele alınıp sonuçlarının değerlendirilmesi şeklinde yorumlanmıştır.

Yedinci ve son bölümde ise, ana başlık Charles Robert ve Transilvania olarak incelenmiştir. Akabinde Charles Robert'in hakimiyetinden sonra Ladislas Kan'ın oğulları ile olan mücadelesi ve bu mücadelesi sonucunda durumun

kendi lehine geliştiğini ve barış yapıldığını öğreniyoruz. Bundan sonra gücünü artıran Charles Robert, politik olarak güç kazandığından ve dönemini adeta restore etmeye başladığından söz edilir.

Sonuç kısmında, yazar ilk paragraflarda kitabın genel hatlarını özetleyerek konuyu büyük bir çerçevede görmemizi sağlamış, devamındaki paragraflarda ise, Transilvanya tarihi olaylarına ve krallarına karşı kendi bakış açısını ifade eden cümlelerle karşımıza çıkmaktadır. Eser genel itibarıyla oldukça yoğun bir çalışmanın ürünü olduğunu hissettirmektedir. Yazarın dili açısından değerlendirdiğimizde ise anlaşılır, yalın ve açık ifadeler kullandığı görülmekte ve yapılan değerlendirmeler sonucunda ortaçağ döneminde Transilvanya hakkında detaylı bilgiler sunduğunu ve kaynak kitap olarak kullanılabileceğini ispatlamaktadır. Bu yönüyle kullanılan kaynakların yoğun olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca ekler ve indeks bölümünün varlığı da esere ayrı bir önem kazandırmıştır.

Е.Г. Кострикова, *Геополитические интересы России и славянский вопрос: Идеиная борьба в российском обществе в начале XX века*, Москва: Кучково поле, 2017. 384 с.

Denis Rodin
(*Lomonosov Moscow State University*)

The research by E. Kostrikova published in 2017 continues the series of works by modern Russian historians that focus on perception of the Ottoman Empire and Balkan countries in pre-revolutionary Russia (such as: "The Tsar and the Sultan. The Ottoman Empire in eyes of Russians" by V. Taki and "The sick man during wars and revolutions" The image of Turkey in Russian magazine satire 1908-1918" by T. Filippova). Despite having "The Slavic question" (which in the paper is being perceived as the problem of unification of the Slavs in face of foreign danger) in the title, the author pays primary attention to the Balkan aspect due to traditional importance of the Balkan region to the Russian Empire. The research material, consisting of various archives, press and memoirs of famous activists of the beginning of the XX century, allows the researcher to explore the reaction that Russian publicity had to current Balkan situation (from Bosnian crisis to the pre-world war crisis) through the prism of the geopolitical tasks of the Russian Empire in the region.

The author forms such tasks quite traditionally: to keep the dominating position of Russia in the Balkan countries and to establish control over strategically important straits of Bosphorus and Dardanelles. But the author willingly puts emphasis on the ideological atmosphere that determined the understanding of those tasks and the instrumentation needed to complete them as seen by representatives of various social strata and political currents, instead of focusing on political and socio-economic processes.

The perception of the place of Russia among the Slavic nations proves to be heterogeneous. The author singles out the pan-Slavists – the followers of the Slavophiles of the XIX century, united around the Petersburg Slavic society (P. Kulakovsky, P. Parensov, A. Bashmakov, V. Korablev), supporters of "all-Slavism" (N. Aksakov) and neo-Slavism (A. Pogodin, E. and G. Trubetskoy), and, finally, nationalists (M. Menshikov). Despite sharing a common view on the need to unite the Slavs, the groups had varying ideas on the ways to achieve this union (the suggestions range from the inclusion of all Slavic nations into Russia to the creation of a federation of Slavic states). Moreover, the groups expressed different opinions on the priority of blood relations and religious commonality in identifying possible allies of Russia among the Slavs.

The author highlights the problem of assessment of foreign policy of Russia by representatives of mentioned movements, primarily in the Balkans. It was often perceived in the context of the confrontation between "Slavs" and "Teutons" in order to achieve control over Eastern and South-Eastern Europe. The retreat of Russia in the Bosnian crisis and

the sad fate of the Balkan Union, whose participants eventually turned their weapons against each other, led to open criticism of the actions of the foreign ministers A. Izvolsky and S. Sazonov. They were repeatedly accused of excessive compliance, inconsistency and inability to defend Russia's interests in the international arena. Many of the accusations found in press were unjust (a lot of diplomatic concessions of Russia were influenced by the lack of support from its allies – France and Great Britain), and the ministers, especially S. Sazonov, had to act quite consciously to preserve the image of their department in the eyes of the public.

The chapters of the book that focus on the Balkan wars of 1912-1913 are the most successful ones. They contain a detailed description of the interaction between Russian ambassadors and the Balkan countries' governments aimed at upholding the interests of the latter and preserving the Balkan Union. The chapters shed light on the broad activities of Russian doctors in the front line, on the coverage of the Balkan events in the press (most notable among other journalists were V. Nemirovich-Danchenko and N. Mamontov), and on the involvement in politics among the masses that actively participated in demonstrations in St. Petersburg in order to support the Slavic peoples in the Balkans. At the same time, the author manages to disclose these events not only from the point of view of the Russian public and government, but also from the perspective of the governments and the press of major European powers, allies and rivals of Russia in the region, namely Britain, France, Germany and Austria-Hungary.

Among the few drawbacks of the work the lack of attention given to socio-economic issues is the most notable. The author barely touches upon issues related to Russia's economic pervasion into the Balkans and the Ottoman Empire. Besides that, the author does not go into whether the views of political and public figures on the Slavic question mentioned in the work reflect personal preferences or interests of larger social groups (for example, the bourgeoisie with its specific interests in the Balkan region). Lastly, the work lacks visual accompaniment that could have been handled in the form of photographs or caricatures and would provide proper insight of the press readers of the early XX century on the events in the Balkans.

Nevertheless, the author manages to bring together many disjointed details to compose an entire multicolored mosaic which presents readers with the diversity of views and opinions on the "Slavic question" that was inherent in the Russian public on the edge of the First World War. The research done by E. Kostrikova is of great interest to those who are not indifferent to the interrelationships between Russia and the Slavic nations, to the development of public opinion in the Russian Empire and to Russian foreign policy in the early 20th century.

Димитар Димески, Македонското национално-ослободително движење во Битолскиот вилает (1893–1903), Скопје: Студентски Збор, 1981. – индекс, С. 23 см. (Manastır Vilayeti’nde Makedon Milli-Kurtuluş Hareketi (1893-1903), Yazar: Dimitar Dimeski, Üsküp.

Burak Kolot
(Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesi Tarih Fakültesi, Doktora Öğrencisi)

Makedon milli kurtuluş hareketi, son yıllarda Makedon tarihine yeni ve ilgi çekici bir soluk getirmiştir. Dolayısıyla, bu konunun çeşitli yönleriyle araştırılması yazarlarca arzulanmaktadır. Tarihi öneminden ötürü birçok araştırmacının dikkatini verdiği bu konu, Dimitar Dimeski tarafından farklı bir şekilde ele alınarak anlatılmaya çalışılmıştır. Yazar ağırlıklı olarak 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında ortaya çıkan olayların merkezi konumunda olan “Bitola (Manastır) Vilayeti” çalışma konusu olarak belirlemiştir.

Bununla birlikte bugüne kadar çağdaş Makedon tarihinin bağımsız dönemine ait Makedon milli kurtuluş hareketi, karmaşık biçimde ele alınmış ve konuyu tüm sorunlarıyla inceleyen monografik bir çalışma yapılmamıştır. Başka bir deyişle, halihazırda yapılmış olan modern çalışmalar, Makedon tarihini genel yargılar ile ele alarak, toplumsal gücün etkisini göz ardı etmişlerdir. Bir bütün olarak Makedon milli kurtuluş hareketinin, tarihi bağlamda açıklanmaya ihtiyacı vardır. Dolayısıyla yazarın bu çalışmadaki asıl amacı; Bitola Vilayetinde İlinden Ayaklanması öncesinde, Makedon milli kurtuluş hareketinin tarihine ışık tutmaya çalışmasıdır. Söz konusu karmaşık konu, Makedon milli kurtuluş hareketinin gelişme sürecini aydınlatan açıklamaların bu çalışmada mevcut olması nedeniyle daha anlaşılır kılınmıştır.

İlinden Ayaklanmasına kadarki dönemde ortaya çıkan Jön Türkler hareketi, Osmanlı yönetim değişikliği, Avusturya-Macaristan ve Rusya’nın bölgedeki girişimleri de ayrıca kitapta ele alınmıştır.

Araştırmanın ana kahramanları olarak devrimciler ele alınmış, İlinden Ayaklanmasıyla devrimcilerin tüm girişimleri, ulusal anlamda bağımsız bir devlet kurabilmek adına tüm organize işleri ve Manastır Vilayetinin genel özgürleştirici planında Makedon ulusal kurtuluş hareketinin tüm yönleri anlatılmaya çalışılmıştır. Tartışılmaz olarak İlinden İsyanı devam ederken Kruşevo Cumhuriyet denemesi de konu ile alakasından ötürü resmi evraklar ile aktarılmaya çalışılmıştır.

Özellikle yazar, bahsedilen konular üzerinde monografik bir çalışma bulunmamasından hareketle eserini anlaşılır biçimde resmi evrakları düzenli bir sıra ile açıklayarak işe girişmiştir. Yazarın, Makedon tarihinde eksik olarak görmüş olduğu “bağımlılık döneminde” amaçlanan zengin tarih yazımını, kısmen veya çevresel olarak bahsedilen konularıyla ele alıyor.

Yazarın bilimsel ilgisi geniş bir yelpazeden başlayarak, arşiv materyalleri ve bazı koleksiyonlar incelenmiştir. Buna ek olarak, konsolosluk raporlarını içeren farklı arşiv merkezlerinde korunan çok sayıda mikrofilme bakılmıştır.

Arşivlerden elde edilen dokümanların yanı sıra, hatırat, özel koleksiyonlar, fotoğraflarda konuya açıklık getirmek adına kullanılmıştır. Makedon tarihi açısından özel önem arz eden IMRO (The Internal Macedonian Revolutionary Organization) hakkında detaylı bilgiler; Bulgar, Sırp, Yunan, Türk, Avusturya-Macaristan, Alman, Fransızca, İtalyan, İngiliz ve Rus arşivlerinden elde edilen verilerle açıklanmaya çalışılmıştır.

Yazar özellikle periyodik bir şekilde konuyu ele almaktadır. Çok derin ve kritik bir yaklaşım ile çok sayıda hatırat literatürünü detaylıca incelemiş ve her birinden elde ettiği bilgilerle Makedon tarihine sosyal bir bakış açısı getirmiştir.

Yazarın bilimsel ilgisinin, Makedon ulusal hareketinin temelini oluşturan sosyal dinamikleri arşiv belgeleri ile açıklamak olduğu anlaşılıyor. Ayrıca yazar karşılaştırmalı ve eleştirel bir yaklaşımla Makedon tarihi hakkında yazılmış olan eserleri de okuyucularının dikkatine sunuyor.

Konunun belgelendirilmesi konusunda, yazar, kendince doğru, eleştirel ve objektif bir bakış açısı ile yaklaşmaya çalışmış, olumlu ve bilimsel anlamda her türlü çalışmaya bu eserde yer vermiştir. Ancak yazarın kendisinin de ifade ettiği gibi, olumsuz örneklerin mevcut olduğu diğer çalışmaları göz ardı etmiştir. Bu durumu, kullanılacak yanlış bilgilerin eserin özgünlüğüne zarar vereceği düşüncesi ile açıklamaya çalışmıştır.

Çalışmada ayrıca, Bitola Vilayetinde Makedon ulusal kurtuluş hareketinin ortaya çıkışını ve gelişimini açıklayabilmek ve neşredebilmek için, geniş bilgilere sahip olan arşiv belgelerini ve yayınlanmış dokümanları, süreli yayınları, hatırat literatürünü ve kapsamlı tarihi eserleri analiz edilmiştir. Makedonya'nın kuruluşunda büyük öneme sahip olan bu dönem ve bu anlamda Makedonya'daki kurtuluş hareketi bir bütün olarak arşiv belgeleri ile okuyuculara sunulmuştur.

Ve son olarak yazar, Makedon tarihine olan etkisinden ötürü tabi ki, büyük güçlerin emperyalist birliğini, Balkanlarda bulunan büyük burjuvaların planlarını, Makedonya'ya uzanan elleri ve Osmanlının sosyal-ekonomik anlamda devletin ciddi derecede ağır bir kriz ile karşı karşıya kaldığı dönemleri ustalıkla anlatmıştır. Ancak olabildiğince bu durumu, karmaşık Avrupa politik ikliminden soyutlayarak izole etmeye çalışmıştır.